

UBOGI ZLODEJ

I

Zgodnja pomlád. Solnce je toplo prigrevalo, v zraku je trepetala izhlapevajoča vlaga. Po goli, kopni pokrajini so se pasle sence redkih oblakov. Sneg je ležal le še med sivimi skalami v Pečeh. Zdaj pa zdaj se je iz senčnih grapá dvignil vetrič in nosil listje v vrtincu.

Pečar je trebil svojo senožet, ki je visela v strmem, prisojnem bregu. Preudarno, enakomerno je vihtel krivač na dolgem ročaju, odmevali so udarci. Klestil je lesko, srobot in robido. Kako se je ta malič razbohotal! Telo je bil upognil, a prste bosih nog zapičil v vlažna tla, da mu ni spodrsnilo v strmini.

Kdaj pa kdaj je prenehal in si obrisal čelo. Izrazite poteze podolgovatega obličja so se mu pri delu še poglobile. Izpod klobuka so mu gledali kostanjevi lasje, ki si jih je strigel le dvakrat na leto. Po videzu bi ga imel za bebca.

Bil je ves zaverovan v svoje delo; ni se ozrl ne po solncu ne po požirku vode. Okleške je metal v stran. Za drva. Dračje, lozo in robido je valil na rob senožeti. Tam je nekoč rastla trava, a jo je zadušila gošča bližnjega gozda. Jeseni bo zakuril kres, prekopal tisto zemljo. Nastal bo laz. Prvi v tistem bregu.

Ob tej misli je sekal srditeje. Padal je grm za grmom... Ustavil se je šele pod gostovajno drobnico, ki je stala sredi senožeti. Začutil je bil lakoto. Ozrl se je po solncu. Stalo je že na drugi polovici neba.

Pogledal je pod sé. Gozd, ki je pokrival breg med senožetjo in potokom. Voda, ki je žuborela med kamenjem. Pogled mu je splezal na osojni breg. Meja luči in sence. Dà, že je moralo odzvoniti poldne. Že davno. Glas farnega zvona ne seže v tisto pobočje. Na kolovozih ni bilo videti vpreg. Kmetje in živina, ki so vozili gnoj na njive, so počivali.

Potegnil si je klobuk z glave in se pokrižal. Ko je odmolil, si je z dlanjo zasenčil oči in iskal po nasprotnem bregu. Hiše in bajte. Med klanci in med vrtovi, v rupah in na obronkih. Njegova hiša poslednja, kot da se je izgubila od drugih, oklenjena od dveh gozdov. Okrog hiše se nič ni zganilo, na stezi, ki je v ovinkih vodila v senožet, ni bilo žive duše.

Le zakaj še ni Rozalke? Vsak dan mu je prinesla kosilo. Že teden dni, odkar trebi senožet... Stresnil je z glavo in zganil z rameni. No, da. Že pride.

Opiraje se na krivač je stopal nizdol. Nekje v globini duše se mu je porodil droben nemir, trepetal mu je ko struna. Res, da moke ni več pri hiši, a saj je še fižola in krompirja... Ob gabru, na kate-

rega je bil zjutraj obesil košpe, je sedel na tla. S hrbtom se je oslonil na deblo, z rokama si je objel kolena. Počival je. Zgrbljen, da bi ne čutil lakote. Na solncu mu je bilo prijetno ko kuščarici.

Izpod krajcev klobuka, ki so mu senčili oči, je znova gledal v nasprotno pobočje. Praprotno! Prav za prav je videl le tisti del raztresene vasi, ki je bil obrnjen proti severu. Pomlad, a zadnje hiše še ni obsijalo solnce. Razlivalo se je čez Košanovo, Pologarjevo in Žerjunovo. In Klančarjevo. »Zakaj si niso rajši tu postavili hiš?« mu je prišlo v misel. Posmehnil se je samemu sebi. Saj bi bilo prestrmó.

Oči so ga zaščemele od svetlobe, da je rahlo zaklopil veke. Vas je bila ko v megli. Od toplote, utrujenosti in lakote mu je omama legala v ude. Biló mu je sladko ko beraču, ki je prvič sedel k lastni peči. A on se je grel na svoji zemlji. Ne, saj prav za prav ni bila njegova. Bila je ženina, Rozalkina. Pa saj je vse eno... In prej?

Skozi ozko zarezo med vekami, ki so jo pokrivale trepalnice, je sijala mrežasta luč. V mislih je ko skozi okno gledal na pokrajino, sredi katere je stala njegova domačija. Visoki vrhovi. Težko zgubana, z gozdovi porasla pobočja. Ob raztegnjenih klancih raztresene hiše. V skupinah po tri, po štiri, le pri cerkvi dve. Novine! Do vasi čez prelaze in skozi soteske tri ure hoda. Zanj, ki je težke hoje, štiri. Domače vasi se ni rad spominjal. Ne. Tudi spominov na mladost ni rad dramil. Kdaj pa kdaj so mu prihajali nepoklicani... Bajta, ki je stala visoko pod gozdom. Komaj je skopnel sneg, že je pobelila prva slana. Matere se je komaj spominjal. Imela je veliko, podolgovato obličje kot on. Čepeča je čumela pred sé in tako čumeča nekoč tudi izdihnila. Izmed petih bratov je bil on najmlajši. In najnerodnejši. Po stvarjenju molčeč in plah. Vsakdo, ki ga je srečal na klancu, ga je smel brcniti. Vsak udarec se mu je podmolklo zasadil v srce.

Komaj je zlezel iz krilca v hlače, že ga je samotni kmet najel za pastirja. Leta je bil vse dneve priklenjen na pašnik visoko pod hribom. Nikjer ljudi, le živali in drevesa. Gugalnica mu je bila edina igrača, ki jo je kdaj poznal. Spletel si jo je iz srobot in jo je obesil na veliko poševno vejo. Guncal se je od jutra do večera, da se mu je delala tema pred očmi. Nekega dne so mu jo bili pastirji na skrivaj zarezali. Telebnil je na tla in obležal nezavesten. Nekaj dni se je vlačil ko vrtoglav okrog, a se je izlizal. Od tistega dogodka mu je ostalo le jecljanje in obrastek na tilniku.

Ko je nekoliko odrasel, je šel za pogoniča. V bližini neba na planini se mu je zdelo, je šele lahko dihal s polnimi prsi... Vojak ni bil. Šel je med cestarje — a, Bog, kakšni ljudje so bili to! Saj niso imeli duše! Da, res, bil je ubogi zlodej — tako so ga zmerjali — bil je pač po svoje nadložen, po svoje moder in po svoje občutljiv. Pustil je rajši delo in odšel po svetu. Saj ni prehodil več kot deset vasi. Postal bi bil mlad berač, če bi ne bil naletel na starega ogljarja. Ta ga je izvabil s seboj na gozdnato planoto, ki se je širila za planino

in se izgubljala med soteske. Žgala sta oglje in pozabljala na svet. Zdelo se je, da jima gozd ni oklenil le telesa, ampak tudi srce. Da, kdaj pa kdaj se mu je nepoklicano vrivalo hrepenenje po lastnem domu, po ženi, vendar ni verjel, da ne bo umrl v tisti samoti. Prišlo je drugače. Stari ogljar je umrl, a on — sam — si ni znal pomagati. Kam? Odšel je domov.

Brat mu ni bil brat, bil mu je gad. Ni mu privoščil ležišča v hlevu ne gorkote pri peči. In ljudje? So bili mar boljši od cestarjev? Na samoti ni opazil, da se loči od drugih. Ali se je ločil? Res, bil je počasnej pri delu in v razmišljanju. Pametna beseda je bila smešna, če je prišla iz njegovih ust; treba je bilo pogledati le njegov obraz. Ni poznal laži ne tatvine ne podsmeha. In ni znal usekati z jezikom in ne udariti s pestjo. To je bilo! Niso se ga bali. Še otroci so ga dražili: »Lukež, Lukež...« Ta oblika njegovega imena se je zasejala še v Praprotno. Na dnu duše mu je brnela tenka struna bolester občutljivosti. Ko so mu pripeli na hrbet na papir naslikano šemo, da je šel z njo v cerkev, mu je bilo odveč. Ni zaklel ne udaril. Le pridušil se je, da pojde in se več ne vrne. In res se od takrat ni več vrnil. Konec vasi je bil izpljunil na obcestni kamen. S tem je izrazil svoje zaničevanje.

Naslednje spomine je obujal bolj iz sanj kot iz zavesti... Zdaj je na svojem. Do smrti na svojem. V Praprotnem ga nihče ne pozna; to se pravi — tu je vsem enak... K fari gredé je med možmi in posluša njihov razgovor. Med možmi je tudi v cerkvi, čeprav čisto zadaj na koru, da vidi le košček oltarja. Če se možje sestanejo radi česar koli, ne pozabijo nanj. Nazadnje ga vprašajo za mnenje, ki ga z muko izjclja, in se pri tem ne upa nikogar pogledati v obraz... Da!

Čelo mu je udarilo na kolena. Zadremal je. Zavest, da je enak med enakimi, da ima dom in ženo, mu je sladko legla na srce. Obraz se mu je razširil v srečnem nasmehu. Res, da ni bil kmet, a tudi bajtar ni bil. Dve kravi sta lahko stali v hlevu. In svinja. Zdaj stoji v hlevu ena sama krava... Misli so izginile, ostale so mu zgolj sanje. Tekal je po gmajni in iskal kravo, ki se mu je bila izgubila. Ni je našel, a je slišal njeno mukanje... Iz daljave, zopet čisto blizu...

Neki glas mu je tako razločno udaril na uho, da se je prebudil. Še napol v dremavici se je ozrl okoli sebe. Kaj je?

»Lukež!« je udarilo iz daljave? »Lu-u-kež!«

Žena? Ne, bil je moški glas. Obrisal si je usta in planil na noge. Plah ko pastir, ki je zaspal in mu je medtem ušla živina.

Kdo ga kliče?

Uzrl ga je. Na drugi strani potoka je stal moški s košem na hrbtu. Na gmajni pod zidom, ki je oklepal sadovnjake in polja. Ne, ni ga bilo mogoče spoznati. Z rokama si je ograbil usta in ga je klical. Ko je videl, da ga je Pečar opazil, je pomahal z roko. Naj pride.

Lukež se je nekaj trenutkov prestopal na mestu. Biló mu je, kot da ga poliva mrzel curek vode. Ni vedel, kaj bi. Slutnja, da je

nekaj hudega, ga je zgrabila ko robida. Pogledal je po solncu. Pomaknilo se je bilo že nizko. Torej je spal? Rozalke še ni bilo.

Rozalke še ni bilo!

Potegnil je košpe z veje in že je tekel navzdol. Ni iskal steze. Prvič v življenju se je zdramil iz prirojene počasnosti. Mladost mu je stopila v tresoč se noge. Gabri, leske, loza in robida. Trgal se je skozi goščavo, delal obupne ovinke. V peto se mu je zasadil trn. Ni utegnil, da bi ga izdrl. Žadiral se mu je vedno globlje, a ni čutil bolečine.

Čez potok je skakal s kamna na kamen, ki so moleli iz vode. Upehan, rdeč v obraz je obstal pred sosedom.

Bil je Novinec. Mlad mož odkritega pogleda. Invalid. Desna noga mu je bila trda v gležnju, da je šepal. Gledala sta se nekaj trenutkov.

»K-kaj je, P-peter?« so se Pečarju zatikale besede.

Peter se je ozrl proti hišam, ko da se boji, da ga kdo ne sliši. Saj so bile skrite za obronkom. Izza njega so gledali le vrhovi drevja.

»Domov pojdi, boš že videl.«

»Kaj se je zgodilo?«

Lukežu je otrpnilo telo. Oči so mu bile ko osteklenele.

»Domov pojdi, več ti ne povem.« Novinec se je okrenil in odšel. Čez nekaj korakov je postal. »Pa nikomur ne zini, da sem iztegnil jezik. Si razumel?«

Pečar je razumel. In ni razumel. Saj ni mogel razumeti. Nobene ni rekel. Ni vedel, kaj naj si misli. In če bi bil tudi hotel katero reči, bi ne bil mogel spregovoriti, tako mu je bilo vzelo glas... Ne!

II

Stal je, kot bi bil v tla vkopan. Še vedno kot v prvem trenutku. Strmeč za Petrom, ki je bil že davno izginil za grmovjem, je občutil vrtoglavico. Sam. Beli dan, solnce je sijalo, a bi ga bilo skoraj strah.

Ali se je Peter norčeval? Ne, saj je bil resen človek. Poleg tega mu ni bil nikoli sovražen.

Ozrl se je proti domačiji. Bila je skrita za vzboklino gmajne. Le veje velike tepke, ki je stala ob hiši, so gluho štrlele v nebo.

Okrenil se je. Bos in sključen je naglo stopical po klancu. Pot je bila kamnita ko izsušena struga. Bolele so ga noge. Sedel je in si obul košpe, ki si jih ni utegnil zavezati. Da bi mu ne padle s stopal, je pokladal noge na klanec ko stope. Les je zamolklo odmeval od bregov.

V tem odmevu so se mu ves čas lovile zbegane misli. Razmišljanja ni bil navajen, bilo mu je prenaporno. Včasih je potreboval po več dni, da je prišel do kakega zaključka. Toda tu je bilo treba naglo nekaj odkriti. Kaj? Tega ni vedel in tega ni mogel vedeti. Ali je Pavlinca padla v potok? Ali je žena rodila? Da, nekoč se mu je bilo že zgodilo, da je prišel domov in je novorojenec jokal na postelji.

Pa tega bi mu Peter ne bil zamolčal... Pred njim so vstajale vse možnosti. Nekatere tako bedaste, da jih je odgnal s tresljajem glave. Jasno je bilo le: Rozalka mu ni prinesla kosila.

Klanec se je dvignil na pobočje, postal je zložnejši. Potok se mu je približal za lučaj. Pečar je uzrl slamnato streho svoje hiše. Iz dimnika se ni kadilo. Morda Rozalka leži, a Mejačevka je pri nji in ji streže... Prosil je Boga, da bi bilo res tako.

Pogledal je čez zid, proti Mejačevi hiši. Črna in zakajena je bila potisnjena v položni breg. Okoli nje najlepši sadovnjak v vasi... Mejačevka je stala na pragu. V temni obleki jo je bilo komaj razločiti iz črne veže. Le podolgovati, pegasti obraz se je ločil iz črnine. In roke, ki jih je držala sklenjene nad trebuhom... Ko je zagledala sosedo, se je umeknila v vežo.

Lukež je za trenutek postal pred svojim domom. Gledal ga je, kakor da ga prvič vidi. Streha je bila raztrgana, stene so silile narazen, les je prhnel... Tišina. Bil je razburjen, noge so se mu šibile v kolenih. Stopil je do vrat, bila so zaklenjena.

»Rozalka!«

Nič. Obšel je hišo in se zaletel v mala vrata. Vdala so se — bila so le priprta — da je zletel v vežo. Vzravnal se je in vrgel krivač v kot. Prisluhnil je. Nič. Iz vseh kotov je dihala praznота.

»Rozalka!«

Nič, nič. Naj je klical ženo ali hčer, mu je odgovarjal le kratek odjek od sten. Vse gluho, vse prazno. Dvignil je roke in potresel z njimi, kakor da trga tesne občutke, ki so ga oklepali. Znova so mu pale ob telesu.

Premeril je prazno izbo in stopil v kamro. Postelja je bila razmetana. Na nji je ležalo nekaj kosov obleke. Vrnil se je v vežo in stopil v hram. Na polici sta stali dve čerfi mleka. V kotu je ležalo nekaj krompirja. Pogledal je v hlev. Stopil je na lestvo in se ozrl po podstrešju. Pri pažu nekaj sena in detelje, ob dimniku stara skrinja.

Zopet je stal v veži in se je ves sključil. Nikogar. Še krave ni bilo v hlevu. Na to je šele tedaj pomislil... Pogled mu je obvisel na ognjišču. Ogorki polen so ležali v vencu okoli pepela. Ogenj je bil sam ugasnil. Lonec napol trdega krompirja. V peči lonček fižola.

Na tatvino mi mogel misliti. Ali mu je žena ušla? Čemu? Če bi jo tudi s palico gnal iz hiše, bi ne šla, taka je bila... Odšel bi bil kamorkoli, poizvedoval... toda ni si znal pomagati, če je bilo treba stopiti pred ljudi. Poleg tega so ga bile zapustile moči.

Opotekel se je v izbo, sedel na klop in se oslonil na mizo. Počiti mora. Le misli mu niso mirovale. A bile so mu zmedene, nejasne ko megljena pokrajina. Obšla ga je topa tegoba... Morda bi bil do noči tako strmel v mizo, da ga niso predramili koraki na klancu.

Mejačevka je izpodrecana, s škaфом pod pazduho šla po vodo. K studentu, ki je tik Pečarjeve hiše vrel iz tal. Kazno je bilo, da se ji mudi. Le s kratkim pogledom je ošinila okna.

Preden je zadela škaf, je stal Pečar pred njo.

»Kje je pa Rozalka?«

»Ali je ni doma?« Postavila je škaf na korito. Hlinjenje se ji ni posrečilo. Zmrdnila je z usti. »Saj res,« je zategnila, »v trg je šla.« Možu se je vzdih olajšanja izvil iz prsi.

»V trg? Po kaj?«

»M-m, ne vem. Iskat so jo prišli, pa je šla.«

»Orožniki?« Pečar je pomislil na zaostale davke.

»Ne. Kakšni orožniki neki!« se je ženska neprijazno zadirala. »Neki gospod... dva gospoda... Takoj je morala na županstvo. Kaj jaz vem!«

Približal se je Mejač. Bil je nekaj več kot bajtar, v prostih urah krojač. Bled in suhljat človek z izpuščaji na licih. Okrogla glava mu je tičala na tenkem vratu. Stojе v sadovnjaku se je oslonil z rokama na plot in gledal v klanec.

»Čemu slepomišiš?« je pogrkal in pogledal ženo. »Povej mu naravnost, saj bo tako izvedel.«

»Ženo so ti odvedli v norišnico.«

Bil je udarec. Pečar je čutil, kako se mu nabira tema pred očmi. Podmolkla bojazen, ki mu je bila medtem le enkrat šinila v misel, je tedaj postala resnica? Ni mogel verjeti.

»V norišnico?« mu je jemalo sapo. »Kako, za vraga, v norišnico?« je zakrilil z rokama. »Ali je mar znorela?«

»Znorela? Kajpak... hudič sakramenski,« je Mejač topotnil z nogo ob tla, »če je še kaj pravice na tem svetu!«

Sosed se mu je bil zasmilil. Poleg tega...

»Molči,« ga je ošvignila žena.

Pečarju je bilo, kakor da je zašel v deročo vodo, a se ne more rešiti. »Zakaj so jo pa odvedli?« je vzkliknil bridko. Zdaj je verjel. Ni bilo drugače. Toda zdelo se mu je, da mora nečemu ugovarjati.

Da je trapast, mu je rekla ženska in mu je umikala oči. O vsem tem bi ne bila rada govorila. Ali jo bo imel táko doma? Ali nima že dosti revščine?

No, da. Res, zadosti revščine. Čemu ga le spominjajo na to? Nova tema mu je legala v zenice. Oziral se je, kam bi sedel. Dosegel je tnalo, a so se sedečemu tresla kolena in roke. Moj Bog! Ni zakričal ne zajokal. Burni prizori so mu bili tuji. Z žalostjo je vselej opravil na tiho, v najsamotnejših urah. Premagalo ga je samo za trenutek. Že mu je silila v glavo trezna zavest, ki je računala z življenjem.

»In Pavlinca?« je dvignil glavo.

»Otrok je pri Močilarju.«

»Pa zakaj pri Močilarju?« Neka upornost, pomešana z drobno jezo, mu je poblisknila v očeh.

»Saj ste si najbolj v sorodu,« je bila Mejačevka že kar razdražena. »Nekdo se je moral vendar zavzeti za otroka, ki nima matere. Tako velika še ni, da bi ti gospodinjala.«

Lukež je sklonil glavo. Počasi je razumeval. Da, saj je bilo jasno, ko da mu leži na dlani. Nekdo je moral poskrbeti za otroka. Še prositi jih ni bilo treba, sami so se spomnili. Moral bi jim biti hvaležen... In vendar se mu je upiralo.

»Kje pa je krava?«

»To povprašaj Močilarja,« je Mejačevka zadela škaf. »Pojdiva,« je namignila možu.

Odšla sta. Vsak na svoji strani plotu. Pečar je gledal za njima.

Zakaj pa Močilarja? »Svinjarija!« je rekel Mejač, drugega Pečar ni razumel. Sklonil je glavo; podmolko je zaslutil, da leži nekje na dnu še najgrenkejša kaplja... Sedel je na tnalu, ni se ganil do večera. (Dalje)

EDVARD KOCBEK

IZ LJUBEZENSKIH PESMI

I

Tihi zvenk kakor po stari srebrnini,
ptički prečudno čivkajo, nekdo odpira plot,
žabe regljajo, daljava sanjavo teče, črički
so celo po sredi ceste, konji prhajo v hlevu,
naslonjen sem na zid, še vedno je topel
od solnca, nekaj zmedeno nevednega utripa.

Ne morem se znajti, ko se ustavim, se nekam
nagibam, tiho se zgublajoč, skrušen
sem kakor potapljač, kamor se nagnem, povsod
je isto, zemlja je jezero, ti si čoln, nem
ležim ob jamboru, zadnja slast odzivanja me
spreletava.

II

Na mojih trepalnicah se lovi
pelod.
Rože in žene so od nekdej
sestre.

Kakor svetnik bi vas rad
zamenjal,
da bi bila vsa ljubezen le otroška
igra.

UBOGI ZLODEJ

III

Začelo se je mračiti, tedaj se je dvignil. Do polne teme je brez cilja blodil okoli hiše. Trikrat je šel po sadovnjaku do potoka in do gozda. Vsakokrat se mu je zdelo, da mora nekaj storiti. In vsakokrat se je zopet vrnil. Saj ni vedel, kaj hoče.

Postal je. Pogledal je po klancu, ki se je izgubljal v tihoto gozda navzdol proti trgu. Ne enkrat, dvajsetkrat. Rad bi bil verjel, da so ženo klicali zaradi davkov. Ali zaradi kake nepremišljene besede. »Vrne se,« je pomislil. Ne, Rozalke ni bilo, kakor si je vroče želel, da bi ugledal široki nasmeh njenega obraza. Nazadnje je opustil prazno upanje.

Četudi je bila že noč, bi bil šel za njo. Prej je bil tako zmeden, da ni pomislil na to. Ni mogel najti čevljev. Obula jih je žena, saj ni imela drugih. Še ob nedeljah sta se vrstila za mašo.

Odšel je v hišo. V izbo, v kamro. Na tleh je ležala Rozalkina zavsednja obleka. Pobral jo je, da bi jo obesil na žebelj. Toda pri tem ga je objela taka bridkost, da so mu prsti popustili, zletela je na tla... Čemu ga niso poklicali? Kakor da je hlapec. Čez tegobo, ki se mu je medlo svetila v očeh, je legla užaljenost.

Pogledal je skozi okno. Noč. Tenje dreves. Od soseda so se svetila okna. Šum vode. Na klancu niti žive duše... Prižgal je brlevko, ki se je kadila. Ni je otrnil. Čemu? Telo mu je bilo ko otrpnilo, ni čutil lakote. Le žejo. Napil se je z dolgimi požirki.

Zvečer se je zdela hiša še bolj prazna kot podnevu. Po stenah so lizali trakovi svetlobe. V vseh kotih sence. Njegova je bila tako strahotna, da se je zdrznil vsakokrat, kadar je pogledal nanjo. Zdela se mu je ko senca nevidnega človeka. Samo ta je bila živa, vse drugo se mu je zdelo mrtvo. Še svete podobe, ki so druge dneve tako prijetno oživiljale stene. Ura, ki je visela ob kamri, je stala. Že tri leta je bila le za okrasek v izbi. Zagnal jo je. V kolesju je zastokalo, ura je tekla z vedno manjšimi nihljaji, zopet se je umirila. Zagnal jo je drugič. In še. Bil je kot otrok.

Zdrznil se je... Medtem je bil vzšel mesec. Ko božji hlebec je stal na vrhu hriba. Mesečina je lila čez pobočja. Risala je dolge sence, ki so stremile nekam proti potoku. Bilo je, kot da si drevje umiva v vodi svoje vrhove. Svetloba je pala tudi v izbo.

Lukež je z vzdihom upihnil brlevko in legel.

Ni se slekel ne odel. Z rokama pod tilnikom je strmel v temen kot kamre. V tisto stran ni lila mesečina. Kadar se je ozrl skozi edino okno, jo je opazil le v vrhovih gozda. Razpletala se je od drevesa do drevesa ko pajčevina.

Ležal je nepremično. Ni čutil telesa, le duša mu je živela. Potrojeno. Misli so se mu drobile ko led pod nogami. Ponavljal si je, da je vse skupaj le laž. Vedno znova mu je stopala resnica pred oči. Sam je ležal v postelji. Rozalka ni vzklikala v sanjah. Ni zajokala kot tolikokrat, da ga je prebudila... Bil je sam.

Misli so se mu ustavile. Nekaj trenutkov so mu neodločne obvisle v zraku, nato so pohitele v preteklost. Kakor da grebejo za neko razlago... Dan, ko je prvič stopil v vas. Bila je že jesen. Za človeka njegove vrste je bilo v tistem letnem času težko najti dela. Ustavil se je pri Pologarju. Če potrebujejo hlapca? Mož je odmajal z glavo, slednjič se je spomnil: »K Pečarju bi pogledal.« Takrat je bila stara Pečarka že umrla. Tudi rdečelasi Pečar je bil legel tisto pomlad. Šestindvajsetletna Rozalka je sama držala hišo pokonci. Močno dekle okroglega obraza in rdečih lic. Ko jo je zagledal na pragu, ni takoj našel besede. Saj ni bila lepotica, a bila je prikupna. In njen smeh! Za nič se je smejala, a lepo in otroško. Če potrebujejo hlapca? Zasmejala se je in stekla v izbo... Ob peči je ležal njen oče. Bil je odločen človek, dokaj ostrega pogleda. Četudi prej v življenju nikoli ni bil bolan, od tiste pomladi ni več vstal. Bil je že zelo slab in izcejen. Toda po očeh je bilo soditi, da ne bo še umrl. Rdeča neobrita brada mu je uporno štrlela ko ajdovo strnišče. »Moškega potrebujemo pri hiši, to je res,« mu je zapiskalo iz grla, »a kdo ga bo plačal?« Saj bi ostal čez zimo tudi za samo hrano. Bal se je iti po svetu. In tako je ostal. Z rajnim Pečarjem je bilo lahko govoriti... Dela se ni manjkalo. Jesenski pridelki so bili še na njivi, seno v kopi, hiša brez drv in brez stelje. Za počasnega človeka veliko breme, a roke mu niso počivale od zore do večera. Pomagala mu je Rozalka. Prijela je za vsako delo. Očeta je puščala samega, pozabljala je na živino. Silila mu je v bližino in se veliko smejala, za vsak nič smejala. Prav kot je bil on nenaravno resen, se je ona nenaravno hahljala. Pred pustom, ko je ležalo snega do oken, je kar na lepem rekla očetu: »Lukeža vzamem, zame je že dober.« Kar tako, brez uvoda, a menda tudi brez premisleka. Kakor da ni govorila ona, ampak neki zlodej, ki ji je razganjal nedrija. Res, fantje niso letali za njo. Dekleta so se posmehovala njeni prostodušnosti. Lukež je zijal, sramoval se je do kosti. In zaradi starega mu je bilo celo hudo. Je že res, dekle je bilo posebno, kdaj pa kdaj je storilo prav tisto, česar se je človek najmanj nadejal. Mislil je, da zgori pod Pečarjevim ostrim pogledom. Mož je čez nekaj minut okrenil obraz v peč, droben nasmeh mu je skrivil ustnice. »Če te Luka mara,« je zakašljaj. Moj Bog nebeški, če jo mara? Z Rozalko nista nič govorila o tem. Kar sama ji je prišla ta reč v glavo. Pač, slutil je. Po njenem vedenju. Saj bi si tega niti sam pri sebi ne bil upal ponoviti. Zanj je bila Rozalka... ti božja duša, ali je kdaj sanjal, da bo imel ženo? In dom? Ne, ni najmanj mislil tudi na zemljo... Rajni Pečar mu je rekel po poroki: »Pazi nanjo, ker ni pri čisti, Bog mi odpusti to besedo! Nora ni, a vendar...«

Ob tem spominu je Lukeža nemilo zapeklo. Besede so se mu zdele neumne, neumljive, že davnaj jih je pozabil. Tisto noč so mu zopet stopile v zavest. Tako so ga splašile, da se je ozrl v okno. Ali ni nekaj udarilo v šipe? Ne. Zunaj je bilo vse mirno in tiho. »Ni pri čisti pameti...« Ali mar zato, ker se je včasih smejala gorenji šobi? Stresnil je z glavo. Tako težko mu je leglo na dušo, da ni več strpel v postelji. Dvignil se je in stopil v izbo.

Mesec se je bil pomaknil že visoko na nebo. Na podu so ležali križasti pravokotniki svetlobe. Zlezel je na peč. Sedel je nad ždičem, a telo mu je od izčrpanosti lezlo na kup ko prazna vreča. Legel je po trdi peči in znova strmel v strop. V mesečini je bilo razložiti grče v lesu.

»Ni pri čisti...« Te besede so ga obletavale v mislih, ko razdraženi sršeni. Moj Bog, saj so v Novinah trdili tudi o tem, da je norec. In vendar... Pečar je umrl že v jeseni po njuni poroki. Z Rozalko sta ostala sama. Saj med njima nikoli ni bilo zlé besede. Nikoli se nista prepirala, da bi se razlegalo po vasi. Drugi so se. Čemu so ljudje torej toliko šepetali in nanju obračali oči?

Namrščil je obrvi in rahlo zaklopil veke... Norica? Pred njim so plavali dnevi in dogodki vse od poroke. Z muko počasnega misleža je grebel do dna, da bi si razložil, kar se je bilo zgodilo. Nič, nič. »Pazi nanjo...« Kakor da mu ne gre več za golo ugotovitev. In je nekaj zanemaril ter se vprašuje, v čem je njegova krivda. Nič. Norica, ker je govorila po otročje? Ker se v nekaterih stvareh ni sramovala? Ker ga je bedasto vpraševala? Ne... Prizor pred leti, ki ga je bil že napol pozabil, mu je sedaj znova stal pred očmi. Podivjala je bila radi neke malenkosti. Pa se je komaj še spominjal, kaj je bilo. Takrat ga je obšla groza pred njo. Prespala se je in bila taka kot prej.

Zatisnil je oči in jo je razločno videl pred seboj. Razpletene kite in vročične oči. Vpije in krili z rokama. Zdelo se mu je, da sliši njeno vpitje... Kakor da to ni bilo pred leti, ampak tistega dne. Prej je še rahlo dvomil, zdaj je verjel.

Dvignil se je in vzdihnil. Peč je bila trda in mrzla. Bolele so ga kosti, stresal ga je mraz. Pa saj ni bilo samo to... Potegnil se je na tla, se prestopil čez mesečino, kot bi se jo bal pohoditi. Sedel je za mizo. Položil je glavo na roke. V očeh ga je žgalo in v prsih. Temna bridkost mu je nenadoma prekipela. Zajokal je ko otroci ali bebci, ki se predajo žalovanju.

Izjokal se je. Začel je šepetaje moliti. Od žalosti se je zatekel k Bogu. Med molitvijo ga je objela utrujenost, da je legel po klopi in v trenutku zaspal.

IV

Bil je že velik dan, ko je zaklenil hišo in se odpravil proti Močilarju. Košpe so mu zamolklo tolkle po kolovozu. Pod potjo so se do gmajne vlekle njive, ki so se svetile od vlage. Gnoj je čakal, da se zemlja osuši za oranje. Nad kolovozom je ležala senožet. Skupine

jesenov z golimi, metlastimi vejami. Trata je bila rumena od gostega mahu. Že so poganjale zelene travne klice.

Ozrl se je po zemlji, nato po nebu, na katerem ni bilo ta dan niti oblačka. Roka mu je šla preko brade, obvisela mu je v žepu... Prebudil se je bil pozno. Zdelo se mu je, da so vse skupaj le sanje, a ga je en sam pogled po izbi prepričal o resnici. Vendar mu je bilo v duši laže ko prejšnjega večera. Začudenje, nejevera, neka podmolkla groza, vse se mu je bilo umaknilo nekam v notranjost. Kakor da mu je bila vsa nesreča iztekla s solzami vred. Trezen razum se mu je natekal v kapljah. Pomislil je na kravo... Da, treba je živeti, treba je živeti! Toda čutil je, da tistega dne ni za delo. Saj bi mu samo po sebi padalo iz rok.

»Kako le more,« je ob misli na Močilarja rekel sam pri sebi. Zdrznil se je in se ozrl, ko da se boji, da ga kdo sliši.

Za obronkom je stala Novinčeva hiša. Slamnata streha, vrhovi mladih dreves. Da, nekdanj je bila tudi ta zemlja Močilarjeva. O tem je nekaj slišal. Odmerili so jo bili bratu rajnega, da si je sezidal hišo. Ne hišo, bajto. Mračni godrnjavec je bil pred leti bruhnil kri in nenadoma umrl. V bajti je ostala edina hči, Zofka, ki je vzela invalida.

Z Novincem je tekel kolovoz po ravnem svetu. Močilarjev dom je ležal v veliki rupi. Zemlja je bila zmehčana, ko da jo namakajo podtalni studenci. Hiša stara, vsa začrnela in zakajena od hišnega praga do vrha paža. Za poslopji se je dvigal strm breg, segal je prav do Pologarja.

Pečar se je bil samozavesten odpravil na pot, zdaj mu je postajalo čimdalje tesneje pri srcu. Z Močilarjem ni imel rad opravka. Ne le, da sta si bila po stvarjenju ko ogenj in voda, Lukež je čutil že od prvega početka, da mu Močilar ni naklonjen. Vrnil bi se bil, a so ga gotovo že zagledali. Poleg tega je opazil Pavlinco, ki je čepela pred hišo. Dekletce štirih let je imelo na sebi boljše krilce, ki je bilo že vse zapackano. Iz kamenčkov in iz blata je zidalo hišico.

Ko ga je zagledala pred seboj, je položila roke v naročje, a v očeh se ji je posvetilo. Bila je bledcena, bolj blede kot prej, tenke ustnice so se ji krivile v grenek izraz... Pečarja je rahlo zapeklo, da je bil dotlej le troho pomislil nanjo. Ni znal ne hotel kazati svojih občutkov, vendar jo je imel rad. Ustnice so mu zatrepetale od ganotja.

»Pavlinca, ali si zdaj tu?«

Dekletce ni reklo nobene. Nasmehnilo se je. Nato se je dvignilo in ga je zgrabilo za debeli kazalec, da jo povede v hišo.

Močilarica je stala v veži. Lukeža je komaj bežno ošinila s pogledom.

»Ali je Tone doma?«

Dà, v izbi je. Saj se mu je zdelo, da ga je videl ob oknu... Močilar je meril izbo. Bil je že po naravi nemiren, tega dne, se je zdelo, ni našel obstanka. Bil je srednje rasti, šviglast, vse na njem

je bilo črno, od las do brk in pogleda. Obličje, ko da se mu nateguje iz nejevolje.

Lukež je sedel na klop, poleg njega Pavlinca, in se je boječe ozrl po Močilarju. Zdelo se je, da mu je ugasnila poslednja iskra samozavesti. Saj mu skoraj še odzdravil ni, oči so mu potmurjeno bliskale izpod obrvi. Pečar je privzdignil klobuk, da bi si obrisal pot, ki ga ni bilo. Saj mu je bilo skoraj hladno. Molk.

Spregovorila sta o vremenu. Za vožnjo gnoja in za trebljenje kot nalašč, je menil Močilar. Pečar ni mogel uganiti, kaj mu trepeta v glasu.

»Tudi jaz bi moral v senožet,« mu je bridko zapel glas, »a nisem za nobeno delo.«

Močilarjev ostri pogled se je za nekaj trenutkov ustavil na sosedu. Znova sta molčala.

Vstopila je Močilarica. Klicali so jo za Micko. V roki je prinesla skodelico mleka, v katerega je bila nadrobila črnega kruha. Z dolgim pogledom je premerila molčeča moža.

»Pavlinca, pridi,« je sladko zapela, »boš jedla.« Dekletce se je spustilo s klopi na tla. »Moj Bog,« ji je obrisala nos, »kako so ti otroci vedno umazani. Saj naši niso nič boljši...«

Posedla jo je k peči, ji postavila skodelico na kolena... Pečar je motril Micko s sklonjeno glavo, izpod čela. Ta ženska mu je bila zoprna, sam ni vedel, zakaj. Saj ga nikoli ni ujedala kot njen mož, celo sladko je govorila z njim, a vendar... Drobne gubice, ki so se ji bile nabrale okrog ust in oči, niso mogle zakriti, da je bila nekoč lepa. Menda se je, kot je slišal, tega tudi zavedala, zlepa ji ni bil kateri dober. Ujela se je s Klančarjem, ko je bil ta še fant, a jo je zapustil. Vrhovec, njen oče, je primaknil k doti, da je šla k Močilarju. Nezakončka je pustila doma. Menda je nihče ni prav maral, četudi se je trudila z očmi in z glasom, da bi zakrila pravo nprav... Lukež se je zdrznil v mislih in odgnal občutke. Moj Bog, saj ta ženska nadomestuje mater njegovi hčeri. In le ni občutil do nje globoke hvaležnosti, upirala se mu je.

»Hudo me je zadelo,« je žalostno zategnil iz poslednje misli. »Saj je bila drugače tako pametna. Kaj jo je le prijelo tako iznenada?«

Pogledal je po možu in ženi, kakor da pričakuje odgovora. Močilar si je bil potisnil roke v žepe, obraz se mu je bil še huje nategnil. Micka je gledala v otroka, ki je jedel. Molk.

»Ji je že zaradi česa planila kri v glavo,« je Pečar skoraj zajokal z glasom. »Tam pred leti... onegà, kaj bi pravil... drugi dan je bila dobra... Ne bi je bili smeli tako naglo odvesti.«

Biló mu je težko ob tem očitku, a ga je moral izreči... Micka ni imela zanj besede ne pogleda. Močilar se je ob kamri okrenil tako naglo, da je zadel s komolcem v stensko uro, ki je zabrnela.

»Ali sem jo mar jaz odpeljal, da mi to praviš?« je prekipel. »Sicer pa — če je nora, je nora! Saj nikoli ni bila pametna.«

Zaklopil je rahlo oči in zenice ko nože upiral v soseda.

Pečar tega ni pričakoval, bil je presenečen. Besede so ga zadele ko udarci biča. Z rokama, oprtima na klop, ves sključen je strmel v soseda. Ta je bil umolknil in znova meril izbo. Dà, tega človeka je bilo težko razumeti. Ali ga je prišel terjat, da laja nanj ko pes? Biló mu je žal, da je stopil v tisto hišo. Tegobi se je pridružilo še ponižanje. Za trenutek se je ves pogreznil vase, kot bi hotel izginiti v nič. Le za trenutek. Prejšnja podmolkla mržnja do Močilarja se mu je potrojila. Prebudila mu je živ odpor. Po kaj je prav za prav prišel? Glava mu je zlezla izmed ramen.

»Kaj pa moja krava?«

Trenutek molka.

»V mojem hlevu je,« je vrgel Močilar kratko.

»V tvojem hlevu?« je Pečarju udarila kri v obraz. Bil je eden izmed redkih trenutkov, v katerem je pokazal svojo odločnost. »Rad bi vedel, s kakšno pravico?«

Močilarju so trdo peli koraki, a je molčal. Žena je dobila glas in besedo.

»Mar ti bomo zastonj redili otroka?« je vrgla strupeno.

Ta odgovor je le za hip poglaval korenine. Pečar nje ni pogledal. Obračal je obraz za Močilarjem, brada mu je krčevito trepetala.

»S kakšno pravico?« je ponovil. »Rad bi vedel.«

Močilar se je oslonil ob steno. Lomil ga je srd, a se je premagoval.

»Ti mi je nisi dal, to je res,« je vrgel posmehljivo. »Pa nikar ne misli, da ti bom le malo odgovarjal za to,« je dostavil trdo.

Pečarja je zgrabila obupna odločnost, dvignil se je s klopi.

»Iz hleva ti jo odženem!«

»Le poskusi!«

Molk. Zdelo se je, da je Pečar že omahnil v sebi. Nenadoma je dvignil roke in jih je potresel pred obrazom... Dotlej je Pavlinca z odprtimi usti opazovala prepir. Ko je videla očeta z dvignjenimi pestmi, ji je zletela žlica iz rok, zajokala je. Močno, pretresljivo. Solze so ji vrele po licih, telesce se ji je potresalo v hlipanju.

To je vplivalo na Pečarja ko mrzel curek vode. Saj res, hči. A on se žene za kravo. Kri mu je izginila z lic. Jeza se je osramočena umaknila tegobi.

»Zakaj jočeš?« je stopil do nje.

»Ne vem, kaj ji je,« je Močilarica nategnila usta. »Doslej je bila kar dobra. Menda joče, ker vidi tebe. Če hočeš, da se bo privadila,« so se ji jezno pobilisknile oči, »je ne boš smel prepogosto motiti.«

No, da. Pečar se je zbegano ozrl po izbi. Bil je ko izgubljen. Še pred minuto je bil odločen, kravo po sili odvesti iz hleva. Zdaj ga je objela podmolkla zavest neke krivde. Ne, ni storil prav, da je stopil v tisto hišo. Od zadrege se mu je spačil obraz, zganil je z rameni.

Še odzdravili mu niso, ko je odšel.

(Dalje)

Daleč zunaj mesta je bil še mir. Mrak je ležal nad hišami, pretrgan z redkim sojem luči ob cestah. Iz teh stanovanj je dehtelo po vlagi, po gnilobi, po gnilobi nepoznanih stvari, starih citron in podobnega. Nekje je vreščal otrok in nekdo je obupno kašljajal.

Margo pa vendar ni bila razočarana. Saj je naposled le postala človek in to ni bilo malo. Vedela je, da bo zdaj treba sprejeti nase vse tisto, kar mora prenesti povprečno bitje, ki je človek.

FRANCE BEVK

UBOGI ZLODEJ

V

D deset minut pozneje je stal pred Košanom. Ta je bil potrebil svoj rovt. Listje in dračje je pehnil na njivo, ki je ležala pod senožetjo, in ga zažgal. Dračje je gorelo naglo, vzplapolavalo na visoko. Le listje se je cmerilo, tlelo, delalo dim in ugašalo. Košan, dolg ko žrd, je postopal okoli ognja, drezal v kup... Dan je bil, se je zdelo, brez vetra. Spočetka je nosilo steber dima visoko v hrib, nato ga je obrnilo po pobočju. Trgal se je in izginjal v svetlobi dneva.

Košan je premeril soseda z globokim pogledom.

»Odkod?«

Kje da je bil? Ko je bil dve sto korakov od Močilarja, se je šele zavedel, da ne gre proti domu. Stal je v bregu pod Pologarjem, a ni se maral več vračati. Saj mu je bilo vse eno, kam gre. Vedel je, da bi doma ne imel obstanka... Tistega dne so se mu naglo menjavali občutki. To ga je utrujalo. Kakor je malo prej ponižan, celo z zavestjo neke krivde stopil iz hiše, se je zdaj nenadoma zavedel, da so ga prevarili. S čim so ga prevarili, ni mogel zajeti z razumom. Toda čutil je. In ta občutek ga je bolel ko rana. Tegoba se je znova umikala srdu, ki se mu je bil prej umaknil nekam v notranjost. Ozrl se je po Košanu, ki ga je bil že prej opazil pod hribom. Zahotelo se mu je človeške pomoči... Odkod?

»Od Močilarja,« je odgovoril zamolklo. In se je razburil: »Ta hudič — ali mi ni vzel krave?«

Košan je sprva molčal. Podrezal je v kup, da se je prikazalo listje, ki so ga v trenutku objeli plamenčki. Eno oko je bil zatisnil, a preko obraza se mu je raztegnilo muzanje. Drobnost, nagubano obličje se mu je od ognja bronasto svetilo... Bil je Rozalkin sorodnik, njegov oče je bil doma pri Pečarju. Žive oči so mu vsiljivo vrtale v človeka, rad se je vtikal v tuje zadeve, a Lukežu se je zdel res-

noben človek... Slednjič se je ustavil pred njim in se pripognil, da sta si bila obraza vstric.

»Saj ti ni vzel le krave,« je jezno zahrkal. »Vzel ti je tudi ženo.« Peter je strmel v soseda; ni vedel, kaj naj si misli.

»Da je ponorela, so ti rekli, ne?« je izpljunil. »Saj se mi je koj zdelo. Rozalka je toliko znorela, kot jaz ali ti,« mu je potrkal s kazalcem na prsi. »To se pravi, da ni nič bolj nora, kot je bila vsa ta leta.«

Lukež je stal ko primrzel in mežikal z očmi. Ali se Košan norčuje? Ne. Hotel je nekaj reči, a se mu je beseda tako zataknila, da se je obupno davil ob njej.

»Pa zakaj tedaj...?« je izjecljal.

»Zakaj so jo tedaj spravili v norišnico?« mu je pomagal Košan in se kratko, jezno zasmel. »Ker je hotel, da je nora, in je to tudi dosegel. Kaj misliš, da je to od danes? Že več časa, že celo leto se je pripravljaj...«

Pečar ga je prekinil: »Kdo?«

»Še vprašuje, kdo?« se je rogal Košan. »Jaz že ne, Mejač tudi ne in ne Pologar. Tisti, ki bo imel od tega koristi... Močilar!«

Lukež je stežka požrl slino, ni čutil tal pod nogami. Obšla ga je taka omotica, da so se mu zašibila kolena. Obrnil je koš, ki je ležal na njivi, in mu sedel na dno. Upiral je oči v Košana, razumel je in ni razumel. Človeško to vse skupaj ni bilo... Moj Bog!

»Kakšne koristi?«

Košan mu je hotel nekaj odgovoriti, a je naredil obupno kretnjo. Prestopil se je in z vso silo dregnil v ogenj. Goreče listje, iskre in pepel je neslo v zrak. Dim mu je zaprl sapo, mu silil v oči, da so se mu solzile.

»Kratke pameti si,« je znova stal pred sosedom. »Ali nimaš oči? Kravo ti je že odgnal. Tudi zemljo bo on obdeloval... Tudi zemljo, hudič!«

Strastnim besedam je Pečar verjel. Če bi bile še tako grozne, bi niti najmanj ne bil podvomil v njihovo resničnost. Ni se več čudil. Saj bi bil lahko to zaslutil tudi po Močilarjevem vedenju. Silno ogorčenje mu je navrhlo dušo. Tedaj ni mislil na ženo ne na otroka. Da mu hočejo vzeti zemljo, ki jo je deset let prevračal z rokama? Saj ga je skoraj poznal vsak grm, kot pozna živina pastirja. Le zaradi nje ni bil več tisti ubogi zlodej, ki bi se mu upali pripeti ženo na hrbet... Na čelo mu je stopal mrzel pot, telo mu je lezlo na kup. Četudi so se mu same od sebe stiskale pesti, ni bilo v njih trohe moči.

»Za hudiča,« se mu je obupno izvilo iz prsi. »Pri njem sem bil, pa mi nobene ni rekel...«

»Sramuje se, zlodej! Fej!«

Košan je pogrebel dogorevajoče ostanke na kup, znova se je okrenil od ognja. Obraz mu je bil ves počrnel od saj.

»Kje pa je pravica?«

»Iskal jo boš, pravico! Z lažjo jo boš laže našel kot z lučjo, prav tako kot Močilar... Da slabo obdelujeta zemljo, da je Rozalka na kratkem s pametjo, da ne zna z otroki... Hudičeve litanije! Vse zato, da bo Močilar obdeloval zemljo in redil otroka.«

Lukežu je brada lezla na prsi. Trudil se je, da bi izluščil iz zmede, ki mu je bila v prsih, vsaj še eno pametno misel.

»Pa tistega je več, kot pojé otrok.«

»Vidiš, nenadoma govoriš kar pametno.« Košanu je trepetal rahel prizvok norčevanja v glasu. »Seveda je več, če je prav obdelano. Pa še koliko več! Saj zato se je poganjal, vrag! Prokleta!« je pobral kamen in ga je zalučal na rob njive, »če bi meni tako zagodli! Pa tebe imajo za... mislijo, da se ne boš znal postaviti.«

Tebe imajo za... Košan je bil presekala besedo, a je Pečar le ujel njen pomen. Toda tedaj ga je vse drugo globlje rezalo v meso. Dvignil je težke oči in pogledal Košana tako obupano, da bi se bil kamnu zasmilil.

No, da. Košan je pogledal vstran.

Pečar ni vedel, kaj naj še reče. Ni mogel več ostati na mestu. Dvignil se je s koša.

»Kaj misliš storiti?«

Kaj misli storiti? Ali mar ve, kaj naj stori? Razmisliti mora, a zato potrebuje časa. Obraz se mu je nategnil kot v joku. Zacepetal je z nogama, kakor da gazi občutke. Odšel je.

VI

Ze se je večerilo, ko je stopil v Mejačevo hišo. Ne da bi po pozdravu rekel še katero, je sedel na klop. Sključil se je, komolce je naslonil na kolena in sklenil roke. Tako je strmel pred se.

Mejač in žena sta se na skrivaj spogledala. Sosed se jima je zdel spremenjen, kakor pomlajen. Tope oči so mu bile oživele, trda odločnost mu je gledala iz zenic. Neka tajna misel mu je trepetala pod kožo. Vzbujal je strah.

»Ves dan te ni bilo videti,« je spregovorila Mejačevka. »Kod si hodil?«

Kot da ga je nekdo sunil, je naglo dvignil obraz.

»Kar tako, brez opravkov,« je zagolčal zamolklo.

Znova je sklonil glavo. Molk. Gledal je v Mejača, ki je v nastajajočem mraku krpal suknjič... Kod je hodil? Vse te ure od dopoldneva je utrimal po gozdu. Ni se vračal mimo Pologarja in Močilarja. Naredil je ovinek čez grič, mimo Košanove hiše. Hodil je, kar se je dalo naglo. Najrajši bi bil tekkel, kot da se boji, da mu s hrbta berejo temne občutke. Šele za obronkom, ko ga Košan ni mogel več videti, je upočasnil hojo. Sadovnjak, ki je objemal reber do senožeti in gozda. Koritce, v katerega se je po ozkem žlebu natekala voda. Steza, ki je tekla v vinkalica po griču. In druga steza, ki je

vodila v gozd... Postal je. Vso pot je bil omotičen, duša mu je bila izmučena. Bežen nasmeh mu je spreletel lica. Razgledal se je. Pomladno solnce, svetla pobočja. Goli gozdovi so bili ko prozorni. Sinje nebo. A v njem ogorčenje, srd, podmolkla zavest krivice. Lovil je misli, ki so se mu izmikale. Krenil je v gozd, kakor da ga moti razgled, preobilica stvari...

Ustavil je misli. Ozrl se je po Mejačevki, ki je bila vzdihnila. Na ustnicah mu je zatrepetal komaj viden nasmeh... Dá, moj Bog!

Ali se je prej mar zavedal, da hodi po gozdu? In da mu šumi listje pod nogami? Siva debela. Veje so se ko šibe grozeče iztezale v nebo. Ozka grapa, po kateri je tekla voda. Rupa, kjer so nekoč stale skladovnice drv. Izseka je bila znova porasla z mladim drevjem... Skozi goste veje je pogledal v nasproten hrib. Senožet je videl le medlo, zabrisano. Še nebo je bilo videti skozi vrhove, kot bi bilo prepleteno s sivimi žilami. Od tal se je dvigal duh po gnijočem listju, po vlagi, po pomladi in po gozdu... Zagledal se je v curek vode, ki je tekel čez skalo in se pršil v kotanjico. Mislil je na Močilarja. Mislil je na vse. Saj mu v tistem trenutku res ni bilo zgolj zaradi Toneta. Biló mu je tudi zaradi svetle misli o ljudeh, ki se mu je začela rušiti... Ob vsakem koraku so ga spremljale Košanove besede. Tiste hudičeve litanije. Je že res, moj Bog, pol življenja je pasel in žgal oglje, ni znal obdelovati zemlje. Vsaj ne tako kot drugi. Bil je za hlapca, a ne za gospodarja. Toda — ali ni storil vsega, kar so mu nesle moči? Je li kdo tako z vso dušo lepil na svoji zemlji? Res, za zaostale davke je šla krava iz hleva. In prašič. Ali ne kadi tobaka z bukovim listjem? In da jima je prvi otrok umrl, ker ga je Rozalka prenabasala s fižolom? Tako so gonili po vasi. Ali drugim mar ne pomirajo otroci? Hudiči!

»Haha.«

Zarežal se je grenko.

Ozrl se je in ujel vprašujoči Mejačevkin pogled. Sramoval se je. Ali se je res glasno zasmel? Brada mu je pala na prsi. Misli so se mu razbežale, zbiral jih je z muko. Že so mu tekale ko curek vode... Da, treba je bilo prav tega dogodka, da mu je pognalo kri po žilah. In mu predramilo možgane... Pred duševnimi očmi mu je zopet stal Močilar. Tak, kakršnega je videl tistega dne in že mnogo prej. Le da ga je zdaj gledal jasneje. Še z lastnim očetom se je ujedal, zlodej — tako je slišal od ljudi — in odšel po svetu. Ko se je on, Luka, ženil, je pihal ko modras. Pa se je bal rajnega Pečarja, ki ni trpel, da bi se kdo vtikal v njegove zadeve. Pozneje se je potikal okoli njegove hiše ko volk. Da je njiva preplitko izorana, je godel. Da je pognojena komaj za repo. Da se bo senožet kmalu prelevila v gozd. »Ti si nora,« je vzklikal Rozalki, svoji sestrični. Ko se je s pohlepnim očesom oziral po zemlji, jo je hotel napraviti noro. Pripravljaj je vas, da bi v to verjela. Da, pozimi je pogosto hodil v trg. Prilizoval se

je vsakomur, če je le nosil uniformo ali gosposko suknjo... Izbral si je prav dan, ko je bil on v senožeti.

»Preklete!« je zaškrtal z zobmi.

Roke je krčevito stisnil, ozrl se je v mrak, ki je bil legel v izbo. Ali so ga slišali? Strmel je v Mejačevko, ki je rezala krompir in so se ji misli nabirale na čelu. Da, nekatero dobroto mu je že naredila, a prejšnjega dne bi ga bila najrajši nalagala. Gotovo so vsi vedeli, kaj se pripravlja, a mu nihče ni črnil besede. Da, bil je težke pameti, a je le razumel, da se bojé Močilarja. Nihče se ga ne upa glasno obsojati. S Petrom sta si že tako slaba soseda. Mejačevka je bila poleg tega v sorodstvu z Micko. In — sramujejo se, ne govoré radi o tem... Še Močilar, hudič!

Misli so se mu iztekale do konca, stresnil je z glavo. Oči so se mu uprle pod klop, kjer so stali čevlji.

»Čizme bi mi posodil,« je rekel Mejaču.

Bilo mu je težko in sitno. Dolgo si ni upal zaprositi.

»Kam pa misliš?«

»Po Rozalko,« je odsekal.

»Saj je ne boš več našel,« je Mejačevka previdno zategnila.

»Če pa ni neumna,« je Pečar rekel trdó, oči so mu poblisknile izpod obrvi. »Če pa ni neumna! Če se ne vrne, ali naj mar — poginem?«

Ni trpel ugovorov. Ni zaman blodil več ur po gozdu, se mučil z mislimi. Košanove besede: »mislijo, da se ne boš znal postaviti«, niso bile obvisle v zraku. Ko trn so se mu bile zadrle v srce. Prvič se mu je čisto jasno zazdelo, da res ni tak kot drugi. Sedel je na skali in se bil po kolenih... »Kaj boš storil?« ga je bil vprašal Košan. Zdaj je vedel, kaj bo storil.

»Kakor veš,« je bila ženska preplašena pred njegovim pogledom.

»Pa mu jih posodi,« je rekla možu.

Lukež se je široko nasmehnil. Mejač mu je vrgel čevlje izpod peči.

»Če ti ne bodo premajhni.«

Ujel jih je in jih je potehtal na rokah. Tiščali so ga v prste, a ni zganil z obrazom. Postavil jih je poleg sebe na klop. Nekaj časa so bili vsi tiho.

»Saj se ne boš znal pomeniti.«

Pogledal je Mejačevko, nato je sklonil glavo.

»Bom že,« je zinil čez minuto.

Bil je tako truden, tako lačen, da se je stežka držal pokonci. Tudi misliti se mu ni več dalo. Spal bi. Vzel je čizme in stopil v nastali mrak.

(Dalje)

Tako je vzdihnil in že je čutil, kako se mu je začela spet pretakati kri po nogah, in poskusil jih je premakniti in šlo je.

»Hvala ti, Marija s Prtovča!« se je zahvalil in se potem vzpenjal v reber tako lahko kakor še v mlajših letih ne. In je ves svež in nič utrujen prišel na Prtovč, blagoslovil cerkev in pridigal o Mariji tako lepo, da so se ljudje vsi ginjeni jokali in se potem med mašo priporočali Njenemu varstvu, ki jih je z oltarja vabila k sebi z razprostrtimi rokami, kakor jo je bil napravil na Pečani poganjič Janez.

Ko sem šel na Pečani z Volovske ravni na Konjsko ravan, sem prišel po stezi do one skrili, ki je danes še prav taka, kakor je bila pred zdavnimi leti. V njej se še vedno razločno vidita dve stopinji, ki spominjata hribovce na oni dan, ko se je Marija tu prikazala in odšla potem na koroško stran... Na koroško stran, na Svete Višarje je odšla, kakor pravijo, in beseda o krvavih žuljih na nogah se je izpolnila in se še vedno izpolnjuje... Cerkev na Prtovču pa samuje in čaka romarjev, ki jih ni in ni. Eden je bil, ki je hodil leto za letom k Mariji na Prtovč in jo prosil pomoči, ko je mislil in snoval — usodo našega naroda.

Ni še čas, a bo prišel, ko bo ta Eden živel v legendi o romarju, ki mu je Marija s Prtovča pomagala, da je s svojo besedo obudil Slovence v novo življenje.

FRANCE BEVK

UBOGI ZLODEJ

VII

Skozi majhna, zamrežena okna županskega urada, ki je bil nastanjen v kmečki izbi in sosednji kamri, se je razlivalo pomladansko solnce. Svetlo in toplo, kakor da je poletje, se je pretakalo čez kupe spisov in prediralo skozi špranje vrat na temen hodnik. Ozek pramen svetlobe je padal prav pred Pečarja, ki se ni mogel odločiti, da bi potrkal. Bil je tako majhen in plah, da bi se bil še ostrega pogleda prestrašil.

Vstopil je, tedaj ga je pozdravila velika kmečka peč v kotu tako po domače, da so ga hkrati minili tesni občutki in je dvignil glavo. Biló mu je, kakor da je zašel v kmečko hišo. Nehote mu je šinil pogled v kot, iskal je razpelo. Za dolgo, črno mizo je stala sloka plavolasa dekle s pristriženimi lasmi in brskala med spisi. Šele ob pogledu nanjo se je spomnil, da se mora odkriti. Z nasmehom zadrege, ki mu je omilil ostre poteze na obrazu, si je potegnil klobuk z glave in nekaj zamomljal v brado.

Gospodična ga je ošinila s kratkim pogledom in dalje iskala. Pečar je gorel od nestrpnosti, vendar se je premagoval z bolečino in ji pomagal iskati z očmi. Papir je šumel in iskanja ni bilo konca. Lukež se je odhrkal, a se je preplašil lastnega glasu, kakor da stoji v cerkvi in mu je ušla glasna beseda.

»Želite?«

»Po ženo sem prišel,« se je prizibal do mize.

»Kakšno ženo?« je plavolaska stežka zatrla smeh. »Mi ne spravljamo žená.«

Lukežu je na mah izginil nasmeh z obraza, bilo mu je grenko, kakor da se je napil pelina; iz duše mu je predirala nejevolja in mu nalezala v zenice. Najrajši bi bil izpljunil, stežka se je premagal, da se ni iznebil zelo nespodobne besede. Iz previdnosti je požrl grenkobo, ki mu je žgoča silila na jezik.

»Moja žena je Rozalija Plahuta iz Prapretna,« je poudaril hripavo. »Včeraj so mi jo kar na lepem odpeljali. Pravijo, da je nora.«

»Počakajte!«

Pisarka mu je pokazala na klop ob peči. Pobrala je neke papirje in izginila v sosednjo pisarno.

Lukež je sedel k peči, klobuk je položil poleg sebe. Posluhnil je v nerazločne glasove, ki so prihajali iz kamre, v rahlo šumenje papirja in v cvrkutanje stola. Na šipo se je zaletavala pomladanska muha in brenčala.

Preteklo je morda le nekaj minut, a Pečarju se je zdelo strašno dolgo. Kadil bi bil, a si ni upal prižgati pipe. Ves se je sključil, kakor da leze vase in se do vratu potaplja v skrbi. Roke si je bil položil na kolena. Z napetim obrazom je strmел v bruno svetlobe, ki je delilo izbo v dve polovici in trepetalo od srebrnih praškov. Bilo mu je, kakor da od tistega drobnega, skoraj nevidnega treptanja zavisi njegova usoda. Govoril bo z županom. Ustnice so se mu premikale, kakor da že vnaprej pripravljajo besede. Tako in tako, mu poreče. V tistem trenutku je zatrdno verjel v dober konec. V duhu se je gledal, kako hodita z Rozalko domov. Domov, a nato naravnost k Močilarju... Ob tej predstavi, ki je bila od sile živa, se je zasmejal tako glasno, da se je prestrašil in dvignil glavo.

Zdelo se mu je, da se je iz glasov, ki so predirali iz sosednje pisarne, jasno izluščilo njegovo ime. To ga je zmedlo. Vera v uspeh mu je kopnela, iz duše mu je vstajal čimdalje hujši dvom, zgrabila ga je tegoba, da ga je pomrazilo po životu. To občutje, ki ga je prešinjalo do mozga, ga je trapilo do bolečine. Iz njega ga je iztrgal šele zvon, ki je vabil k maši. Cerkev je bila tako blizu, da glasovi niso napolnili le izbe, ampak so mu brneli po vsem telesu. Pokrižal se je. Četudi je bil po duši top, je tedaj molil tako vroče, da ni slišal, kdaj se je vrnila gospodična.

»Vstopite!« mu je rekla.

Na pragu pisarne mu je obvisel pogled na kraljevi podobi. Župan je bil sklonjen nad polo papirja, skoraj neviden za spisi, in je pisal. Od cigarete se mu je vil ozek, siv stebriček dima, in se mu nad glavo trgal v kosme. Obraza ni bilo videti, kratki črni lasje so se mu krotovičili od ušesa do ušesa.

Dvignil je glavo tako naglo, kakor bi poblisknilo, nato je zamomljal, ne da bi prenehal s pisanjem:

»Vaše žene ni več tu.«

Pečarju je bilo za trenutek, kakor da se mu je razum ves zavil v črno meglo, vzelo mu je besedo. Kot olesenel je gledal v župana, ki je pisal, pisal, pero mu je drsalo po papirju. Za trenutek se mu je znova pokazal njegov blede obraz, nato šele se je upal spregovoriti.

»Kako, da je ni?« je izjecljal tako težko, kot da mu je nekdo potisnil pest skozi grlo.

»Včeraj so jo odpeljali dalje.«

»Kje pa je?«

Pečar je stopil prav do mize. Kakor da se je nameril skozi steno, nekam v daljavo, tako čudno, odsotno so mu pogledale oči. Zmedeni pogled mu je objel vse hkrati, črne županove kodre, bele stene, solnce tam zunaj, zelena pobočja za trgom, kakor da išče v okolici razlage za tisto, kar je bilo neumljivega njegovi pameti. Zavedel se je, da se je z roko uprl na spise in se je plaho umaknil.

»Kje da je?« je župan odložil pero in se nasmehnil. »V norišnici. V Benetkah.«

Oči so mu obstale na umazani srajci, ki jo je le deloma pokrivala Pečarjeva brada. Mož ga je zrl naravnost v zenice. Razumel ga je in ga ni razumel. Poslednjo resnico, ki je ležala v županovih očeh, je pokrivala težka koprena, nobena luč bi ne mogla predreti do nje. Zamrzil je uradno hladnost, stisnil bi bil pest in udaril po mizi, a ga je poleg ginočega upanja minevala tudi vsa odločnost. Tegoba, ki so mu jo bili prej pregnali zvonovi, mu je zopet legla na dušo. Ni se mu izmaknila le možnost, da dobi nazaj Zalko, tudi zemlja se mu je na mah zdrobila med prsti.

»Pa kako, za hudiča!« je razburjeno zacepetal, se preplašil in znova znižal glas. »Kako bi naredil, da jo dobim nazaj?« je obupno izjeclal.

»Tu ni kaj narediti. Ko jo bodo zdravniki spoznali za zdravo, jo bodo sami odpustili.«

»Pa saj ni nora,« je tedaj iz moža nenadoma rasla odločnost in jeza. »Moja žena ni nora. Morda je majheno trapasta, to že, a nora ni,« je zamahnil z rokama. Bil se je tako ves zdramil iz tope mirnosti, da mu je lasten glas tuje zvenel v ušesih. »Lahko mi verjamete, gospod, saj sem vendar živel z njo, saj mi je vendar žena. Ali ne? Če je dobra zame, zakaj bi ne bila dobra tudi za druge?«

Kri mu je zalila lica, da je bil zaripel v obraz. Otrl si je pot s čela.

»Kje pa ste bili prej?« ga je župan meril z mrzlim pogledom. »Ali mar vas ni bilo doma?«

»Bil sem v senožeti,« je rekel Lukež mirneje in se zopet oprl na spise. »Nalašč so tako naredili,« se je znova zmedel in se umaknil od mize. »Močilar se je polakomnil moje zemlje...«

»Zemljo sta le površno obdelovala,« ga je prekinil župan, zmečkal ogorek cigarete in ga vrgel na tla. »Tudi otrok ni imel prave oskrbe,« je stopil do okna in pogledal na trg, ki je ves blestel v solncu. »Sicer pa nimam nič proti temu, če se vrne. Občina ima z njo le stroške. Govorim, kar sem slišal. Ravnal sem se po izpovedbah prič...«

Župan je govoril mirno, njegova prejšnja hladnost je dobila nekaj topline. To je Lukeža pomirilo in ga nekam razorožilo. Omahnil je v sebi, kakor da se vdaja v usodo. Šele poslednje besede so ga znova živo zadele. Nagnil je glavo, kakor da bi prisluškoval nekim daljnim glasovom. Napenjal je možgane, da mu je pokalo v sencih. Le polagoma se je prepričal, da je prav razumel.

»Kdo je pričal?« je vprašal z rahlo senco posmeha. »Morda Močilar?«

»Njegovo pričevanje bi ne zaleгло. Pričali so sosedje.«

Pečar se je zamajal, kakor da ga je nekdo sunil pod kolena.

»Kateri sosedje, ako smem vedeti?«

»Zakaj ne?« si je župan prižigal novo cigareto. »Počakajte!« je namrščil obrvi, kakor da išče v spominu. »Vrhovec in Žerjun.«

Vrhovec in Žerjun? Pečar je na tiho ponovil obe imeni. In nato še enkrat, tiše, skoraj le v mislih. Nenadoma se mu je zdelo, da mu je izginilo vse, zemlja, Zalka, župan, Močilar, ostali sta samo ti dve imeni. Za njimi je stala vsa vas, sto in sto zavidljivih, zahrbtnih pogledov, ki ga prebadajo in pritiskajo ob steno. Še nikoli ni bil tako razburjen in razočaran, a je ostal miren kot človek, ki je preizkusil vse hudo, tudi najhujše, in ga nič več ne more zadeti. A če bi bil tudi vedel, da ga more rešiti ena sama, poslednja beseda, bi je ne bil mogel izreči.

Okrenil se je molče in opotekajoč se odšel.

VIII

Na prelazu stoji znamenje, na katerem je naslikana smrt nesrečnika, ki leti čez skale v prepad. Pečar se je ustavil pred znamenjem in sedel na kamen. Sezul si je čevlje in si jih obesil čez ramo, da bi laže in hitreje hodil. Bil je ves poten in utrujen, vendar se je naglo dvignil in hodil dalje. Mudilo se mu je domov.

Pot je tekla nizdol, skozi gozd, ki je bil na gosto porasel z mladim drevjem. Prav za prav to ni bila nikaka pot, ampak struga, ki se je ob deževju napolnila z vodo. Tla so bila še v suši zmehčana od podtalnih studencev. Spomladi in v jeseni je bila prava muka hoditi ondod.

Lukež je hodil ob strani, se obešal za veje, a mu je noga zdaj pa zdaj spodrsnila na kaki korenini in čofotnila v blato. Zamazan do kolen je pokleknil h kotanjici s čisto vodo in si ugasil žejo. Telo mu je bilo od izčrpanosti ko izmozgano, od jutra ni imel grižljaja v ustih. Ni imel denarja, da bi bil stopil v krčmo. Pa si je želel, da bi se upijanil. Ne samo, da bi se nasrkal poguma, ampak da bi utopil pekoče občutke, ki so mu trapili dušo. Obšla ga je bila misel, da bi se ne vrnil več v Prapretno. Toda bil je ko nebogljen otrok sredi ceste, ki ne ve drugam kot domov. Sklonil je glavo. Od vsega mu je ostalo le razočaranje in onemogel srd.

Ni čutil več omotice, ki ga je bila obšla pred županom, že se je bil osvestil. Stopil je vase — še nikoli tako — kot v svojo izbo in se je razgledal. Biló mu je, kakor da vidi sedeti na klopeh vso vas, tudi Vrhovca in Žerjuna, ženske in otroke. Na obrazih jim je lahko bral vsako skrito misel in grd namen; gledali so ga brez sramu, z nepritajeno mržnjo v očeh. »Kaj sem vam storil?« jih je vprašal. In so se mu zasmeli. Tedaj pa ni bil nič več tako majhen in plah kot poprej, zrasel je do stropa. »Hinavci!« jim je zakričal. A oni so molčali in stiskali usta; nenadoma so vsi hkrati umaknili glave in sključili ramena. Nazadnje bi mu bilo še do smeha, do tistega smeha, ki izvira iz zaničevanja, če bi mu vse to ne izpodrezavalo korenin življenja... Gledal jih je v duhu, mislil in grebel. Na koncu Vrhovcu ni tako hudo zameril, saj mu je Močilarica hči. Toda Žerjun, občinski mož, ki ga je oblizal s sladkim jezikom, kadar koli ga je srečal: »Kako ti gre, Luka?« In on mu je odgovarjal, tepec, resnobno in po pravici, kakor sosed sosedu. Še na dnine mu je hodil. Zdaj pa ga je strupeno oplazil z istim sladkim jezikom... Fej, zlodej!

Pot se je rešila iz umazane struge na breg. Pečar se je ustavil med drevesi in pogledal skozi veje. Vas je bila skrita za obronkom. Preskočil je hudournik, zavil okoli strme skale in tekel nizdol, ostro kamenje ga je zbadalo v noge. Ni se zmenil za to. Spoteknil se je ob vejo, se ulovil na roke, občepel nekaj časa in brezizrazno strmел predse. Znova se je dvignil, zavil s steze in stopal na celo okoli pobočja. Prekoračil je suho grapo, zadel na novo stezo, ki je vodila v vinkalicah po rebri od Vrhovca do Mejača. Skozi debela je bilo kot skozi velikansko mrežo videti Košanov in Mejačev dom. Njegova hiša je bila skrita globoko pod obronkom.

Hodil je počasneje, tiho, z iztegnjenim vratom, skoraj si ni upal dihati. Oči je upiral nizdol, kakor da nečemu sledi in napeto prisluškuje. Vso pot mu je plaval pred očmi bajtar Petriček, ki ga je bil srečal ob studencu zunaj trga; v ušesih so mu pele besede, ki mu jih je govoril: »Zdelo se mi je, da si nosil gnoj na njivo ob hiši, a zdaj sem te našel tu...« Pečarju je bilo v trenutku jasno: Močilar se že lasti njegove zemlje. Izvohal je, da je z doma, tedaj se mu je upal prav pred hišo. Biló mu je jasno, da se ne bo mogel upirati

pisani črki, a vihar v prsih je bil močnejši od razuma. Bolj ko je razmišljal o dogodkih tistih dveh dni, bolj vroče mu je bilo okrog srca in v glavi. Stiskal je pest, kakor da tišči v nji kamen, da ga bo treščil prvemu, ki ga bo srečal, v obraz.

Gozd se je razredčil. Med debli poslednjih dreves je bilo razločno videti pobočja. Pečar je hodil zmeraj bolj prihuljeno; biló je, kakor da se od koraka do koraka pogreza v tla. Počlenil je za nizko grmovje ob poslednjih drevesih. Pod njim se je vlekel jezik trate, ki je obrobljala njivo. Za rumenim bukovim listjem, ki ga ni osula zima, je bil skrit pred tujimi pogledi.

Skozi veje, ki jih je razgrnil z roko, se mu je odkril dom na ravnici, sadovnjak in njiva, ki se je vzpenjala od klanca na pobočje, prav do njega... Dà, Močilar je bil navozil gnoja na klanec, Micka ga je z bajtarsko Nežico raznašala v košu na breg; zdaj je popravljaj trhel plot, da bi mu živina ne uhajala v škodo. Lukežu je bilo, kakor da se mu kol, ki ga je sosed zabijal z vso močjo v zemljo, da je odmevalo od bregov, zadira naravnost v srce.

Gledal je, gledal ne samo s telesnimi očmi, ampak z vso notranjostjo. Ni videl le tistega, kar se je godilo pred njim, pogled mu je prediral skozi vse bodoče dni in noči v daljavo svoje usode in v globino človeške grdobije. Oči so ga ščemele, kakor da stoji v dimu, v duši ga je žgalo in peklo ko žerjavica. Ko je samo mislil, da izgubi zemljo, mu ni bilo tako zelo težko. Tedaj pa je stopil naslikani hudič s stene in se mu je režal v obraz. Grenko je pljunil na rumeno listje grma. Zgražanje, ki ga je bilo sprva vsega prevzelo, se je umikalo srdu, ki mu je kipel skozi vse ude.

Sedé za grmom se je naglo obul, da bi trdneje stal no nogah. Nato se je dvignil izza vej ko prikazen. Micka, ki je bila pravkar prinesla koš gnoja, se ga je prestrašila in jeknila. Stopil je naravnost prednjo.

»Bog daj srečo!« je pozdravil zamolklo, ne brez posmeha, in se je odhrkal.

Veke so mu bile tako težke, da je le za trenutek dvignil oči. Ženska mu je nekoliko preplašena odzdravila — ni prezrla grozečega bleska v njegovih zenicah — in se ozrla po možu.

Ta ni opazil Pečarja, čigar senca je padala skoraj do polovice njive, ni slišal njegovega glasu. Vihtel je težek bêt, kol se je po palcu za palcem pomikal v mehka tla. Bil je ves rdeč v obraz, žile na vratu so se mu napenjale ko vrvi. Lukež je stopil naravnost do njega, kakor da ga hoče pogaziti, a se mu je ustavil tik za hrbtom.

Ko je pala njegova senca mimo kola, se je Močilar ozrl. Samo za spoznanje so se mu razširile oči, brazde na licih so se mu poglobile. Ob mrzlem, grozečem Lukeževem pogledu ga je spreletelo od temena do peta. Moža sta se nekaj trenutkov molče gledala iz obraza v obraz.

»Moj plot popravljáš?« je slednjič izdaval Pečar.

»Plot,« je tudi sosedu ostajal glas v grlu. »Če je res tvoj, je drugo vprašanje.«

Lukežu je bilo, kakor da ga je neka tuja, težka roka dvignila v vis in ga izpustila, da je treščil na zemljo.

»Proč!« je iznenada dvignil pest. »Poberi se,« je golčal, »ali boš prekleto izvedel, čigav je plot! Pojdi, dihur! Pojdi!«

Nič več ni vedel, kaj dela ne kaj govori. Neke tajne sile, ki so dotlej spale skrite v njem, so se mu iznenada prebudile in ga nesle kot nosi vihar listje.

Močilar se je zavzel. Lukeža še nikoli ni videl tako srditega.

»Glej ga,« mu je jemalo sapo. »Ali si neumen ali se norčuješ?«

Pečar mu ni odgovoril. Stisnil je obe pesti, jih dvignil in potresel nad glavo. Ta kretnja je bila tako divja in grozeča, da je sosed pobledelel.

»Da se me ne dotakneš!« je zavreščal. »Imel boš opraviti s sodnijo. Takoj te naznanim, pri moji duši! Takoj te naznanim...«

Lukežu so pesti znova omahnile ob telesu. Grožnja s sodnijo ga je naredila neodločnega. Kri mu je izginila iz lic, vrnila se mu je zavest. Tedaj se je razlegnil smeh z griča. Nad bregom je med gabri stal Košan in razkoračen, z rokami v žepih opazoval prizor. Smeh je udaril Pečarja v srce, popadel je kol in ga zavihtel nad glavo. Edina beseda, ki jo je hotel zavpiti, se mu je spremenila v nerazločno golčanje.

Močilar je odskočil, kol je treščil ob tla. Nato je za trenutek obstal ko začaran, ni vedel, kaj naj naredi. Zaslišal je ženin krik, Pečar je znova dvigal kol, tedaj ga je obšel smrten strah. Poskočil je čez plot in tekkel po klanecu.

»Ubil me bo!« se mu je divje, hripavo trgalo iz prsi. »Pomagajte! Po orožnike! Ubil me bo!«

Pečar ga ni zasledoval. Oslonil se je na kol, kakor da odpočiva pri delu. Tako se je ves pogreznil v temne občutke, v katerih mu je bilo do joka bridko, da bi soseda ne bil udaril, četudi bi stal pred njim. Pogled, ki mu je zastrmel nekam v klanec, mu je bil tako zmeden, kakor da ni od tega sveta. Biló mu je, kakor da težko sanja in se ne more zdramiti.

»To se ti bo še prekleto utepalo,« je Močilar razsajal na klanecu. »Po orožnike pojdem. Vsi ste za pričo, da me je hotel ubiti...«

Pečar se ni zmenil za besede. Bile so mu kot oddaljen, nerazločen šum, ki se ne tiče njega. Iz klanca je stopil Mejač in obstal pred njim.

»S tem nič ne dosežeš, Luka,« mu je rekel. »Saj veš, kako je: vržeš kamen, a tebi zopet pade na glavo...«

Lukež se je predramil in se ozrl po sosedu. Le počasi so mu prišle besede v zavest, še počasneje jih je razumel. Da, da. Popuščala ga je razburjenost. Biló mu je, kakor da je letel v prepad, a je nenadoma obvisel na močni veji. Šele tedaj ga je obšla groza. V prsih

mu je vzdihnilo, kakor da se je opotekel pod težkim bremenom. Na mah se je čutil grozno utrujenega. Spustil je kol, da je padel po tleh, se molče okrenil in se odzibal proti hiši.

IX

Noč je pokojno dihala pod zvezdami, pokošena vrnica je dišala, kresnice so se ko modrikaste lučke užigale v temi. Pod oblačnim nebom je bilo vse črno, prav tako klanec ko polje in trata.

Lukež se je vračal z dnine pri Pologarju. Izmučene noge so mu plesale ko pijane; po stvarjenju nekoliko brljav, je zadel zdaj v plot, a drugič v breg. Potna srajca, ki se mu med delom ni utegnila posušiti, se mu je oprijemala života. Napihovala mu jo je sapa, ki je vela od hriba in se izgubljala v grapi, iz katere je šumela voda.

Izmed dreves se je zasvetil dom, tedaj je obstal sredi klanca. Pogledal je čez plot, ki ga je hotel Močilarju vkljub že stokrat razdreti, a se ga nikoli ni doteknil. Sosed je bil že posekal njegovo vrnico in jo je zmašil v kupe. Čez dan se je trafil z delom, ni utegnil misliti na svojo zemljo. Toda vsak večer, ko se je pozno vračal domov, mu je ko ogenj leglo v srce. Kadarkoli je opazil Močilarja, kako hodi okoli njegove hiše, je obrnil obraz proč in izpljunil.

Stojé ob plotu se je spomnil dne, ko je bil dvignil kol nad soseda in se nato zaklenil v hišo. Ležal je na postelji ne da bi kaj užil in pričakoval orožnikov. Pretekla sta dva dneva, orožnikov ni bilo od nikoder, vendar se ni dvignil, odprl vrat in zakuril na ognjišču. Od gladu je bil že tako omamljen, da je bledel v dre-mavici. Prevzemalo ga je táko topo ravnodušje, da mu je bilo malo mar, kaj se z njim zgodi. Kakor da je bil v trenutku, ko je bil kol izgrešil Močilarjevo glavo, ohlapnil ko cunja... Mejačevka je trkala na vrata, ni se ji oglasil. Odprl je šele Košanki, ki ga je videla skozi okno in ni odnehala. Bil je bled ko mrlič, brada mu je bila razmršena, oči so mu zlezle nekam v glavo. Opotekel se je od izčrpanosti in se sesedel na klop. »Jezus, kakšen si?« se je zavzela soseda. Nato je sedla k njemu in mu govorila, govorila. Besede so ji tekale kot na olju. Da je od pomladi do jeseni dovolj dela in kruha, mu je dokazovala, nato bo že Bog pokazal dalje. Poslušal je besede, ki so mu bile sprva le kot nihanje ure, pozneje kot utripi srca. Polagoma so se mu oprijemale duše. Vdal se je. Ko se je hotel dvigniti, se je skoraj zgrudil. »Saj ne morem nikamor,« mu je trpek nasmeh spreletel lica. Ženska se je ozrla po izbi, po veži, po ognjišču, namah je razumela. »Moj Bog, saj si kot otrok, palico zaslužiš,« je vzkliknila. Skuhala mu je kosilo, najedel se je in zamahnil z roko. Ta kretnja je bila kot mejnik med preteklostjo in bodočnostjo.

Živel je, to je bilo vse. In to ga je zadovoljevalo. Vase zaprt in zamišljen je s težkimi nogami hodil po delu. Kdaj pa kdaj se

mu je porodil nasmeh na obrazu, a mu je nenadoma ugasnil. Kadar so omenili Močilarja, se mu je zganilo nekaj prežečega na dnu zenic. Ob takih prilikah je prisluhnil nekaj trenutkov, nato se je nenadoma dvignil in odšel...

Misli so mu kovale... Nogo je bil postavil na hlod, ki je ležal ob klancu, si oprl komolec na koleno in oslonil brado v dlan. Zdramil se je iz trpkih občutkov in si nabasal pipo. Vžigalico je podržal med prsti, kot da jo ponuja Pavlinici: »Ná, upihni!« Vrgel je ogorek na tla in ga pogazil s čevljem. Spekla ga je misel na otroka.

Po onem dogodku ni mogel več stopiti v Močilarjevo hišo. Pavlinico je videl kdaj pa kdaj le od daleč; ko pisana pika se je vlačila po bregu za hišo. Da ji je dobro pri Močilarju, mu je rekla Mejačevka. Saj je ni vpraševal po tem. Morda mu je hotela primiliti Micko, s katero je bila v sorodu. Košanka mu je pela drugače. Da še ni videla tako zanemarjenega otroka, so se ji tresle ustnice. Ne, njena solza ni bila prisiljena, saj je ženska nosila srce na pravem mestu. Moral se je narediti trdega, zatreti vsako besedo, da ni planilo iz njega, kar mu je tlelo pod pepelom. Mejačevki pa ni mogel jasno pogledati v oči.

Okrenil je obraz proti Mejačevi hiši, ki je nizka in mračna čepela pod plotom. Iz veže je padal dolg jezik svetlobe in segal preko trate med drevesa. Na pragu se je prikazala gospodinja in izlila vodo v jarek. Kakor da je zaslutila njegovo bližino, je postala in zastrmela v klanec.

»Ali si ti?« je zategnila. »Daj, stopi k nam! Pismo je prišlo zate. Menda je od Rozalke.«

Čez nekaj trenutkov je v veži stojé mečkal pismo v rokah, kakor da hoče skozi ovitek otipati vsebino. Od žene ni pričakoval pisma, četudi je vedel, da je pisména. Poleg tega je rad in naglo pozabljal stvari, ki so se mu umaknile v daljavo; polagoma se je bil priučil misli, da je Rozalka v resnici znorela. Spomin nanjo je bila že pokrila tenka skorja, njena podoba je bila pobledela... Zdaj, ko je držal njeno pismo v rokah, mu je zopet oživela; spomin nanjo mu je ko drobna melodija zapel v srcu.

»Ali naj ti preberemo?«

Zdramil se je. Zdelo se mu je, da drži v rokah neko skrivnost, ki je samo zanj. Ne. Tega ni rekel, le z glavo je zgenil.

»Bog plačaj!« In je odšel.

Doma je sedé ob brlevki ogledoval pismo. Biló mu je, kakor da je iznenada nekaj usodnega, težkega poseglo v njegovo življenje. Rozalka je rasla iz krivuljastih črk, ki jih ni razumel, in je ko živa stala pred njim. Ni je videl, a se mu je zdelo, da jo čuti, kako sedi na drugem voglu mize in tiho diha. Prejšnje čase si jo je kdaj poželed v nočeh le telesno, a tedaj ga je po nji zažejala vsa duša.

Vzdihnil je in zataknil pisanje za sveto podobo. Legel je, a ni mogel spati. V temi, v kateri so se medlo svetila le okna, je oživela

neznana vsebina pisma in se grozeča sprehajala po izbi. Polastil se ga je nemir in ga vrgel s postelje.

Zaklenil je hišo, preskočil plot, se splazil skozi Mejačev sadovnjak in padel na kolovoz. Na drevje ob Novinčevi hiši je padala mrežasta svetloba in živó trepetala. Peter še ni bil legel k počitku, sedel je za mizo.

»To bi mi prebral,« je porinil pismo pred začudenega soseda.

Žena mu je pisala v starodavnem slogu. Pozdravljala ga je čez hribe in doline, čez konjske stopinje. Vegaste črke so mu pripovedovale, da se ima dobro in da se je marsičesa naučila. Toda že po prvih mirnih, vsakdanjih besedah se je dvignil iz pisma krik po domu, po zemlji in po otroku. Vpila je kmetica in mati. Ali lahko zmaguje delo? Kdo otroka oblači in mu daje jesti? Ona ni nora, a je same ne puste domov, naj pride ponjo, kakor živega Boga ga prosi, naj pride takoj ponjo... Pozdrave njemu in Pavlinici čez hribe in doline...

Ta klic je segel Lukežu v dušo. V tistem pismu ni bilo nič tujega, nič norega, kot bi bil lahko pričakoval. Besede, ki so gorele od domotožja. Duh po Rozalki, po domači izbi in po ognjišču. Biló mu je čudno, nenavadno, kako more iz tistega počeckanega papirja na mah pogledati vsa preteklost. Tiščal je pismo v rokah, strmel v naslov in se zamislil. Rozalka nič ne ve, kako je s Pavlinico in z zemljo. In sama trdi, da ni nora... Storilo se mu je inako.

»Če bi bila res nora,« je rekel počasi, »bi ne mogla tako pisati.« Samemu sebi ni mogel verjeti.

»Nora?« je Peter zamahnil z roko. »Kaj boš?« ga je meril v oči.

»Kaj bi?« je mož vzdihnil. »Bog pomagaj je, ko sem pa tako zvezan, da se ne morem geniti. Da se ji toži po otroku, pravi?«

»Da. Če hočeš, ti preberem še enkrat.«

Ne, ni bilo treba. Saj je vsrkal vase vso vsebino pisma, do poslednje besede. V srcu mu je drobno pelo, hkrati mu je težko leglo na dušo. Ko je odhajal, se je opotekel pod občutki, kot pod pretežkim bremenom. Stojte na klancu je dvignil pest proti Močilarju.

X

Nekega dne v poletju — bilo je po nevihti s točo — se je Pečar vrnil še pred večerom domov. Pred hišo je našel človeka, ki je sedel na tnalí. Bil je mlad, raztrgan berač, širokih ust in še širjega smeha, črnih, živahno mežikajočih oči. Kratka, puhasta brada se mu je ko v polvencu spenjala od ušesa do ušesa in mu obrobljala blede lica. Mokra mu je bila obleka, lasje in malha, ujela ga je bila nevihta.

»Kaj pa ti?«

»Na tvoji klopi bi si rad postlal za noč,« mu je berač v smehu pokazal zdrave zobe.

Pečar je bil vse dni tako sam, da se je berača razveselil. Rekel pa ni nobene, odklenil je, stopil v vežo in zakuril na ognjišču. Berač je prišel za njim, sedel v bližino ognja in se oslonil s hrbtom na sajasto steno. Od obleke se mu je kadilo kot iz ogljenice. Z izrazom ugodja, s širokim smehom, ki mu nikoli ni ugasnil, z otroško zvedavostjo je gledal v Lukeža, ki je nasul moke v krop in podtikal veje k loncu.

Medtem, ko se je kuhala večerja, sta spregovorila le dve, tri besede. Lukež je nesel zabeljen močnik na mizo, se ozrl po beraču: »No!« Ta je pobral kovinasto žlico, ki je priletela predenj, nato sta zajemala.

Prikazalo se je dno sklede, tedaj sta oba hkrati položila žlici na mizo in molila. Mrmrajoče, kakor bi se dva trudna človeka pogovarjala v temi. Beračeve oči so nemirno begale po izbi, v katero je nalegal mrak in se gostil v temo.

»Ali bi legla?« je vprašal Pečar, ko sta molče posedela toliko časa, da so se zvezde prikazale na nebu.

»Pa dajva.«

Nista prižgala luči. Berač si je tipaje postlal na klopi, Lukež se je z vzdihom zvrnil na posteljo v kamri. Vrata je pustil odprta. Bilo mu je prijetno, da je lahko slišal nekoga dihati v bližini. Odkar ni bilo Rozalke, je vsako noč sam spal v hiši. Še ura na steni ni tekla, da ga je večkrat prevzemala groza od gluhe tihote.

Vsak večer je naglo zaspal, šele pozno v noč se je prebujal in se mučil v mislih do jutra. Tistega večera mu spanec ni hotel na oči.

Pogledi so mu begali po temnih stenah, po črnem stropu, skozi odprta vrata v izbo. Zunaj se je bila tema razredčila, izza vrha hriba je pogledal krajec lune, da so se medlo zasvetila okna. Bleda koprena je legla tudi na stene. Skozi veje dreves je zdaj pa zdaj sunil veter. Voda, ki je tekla za hišo, je enakomerno šumela.

Lukežu je bilo, kakor da vsega tega ne vidi in ne sliši in so mu otopeli vsi čuti. Trapile so ga misli, ki so vstajale iz predstav preteklosti in tistega dne... Ljudje so bili izvedeli, da mu je pisala Rozalka. Peter je molčal, on pa pisma nikomur ni pokazal, a ga je nosil zmeraj s seboj, da mu je ostalo nazadnje le nekaj papirnatih capic. Njegova vsebina mu vse dni ni dala miru, vendar je ni maral ponavljati, da bi si ne delal bolečin. Ljudje so mu zamerili to skrivnostnost, celo Košan, ki se ni nikoli tako opletal okoli njega kot tistega dne. In nazadnje kar naravnost: »Kaj ti je pisala Rozalka?« Ni znal lagati, povedal je, četudi mu je bilo grenko. »Če ji je dobro, čemu bi jo hodil iskat?« je zategoval Košan. »Poleg tega so Benetke daleč, kje bi dobil denar za pot?« Da, da. Saj na to je že sam mislil, ni si vedel pomagati, vsak načrt je zadel na tisoč zaprek, vsakokrat mu je ostala grenkoba v duši. Zamrmral je nekaj nerazumljivega in molčal, na uho so mu vrele Košanove besede. Bilo je kazno, da je imel sosed govor pripravljen in mu je že dolgo ko svinec ležal na

duši. Da je Košanka očitala Močilarici radi otroka in sta se do grdega sprli. »Otroka je sama kost in koža, prava strahota.« Lukež se je na te besede zgrozil, žolč mu je stopil v grlo, da je divje pogledal in zarentačil. »Kaj ti pomaga hudičevati?« je Košan vrtal vanj. Pečar je bil ko omotičen. Tedaj so mu besede udarjale na uho le kot oddaljeno zvonjenje, zapletal se je v misli... »Ali se je mar Močilar zavezal, da bo delal z otrokom ko pisana mati? Če ga naznaniš, mu vzamejo varuštvo.« Te besede so bile ko pesem za Lukeževo srce. »In zemlja?« mu je ušlo iz misli, ki mu v nočeh nikoli ni umrla. Da, če mu vzamejo otroka, izgubi tudi užitek zemlje. In če on, Lukež, tega ne more ali ne zna narediti, naj pooblasti njega, Košana. Pot na sodišče mu je prav tako dobro znana kot Močilarju. Pečar je bil počasen v mislih, še počasnejši v sklepih. Ustavilo se mu je dihanje, za trenutek mu je utihnila tudi melodija v srcu. Mučil ga je nerazločen občutek nagonske previdnosti. Ljudje nosijo krinke, preveč je bil že varan, da bi jim mogel na slepo zaupati. »Stori, kar se ti zdi,« je rekel sosеду, »saj me tudi prej po tem nihče ni vprašal.« Košanove oči pa še nikoli niso imele takega izraza. »Jaz te vprašujem, da kdaj ne porečeš: delal je za mojim hrbtom. Za Močilarjem imam jaz prvo pravico do varuštva...« No, dà, Bog pomagaj. Pesem v srcu se mu je zopet oglasila, le da je bila bolj plaha kot prej. Mislil je bolj na zemljo kot na otroka. Potem bi morala biti doma tudi Zalka...

Misli so se mu pretrgale. Zdelo se mu je, da je došel do prepada, čez katerega ni brvi. Obrnil se je na postelji in vzdihnil. Vzdih je prišel tudi iz izbe. Posluhnil je v beračevo sapo, ki je skoraj ni bilo slišati.

»Ali ne spiš?«

»Ne,« je odgovoril s klopi. »Noge me bolijo, noge.«

»Pa hodiš daleč po svetu?« je Lukež navezal vprašanje na poslednjo misel, ki se mu je bila pretrgala.

»O, daleč,« se je berač obrnil na trdem ležišču. »Bil sem prav do Rima.«

Pečar je od začudenja odprl usta in dvignil glavo. Zdelo se mu je, da ni prav slišal. Ko so se mu besede trikrat obrnile v zavesti in so bile vedno iste, je znova položil glavo na blazino.

»Pa nisi hodil peš?«

»Peš. Dvajset dni.«

Nekaj časa je bilo vse tiho, še sape ni bilo slišati. Pečar je mozgal besede, gledal v temni strop, obračal oči v siva okna.

»Kako si živel med potjo?«

»He! Kamor sem prišel, tam sem zajel. Nato me je zgrabila policija in me prignala domov.«

»Pa si se znal pomeniti?«

Berač se je znova kratko zasmel.

»He! Glad zna vse jezike, strgane hlače so zgovornejše kot vsi dohtarji. Da se človek zahvali, zadostuje ena sama beseda.«

Pečarju je bilo, kakor da vprašuje temo in mu tema odgovarja. Saj tisto nenadno, žarko razsvetljenje, ki ga je bilo obšlo in ga navdalo s pogumom, ni moglo izvirati iz človeške besede.

»Ali še pojdeš tako daleč?«

»Še. V Genovo.«

»Kje pa je to?«

»Nekje ob drugem morju. Sam ne vem dobro, kje. Bom že našel tja. Dokler so na svetu ceste in ob cestah hiše, me nič ne skrbi.«

Pečarja je čudno spreletelo. Strmel je v medle obrise na lesenem stropu. Zdelo se mu je, da gleda čarovnijo, ki bi ga bila drugače pretresla do mozga, a se mu je v tistem trenutku zdela čisto naravna. Pred očmi so se mu skrčile vse daljave sveta, vsa zemlja se mu je nenadoma zazdela tako ozka, kolikor je od kamrinih vrat do oken.

Spomnil se je na Košanko. Bila je ujela del razgovora z njenim možem in mu je rekla: »Pojdi po Rozalko!« Pogledal jo je ko čudo. Ali se ženski blede ali se norčuje iz njega? Morda so ji besede ponevedoma prišle iz ust. Ne bi jim vedel dostaviti niti diha. Toda njene oči so ga merile ostro, niso ga izpustile. »Če bi bil moj mož tako daleč, še stokrat dalje, bi romala po golih kolenih, da bi ga našla.« V njenem pritišanem, strastnem glasu, v njenem pogledu je bilo nekaj, česar ni mogel doumeti. Tega tudi zdaj ni mogel razumeti, vendar se mu besede niso zdele več tako blazne. Misel, ki ga je mučila vse dni in se mu zmeraj izmikala, mu je bila tako blizu, da se mu je — tako se mu je zdelo — rahlo doteknila lica.

»Pa v Benetkah si že bil?« je vprašal v temo.

Tedaj mu tema ni več odgovorila. Berač se ni več premetaval na klopi, ni vzdihal. Iz izbe je prihajalo zateglo, enakomerno dihanje. Lukežu je bilo, kakor da sliši Rozalkino sapo. Položil je roko do roba postelje, kakor bi jo hotel objeti, in obrnil obraz v blazino.

XI

Bilo je dva tedna pozneje. Nekega jutra so Pečarja prebudili kosci, ki so šli mimo hiše. Predramljen je planil pokonci in pomežiknil v zarjo, ki se je razlivala preko pobočij. Umil se je in si počesal brado in lase, ki si jih je bil prejšnjega dne dal pristriči. Vse drobno razburjenje zaradi bodočih dni, ki je počivalo med kratkim spanjem, mu je znova stopalo v ude. Iz preprostega srca in iz omejene pameti si je zidal nekake gradove v oblake. Hkrati je bil poln bridkosti in tesnobe.

Namenil se je bil po Rozalko. Bila je dolga, predolga pot od ženinega pisma in Košankinih besed do končnega sklepa. Od jutra, ko je bil raztrgani berač s širokim smehom v licih izginil na klancu,

ni nehal misliti na Benetke. Prirojena plahost mu je ginila v hrepenenju po ženi in po zemlji. Ni mu bilo znano, da je Košan pogosto hodil v trg in da se je vračal s trdim korakom, zamišljenim pogledom in s skrivnostnim nasmehom na obrazu. Ne, saj ni drzno upal, vendarle mu je bilo v srcu nenadoma tako svečano, kot v cerkvi o polnočnici. Poslednje noči je bil ko pijan od vonja zemlje, ki mu je plal skozi okna. V mislih se je gledal, kako se vrača z Rozalko skozi gmajno. Za roke se držita, a ona se zadovoljno smehlja. Ležé v postelji se razgovarjata in ne zaspita do dne. Že v samih mislih mu je bilo to tako čudno in tuje, vendar lepo in omamno kot človeku, ki mu v poznih letih še enkrat dahne mladost v ude.

Da, da ... Obul si je nove čevlje, ki mu jih je bil Novinec naredil na upanje. V usnjenem mošnjičku je imel zadržanega nekaj denarja, v žepu mu je šumelo župnikovo priporočilno pismo ... Z dolgim pogledom se je ozrl še enkrat po stenah in zaklenil vrata. Ključ je podržal v rokah, kakor da mu je odveč in ne ve, kam bi ga del.

Tedaj se je prikazal izza vogla Močilar; bil je izsušenega obraza in čemernege, zléga pogleda. Ko je zagledal Lukeža, mu je zastal korak, a se je naglo zbral.

»Kar je mojega, odnesem,« je pokazal na sapon, ki ga je nosil čez ramo. »Pa delo mi bo plačal Košan.«

Pečar se je odhrkal. No, dà, je že vse razumel, razen tistega o Košanu. Čemu bi mu oni plačeval? Da je Močilar huje potlačen kot je pričakoval, ga je le vzradostilo in ga opogumilo.

»Če si podelal, saj si tudi pograbil, kar se je dalo doseči.«

Močilar je izpljunil in odšel po klancu.

Lukež si je vtaknil ključ v žep in gledal za njim. Dobro je vedel, kaj ga pekli. Prejšnjega dne sta bila prišla orožnika in dala odvesti Pavlinco h Košanu. Na večer, ko se je Pečar vrnil z dela, sta si Močilar in žena pred vso vasjo dajala priimke, drug na drugega valila krivdo. Ta svaja je bila za Lukeža kot svatovska pesem. Ko je odhajal domov, ni več stiskal pesti proti sosеду. Pogled mu je splezal po pobočju do Košana; v hiši je še vedno gorela luč. Imelo ga je, da bi bil stopil tja gori. Pa ni maral, da bi ostalo očito, kaj namerava. In vendar skoraj vso noč ni mogel zaspiti, tako polno mu je bilo srce.

»Ali imaš kosce?« mu je Močilar še enkrat zaklical s klanca.

Lukež se je zdramil iz misli. Soseđa ni razumel. Kakšne kosce? Kaj mu hoče? Le za trenutek mu je vstalo nekaj grenkega iz spodnje zavesti, a je vse skupaj zopet potlačil vase. Ozrl se je po solncu, ki je zlatilo Peči, nato je krenil na klanec, ki je vodil čez gmajno v dolino.

Srečanje z Močilarjem mu je bilo ko grenka kaplja, a se mu je v mislih topilo ko rosa v solncu, ki je počasi vstajalo izza hriba. Biló mu je prava radost potapljati se v misli in občutke, ki so ga navdajali tiste dni. Pobočje je bilo še v senci, toda Lukežev obraz se je cedil od nasmeha, kakor da je obsijan od neke notranje luči. Od potoka je vel hlad, ki se je zmeraj bolj umikal vročini dneva. Na brinju se

je v rosi svetila razpeta pajčevina. Preko obronkov je ležal dih izhlapevajoče vlage ko rahla meglica.

Stopal je previdno. Zdaj je gledal v nove čevlje, a zdaj se je oziral, kakor da se krade med zidovi iz vasi. Ko je došel v oni del gmajne, kjer pot teče najbližje potoku in ni bilo več videti vasi, je zaslišal glas kose. Nekdo jo je brusil tako glasno, da je zvenčala in odmevala od bregov.

Zdramil se je iz misli, se ustavil in se ozrl. Zvenenje kose je prihajalo z druge strani potoka, kjer so visele v bregu tri senožeti. Zasenčil si je brljave oči in upiral pogled v nasprotno pobrežje. Vrhovec in Klančar sta bila že posekala in pograbila, le v njegovem je še stala trava. Solnce se je bilo razlilo preko pobočja in ga zavilo v meglen mrč. Iz njega se je zdaj pa zdaj poblisknila kosa.

Pečarju so iznenada ugasnile prejšnje misli in občutki. Spomnil se je, da so ga zbudili kosci iz spanja. Pred njim je stal Močilar z zlobnim smehom na temnem licu. Zdajci je razumel njegove besede. Tisto grenko, ki se mu je bilo za trenutek prikazalo iz spodnje zavesti, je dobivalo obraz.

Toda še zmeraj ni mogel verjeti. Zdelo se mu je, da ga varajo čuti. Stopil je na visoko skalo, da mu ni bilo na poti grmovje; pomel si je oči, da bi bolje videl. Mrč, ki je prej ležal preko brega, se je raztopil v žarko svetlobo. Zagledal je kosce, ki so se pomikali med redkimi drevesi, pod njimi se je srebrno svetila pokošena trava.

Sedel je na skalo in si položil roke čez kolena. Biló mu je, kakor da je padel z neba ali da sanja. Kdo? Saj mu ni bilo do tega — kdo. Kdorkoli. Vsega je prevzemal le bridek občutek, da je bil zopet varan. Predstava, kako bo kosil rep za repom in mu bo Rozalka prinašala kosilo, se mu je zrušila ko stara hiša. In kakor da mu je še samo do tega, da je bil osleparjen za to idilo, ga je tedaj bridko zgrabilo za srce. Hkrati ga je navdalo s podmolklim srdom in živo odločnostjo.

Nič več ni mislil na pot ne na Rozalko. Planil je na noge, se spustil med brinjem in med skalami do potoka. Na drugi strani se je zgrabil za korenine in se potegnil na breg. Pot med debli, med grmovjem, srobotom in robido je bila mučna, a je plezal naglo ko mačka. Ni mu bilo mar, če si raztrga obleko, se opraska po rokah in po obrazu. Upehan, zaripel v obraz, poten, tresoč se po vsem telesu je prišel do senožeti.

Kosci so bili že visoko nad stezo. Košan je klepal koso. Ko je zagledal iznad naočnikov strmečega Pečarja, mu je zastalo kladvece v rokah. Ozrl se je po delavcih, nato se je dvignil in stopal do sosedu, ki se ni premaknil, kakor da je prirasel k zemlji.

Moža sta se gledala nekaj trenutkov. Košan se je spomnil prizora, kako je bil Lukež dvignil kol nad Močilarjem. Gledal je v sosedove oči, ni mogel zatajiti nemira in strahu. Ne, Lukeževe oči

niso izražale zgolj začudenja. Težko bi bilo uganiti, kaj se mu godi v prsih. Dolgo nista dobila besede.

»Ti kosiš?« se je slednjič z muko izvilo Pečarju iz grla.

»Kakor vidiš.«

»Pa ka-ko?«

»Tako. Ali mar nisem zdaj jaz varuh?«

Pečar si je hotel obrisati pot s čela, a mu je roka zopet omahnila ob telesu.

»Varuh žee,« je nenaravno zategnil, da bi ne jecljal. »Pa ne za zemljo. Zemlja ne potrebuje varuha. Zemlja je moja.«

Nič srditosti — se je zdelo — ni bilo v njegovem glasu. Vsaj ne tistega slepega srda, ki ga je bil nekoč zapeljal, da je bil dvignil kol. Besede je bil izrekel celo nekam milobno kot otrok, ki mu je do joka. Košan tega ni prezrl, oddehnil se je od strahu in dvignil ramena.

»Ali ti bom mar zastonj redil otroka, ha!« se je prisiljeno zasmejal. »Kdor dobi otroka, dobi tudi zemljo. To je vendar jasno kot le kaj.«

»Jasno kot le kaj,« je Pečar ponovil v mislih. Saj to bi bil lahko uganil. Zganil se je, kakor da hoče nekaj storiti, a noge so mu bile še vedno ko prikovane na stezo. In kaj naj bi bil tudi storil? V najvažnejših trenutkih ga je vselej zapuščal razum. Za trenutek se je ozrl na vas v nasprotnem hribu, ki jo je bilo že obsijalo solnce, kakor da tam išče pomoči. In zdelo se mu je, da mu iz zverženih oblik pobočij, iz svetlobe in iz senc rase neko spoznanje, mu prešinja srce in mu zori v duši. Počasi so se mu porajale misli, počasi občutki, a tedaj mu je iz začudenja naglo in z bolečino zraslo razočaranje. Tudi Košan se ni poganjal zanj ne za otroka, šlo mu je za zemljo. Ni našel besed. In vendar mu še nikoli ni šel pogled tako globoko v tujega človeka kot tistikrat. Oslonil se je na drevo. To je bilo vse, kar je mogel takrat storiti.

Košana je molk težil. Venomer je stregel Lukežu v oči, še mu ni zaupal.

»Ne misli, da mi je toliko do tega,« je zamencal. »Pojdi na sodnijo in sam urédi! Naj ti vrnejo otroka in zemljo. Pa kako, rad bi vedel, boš sam brez žene?«

»Saj grem ponjo,« je vrgel Pečar; glas mu je bil trd in zamolkel.

»Ponjo?« je Košanu planila rdečica v obraz. »Ali si znorel tudi ti?« je izgubljal razsodnost, kakor da se z vso strastjo oklepa nečesa, kar je težka pridobil in se mu zdaj trga iz rok. »Kaj boš z njo, če ti jo tudi dajo? Nora ni, to je res, a da ni pri čisti pameti, sam lahko uvidiš...«

In še in še. Besede so padale druga za drugo. Zdaj trde, kakor udarci, drugič mehke, prepričevalne... Da onadva nista za to, je rekel, da bi vzgajala otroka in obdelovala svet. Če se Rozalka vrne, bodo nastali le novi otroci in nove nesreče. Oni, Košanovi, bodo izredili Pavlinco, svetá pa ne bodo požrli, njen bo, kadar zrasede...

Besede so padale na Pečarja ko listje v jesenskem vetru, niso ga globoko dojmile. Košan je govoril zase, kakor je delal zase. Glas se mu je dotikal le ušes, a mu ni predrl do srca. Šele, ko je slišal, da tudi on nima zdrave razsodnosti, se je stresnil, kakor da ga je udaril z bičem. Pogledal ga je s takim pogledom, da je oni plaho umolknil in se ozrl po senožeti. Ni mu odgovarjal, ne bi mu znal odgovoriti. Žalitev je zaklenil vase, misli in občutki so mu bili drugje.

Zdelo se mu je, da soseda ne gleda več s telesnimi očmi, ampak z bolečino svoje notranjosti. Najrajši bi ga pobil ko lisico. Dà, če bi bil to Močilar, Vrhovec ali kdorkoli, ki jih je imel za podle, bi ga bil udaril, se mu zagrizel v vrat. Da je bil prav Košan, mu je vzelo vsako odločnost in moč. Ni mislil več ne na Rozalko ne na zemljo. Vse je bilo nič v primeri z občutkom, ki mu je polnil dušo. Izguba vere v poslednjega človeka, ki ga je imel za poštenega — takrat ni mislil na druge — ga je tako prizadela, da je bil ko pijan. Srd se je umaknil bridkosti. Če bi bil hotel pokazati tisto, kar je takrat čutil, bi bil moral zajokati ko dete.

Okrenil se je in omahovaje izginil na stezi med grmovjem.

XII

Tistega dne in še naslednji dan Pečarja ni bilo na spregled, Košan je šel mimo zaklenjene hiše in se plaho ozrl v okna, a ni uzrl širokega, poraslega obraza na šipah, ni slišal kletvine za seboj. Šele naslednjega dne proti večeru se je vrnil Lukež pijan iz trga in legel. V prvem razburjenju je hotel po pravico na županstvo in na sodnijo, a mu je pred vrati upadel pogum. Stopil je v krčmo, da bi utopil zmedo občutkov, ki ga je trapila, našel v vinu kako pametno misel. Zabil je ves denar, toda temni občutki so ga zasipali še huje, v pijanosti mu je ugasnila poslednja iskra zdrave razsodnosti. Zdaj pa zdaj je odprl usta in se grozeče zarežal predse.

Bilo je že jutro, solnce se je že prelivalo čez vsa pobočja, ko se je prebudil z bolečino v glavi. Telo mu ni bilo več pijano, le za čelom mu je še zmerom tičala omotica. Namere, da pojde po Rozalko, ni bil opustil, toda potisnil jo je bil v ozadje, preraslo jo je nekaj drugega ko robida grmovje. Ni utegnil pomisliti, da bi se z Rozalkino vrnitvijo samo po sebi razrešilo vprašanje zemlje. Bil je ko ujet v kletko svojega tesnega razuma, ob katero se mu je obupno zaletavala misel. Ni znal računati za bodočnost, z vso dušo se je obesil le na trenutek, ki mu je kot udarec sekire pal na pleča. Domislic, ki so se mu vrtoglavo porajale, se je oprijemal ko utopljenec bilke.

Pod oknom so šli Košanovi grabljivci in grabljivke; dekleta so se smejala kot bi žuborela voda. Seno je bilo že skoraj suho; obrnili ga bodo do vrha, malce poležali in ga nato pograbili v kope. Lukež bi bil najrajši planil k oknu, ga odprl, zakričal nanje in jih nagnal

s kamenjem. Toda sedel je na klop k peči in se potuhnil, da ga niso mogli videti, četudi so se nekateri ozirali v okna.

Pol ure pozneje je stopil iz hiše. Ni krenil na klanec, ki je vodil čez gmajno, pomuznil se je mimo njive, padel na stezo, ki se je vila preko gozdnatega pobočja. Bil je tako shujšan in spremenjen v obraz, da bi samega sebe ne bil spoznal. Še nikoli mu niso tako vročično gorele oči. Ni hodil naglo, a je stopal srdito, venomer ga je odnašalo pod pot. Besede, ki jih je govoril v mislih in jih pribijal s palico ob tla, so mu polglasne prihajale čez ustnice.

Da je nor tudi on, mu je rekel Košan. To mu je ležalo v srcu ko strup in ga bolelo ko prisad. Take žalitve ni mogel prespati v eni noči, ne je zadušiti v pijanosti. Ob vinu je besede premozgal, jih stokrat obrnil, jih napihnil v pošasti, da se je glasno grozil nad njimi. Vse ostale občutke je spodil iz sebe ko pse iz izbe, ostala sta mu le užaljenost in srd. Spomnil se je marsičesa, razumel marsikaj, kar je prej neopaženo šlo mimo njega. Ali mu niso fantje prve čase prepevali sramotilk pod oknom? Koliko je bilo besed in namigavanj, ki so pri delu objestno letele nanj! Preklete! Čutil je, kakor da so mu tedaj vse žalitve hkrati zgrmele na pleča, mu legle v žolč in kri. Če bi se bila v tistem trenutku na mah izpolnila vsaka njegova želja, bi bile stale vse hiše ob klancih v ognju.

Dosegel je breg, odkoder se mu je izpod redkih smrek nudil pogled na senožet. Solnce je bilo že posušilo roso, raztopilo meglice, ki so prej ležale preko obronka. Košanovi delavci so obračali seno, ki je bilo za njimi ko rahlo vzvalovano morje. Lukežu se je v grozčnem režanju spačil obraz.

Sedel je na skalo in položil palico poleg sebe. Sklonil je glavo in se zamislil. Zdramilo ga je pripekajoče solnce, ki je stalo že dokaj visoko na jasnem nebu. Natlačil si je pipo in si jo je prižgal. Vžigalico je vrgel v suho travo in v vresje pod nogami. Plamenček ni ugasnil, oprijel se je bilk in se razplodil v ogenjček. Pečar ga je pohodil z nagonsko kretnjo in ga udušil. Iz odpora do vsega, ki ga je čutil in ki ga je delal trdega, se mu je ob pogledu na ostanek požganih bilk in sivega pepela rodila misel, ki se mu je zarezala globoko v čelo.

Dvignil se je in se ozrl po pobočju. Reber, na kateri je stal, je segala na eni strani do Košanovega hleva, a na drugi do Vrhovčevega sadovnjaka, pod katerim so visele svisli za seno in steljo. Pred leti so bili tam posekali les, zdaj so rasle med kamenjem do tal kosmate smrečice s suhimi vejami. Med njimi se je raztezala gošča leske in robide, črnega trna in šipka. Zelena trava, ki je nihče ni kosil, je vsako leto znova preraščala suhe, rjave metenice prejšnjega leta. Ponekod je bil Košan iztrebil grmovje, ki je suho ležalo v grmadah. Ni jih zažgal, ker se je bal za smreke; čakal je, da na mestu strohné in segnijejo.

Zamaknjen v neko misel, napol kakor v sanjah je Lukež stopal do ene izmed grmad. Počeni je in vtaknil vžigalico v dračje. Zagorelo

je s svetlim plamenom, zaprasketalo in zasviščalo, vročina mu je buhnila v obraz. Odskočil je in za trenutek s strahom in grozo gledal na svoje delo. Plameni so tako naglo, tako divje šinili kvišku, da bi jih ne bilo več mogoče pogasiti. Obšla ga je taka groza, tak podmolkel strah, da se je naglo okrenil in tekel nizdol. Podvizal se je mimo hiše, preskočil potok in dosegel stezo, ki se je vlekla skozi goščavo. Bal se je na klanec, da ga kdo ne sreča. Niže v grapi bo znova prekoračil vodo in se rešil na gmajno.

Med drevjem in grmovjem, ki je bočilo nad njim svoje veje, se je čutil pomirjenega. Biló mu je, kakor da mu je neka teža pala raz dušo, ga osvobodila omotice, ki jo je prej čutil v glavi. Rozalka, ki jo je bil v mislih potisnil v ozadje, mu je zopet stopila pred oči. Zdelo se mu je, da je od predvčerajšnjega jutra preteklo le nekaj minut, da je bilo vse skupaj le kratka medigra, po kateri zopet nadaljuje svojo pot.

Stopal je naglo, kakor da se mu zelo mudi, ni se upal ozreti v drugi breg. Zaslišal je krik ljudi, tedaj je nenadoma postal in se ozrl. Iz hoste na pobočju so se dvigali plameni in se v sapi, ki je pihala v hrib, z naglico širili navzgor. Po več tednih suše je ogenj divje preskakoval od grmade do grmade, od grma do grma. Trava na jasah je bila ko jezero plamenčkov in dima. Zdelo se je, da gori še zemlja in skale. Zdaj pa zdaj je ogenj dosegel kako smrečico. Plameni so se igranje ko otroci obesili na spodnje, suhe veje, poskakovali više in više, dokler ni vse drevo prasketaje zagorelo ko plamenica.

Ta prizor je Pečarja tako prevzel, da so mu bile noge ko olesenele. Telo se mu je treslo, krčevito je stiskal palico v rokah. Pogled na goreče smrečice ga je tako globoko dojmil, da mu je za trenutek ugasnila žeja po maščevanju, občutek užaljenosti in jeze. Njegova duša je bila na poseben, nežen način zvezana z gozdom. V njem je bil kot ogljar preživel najlepše ure svojega življenja. Pogosto se je spominjal onih noči, ki jih je prebil sedé ob ognju in do ranega jutra poslušal glasove, ki so mu v presledkih ali pretrgano, kakor je pihal veter, prihajali izmed drevja. Šli so mu do srca. Zdaj jih je primerjal radostni pesmi, ki je nikoli ni poznal, zdaj žalostni tožbi. Večkrat, ko je bil čisto sam sredi prirode, ga ni bilo strah, saj so mu bila drevesa ko živa bitja. Nekoč — sredi suhega poletja — jim je grozil požar, a je zastavil svoje življenje, da jih je rešil. Bil je ves ožgan po rokah in po obrazu, a mu je bilo čudno sladko pri srcu, da ni čutil bolečin... Tedaj so ga tisti daljni spomini objeli s tako močjo, da se je čutil pomlajenega, plamenečega v živi strasti.

Za trenutek je pozabil na Rozalko, na nevarnost, na vse. Že je bil usločil telo, da bi stekel proti domu, vzel rovnico in sekiro ter hitel gasit, ko je znova odrevenel. Pozornost mu je od ognja ušla na ljudi, ki so tekli s polja, iz hiš, cepetali na klancih, se glasno, z grozo izklicevali iz rebri v reber. Zdaj ni bil sam samcat sredi

prirode. Ogenj se je širil proti Vrhovčevim svislim, proti Košanovemu hlevu — ali ni bilo prav tako? V obnovljenem srdu se mu je zlobno spačil obraz. Hkrati ga je objel smrten strah. Ali ne kričijo ljudje nanj, samo nanj, ali ne tečejo z rovniciami in sekirami proti njemu, da ga ujamejo in pobijejo na tla? Za trenutek sta mu zastala sapa in kri, že se je okrenil in stekel po stezi.

Tekel je brezumno, ne da bi vedel, kam beži. Veje so ga teple po obrazu in po očeh ter ga slepile, noga se mu je spotikala ob kamenju in ob koreninah. Dalje, dalje, četudi na konec sveta! Hropel je, pot mu je v curkih lil po životu, žila mu je razbijala v sencih. Ko je došel do razpotja, ni videl steze, ki je vodila k potoku, tekel je proti svoji senožeti. Težki čevlji so mu topotali in odmevali od drevja, od skal in od bregov.

Ni opazil, da se je odmev podvojil. Šele, ko je zagledal človeka, ki je s sekiro v roki, zasopel in zaripel v obraz kot on, pritekel do njega, se je nenadoma ustavil, kakor da se je do kolen pogreznil v peščena tla.

Bil je Košan.

Ko je bil iz senožeti zagledal ogenj, ki se je dvigal v dolgih, žarečih jezikih, mu je bila pomrznila vsa kri po životu. Že se je z grozo zavedel, da je v nevarnosti njegov hlev, če ne tudi hiša. »Za menoj!« je zaklical delavcem, popadel sekiro in planil na stezo. Kljub strahu in stiski mu je neprestano, ob vsakem koraku, vstajal Pečar pred oči.

In zdaj je stal pred njim. Lukežev zmedeni beg, njegove oči, ki niso znale ne mogle lagati, vsemu je potrjevalo slutnjo. Strašno se mu je dvignilo iz srca, kri mu je zalila obraz, da so mu bila lica ko ožgana.

»To si mi ti naredil, hudič!« je zakričal in zavihtel sekiro.

Pečar je bil zaradi nenadnega srečanja sprva ko okamenel. Ko je opazil mržnjo in srd v Košanovih očeh in dvignjeno sekiro, ga je smrten strah na mah odtrgal od tal, iz grla se mu je izvil zamolkel krik groze, hotel se je rešiti pod stezo, v gozd.

Sosed je zalučal za njim sekiro, ki je zadela v drevo, ji usekal znamenje, se odbila in brné priletela v Pečarjevo čelo. Izpod las se mu je pocedil curek krvi in se mu zlil čez oko. Zakrilil je z rokama, kakor da hoče poleteti v višavo, a je padel na obraz v srobot in listje.

Ko se je čez nekaj časa prebudil iz omedlevice, je bil zvezan s trto na rokah in nogah. Desnega očesa ni mogel odpreti, bilo je vse zalito s sesirjeno krvjo. Levo oko je z začudenjem uprl v dekle in mladega fanta, ki sta ga stražila. Počasi, po kapljah, se je spomnil vsega in znova zamižal, kakor da ne more gledati ljudi ne dreves ne modrega neba, ki je sijalo skozi veje.

(Konec prvega dela)

UBOGI ZLODEJ

Drugi del

I

Lepega solnčnega dne v jeseni se je Lukež vračal iz ječe. Vso pot iz mesta so se mu v brezizraznem nasmehu nategovala gladko obrita lica. Opazoval je pokrajino kot radoveden otrok, ki se vsemu čudi. Ko je v trgu stopal iz avtobusa, se je spotaknil ob stopnici in telebnil po tleh. Orožnik, ki ga je spremljal, ga je zgrabil za pod pazduho in mu pomagal na noge.

Pečar se je sramoval ko otrok. Bilo mu je, kakor da ga je življenje poslednjih mesecev nenadoma izpljunilo in je na nos priletel v domači kraj. Paglavci, ki so stali v bližini, so se mu zasmejali na vse grlo. Ošnil jih je s kratkim pogledom in se od zadrege spačil v usta.

Na županstvu ga je sprejela ista v pisarno spremenjena kmetiška izba ko pred meseci. Tistega daljnega dne se mu je le narahlo dotaknil spomin. Oči so se mu uprle v dolgo, s spisi preobloženo mizo, nato v gospodično z ostriženimi lasmi. Poznal jo je. Tudi ona se ga je še spominjala. Nasmehnila se mu je komaj vidno, s koti ust.

Župana ni bilo več. Občinski komisar mu je govoril uglajeno, gostobesedno. Lukež ga je poslušal z vso pozornostjo, četudi mu je smisel njegovih besedi za vedno ostal skrit. Prekladal je klobuk iz roke v roko in se nasmihal. Nato se je naenkrat zresnil, brez pravega vzroka. Poslednje čase so se mu naglo menjavali občutki. Nekaj mračnega, skoraj grozečega mu je leglo na obraz in v oči.

Sedel je na klop ob peči in si obesil klobuk na desno koleno. Ravnodušno je gledal predse in na nič ni mislil. Orožnik je odšel, tudi komisar se je umaknil v sosednjo pisarno. Ali mu niso nekaj rekli? Ostal je sam z gospodično in jo je vprašujoče gledal v obraz.

»Zdaj lahko greste,« je ta za trenutek prenehala s pisanjem.

»Domov?« se je dvignil.

»Kamor hočete. Tudi Vaša žena je že doma.«

Pečar poslednjih besed ni pričakoval, zato jih je napol preslišal. A zazdelo se mu je, da ga globoko zadevajo. Stal je in strmел z odprtimi usti.

»A?« je vprašal.

Pisarka je mislila, da se čudi.

»Teden ali dva je od tega, kar se je vrnila,« mu je rekla.

Ta odgovor je bil le nejasno dopolnilo prejšnjih besed. Uradnica se je zopet sklonila nad pisanje, pero ji je drsalo po papirju. Pečar se je ni upal več nadlegovati. Tako je mislil, da jo moti in da ne sme več ostati v pisarni.

Postal je v solncu pred hišo in si segel z roko v lasé nad ušesi. Tedaj mu je postalo vse jasno. Biló je, kakor da so pravkar izgovorjene besede pritekale za njim in mu planile v zavest. Uradnica je govorila o Rozalki, o njegovi ženi. Da.

Pomežiknil je v solnce. Zdelo se je, da išče opore za nekaj, česar še ne more prav verjeti. Hkrati se je zavzel nad novico. Ne le zaradi tega, ker mu je bila tako nepričakovana in nova. Nekaj drugega je bilo na dnu. Kaj, tega ni mogel zgrabiti. Le čutil je. Pred nekaj meseci bi bil to sprejel z večjim veseljem ko v tistem trenutku. Zdaj so ga obhajali čudni občutki. Kakor da med tisto preteklostjo in sedanjostjo zija širok prepad. In se je čudil še temu spoznanju.

Odrinil je misel na ženo in se ozrl po krčmi. Lačen in žejen ni imel niti stotinke v žepu, da bi bil vstopil. Izpljunil je suho, si potisnil roke v žepe in se napotil iz trga proti domu.

Med hojo je neprestano gledal v konice čevljev. Bili so prav tisti, ki si jih je bil obul, ko se je namenil po Rozalko v norišnico. In kakor v jetniški celici, so ga tudi tedaj obšle neumne misli: kako smešno, da človek preklada nogo za nogo... Le da se mu zdaj ni bilo treba okreniti na vsakih devet korakov. Stresnilo ga je. Vsaka misel, naj je bila še tako daleč od sedanjosti, mu je po stranpoticah prebudila misel na zapor.

In vendar se mu ječa sama ni zdela tako strašna. Bil je pretrdega, prežilavega rodu, da bi ga bilo že vsako trpljenje spravilo iz ravnotežja. Med sivimi zidovi se je pogosto z užitkom vdajal topi brezbriznosti. Neredko si je želel, da bi ostal za vedno daleč od znanih mu ljudi. Toda kdaj pa kdaj — vedno pogosteje — se mu je za zamreženimi okni prebudilo živo hrepenenje po svobodi, po gorah, po gozdu in polju. Takrat so mu trojno oživali pretekli dogodki in vse storjene krivice. Poganjalo mu je kri v lica, bridkost mu je legla na srce. Saj so ga žalili prav do tistega trenutka, ko so ga — upoštevajoč olajševalne okoliščine — obsodili na tri mesece ječe. Trdili so, da ni pri čisti pameti. Toliko, da ga niso zaprli v norišnico. Za las je manjkalo, pa bi bil pobesnel pred sodniki. Kljub temu, da se je silil k ravnodušnosti, ga je bila ječa izmučila. Težko je pričakoval, da so se mu odprla vrata. Vendar se je nekam bal oditi domov. Kam naj sicer gre? Ni bilo prvič v življenju, da se je tako vprašal. Doma ga čaka vsaj streha in prosta pot na vse strani.

Dvignil je roko na čelo in otipal brazgotino. Če bi tudi hotel pozabiti, ga je ta spominjala na vse, kar se mu je bilo zgodilo. Obličje sta mu spreletela bridkost in onemogel srd.

Ozka cesta se je dvigala zmerom više v goro in kot bela črta rezala pokrajino. Kakor da še ne more verjeti, da res hodi, kamor mu je volja, se je Lukež le polagoma vdajal omamnemu občutku prostosti. Oziral se je po gozdovih, po travnikih in po njivah, ki so ležale ob poti. Pogled mu je užival pisane barve jeseni, valovite oblike obronkov in ostre črte vrhuncev ter strmih grapâ. V drevju

je šumel veter. Dvigal je listje, ki je bilo že odpalo, in ga je nosil kot jate rjavih ptic, ga puščal za plotovi, za grmi in na strniščih. Po kolovozih in po njivah so hodili redki ljudje. Na samotnih pobočjih so vriskali pastirji. In nad vsem je viselo modro nebo. Redki oblaki so se trgali in begali, niso imeli obstanka.

To je bila jesen. To je bila zemlja. Lukež je čutil oboje. Tako mu je bilo pri srcu, kakor ob žalostni pesmi. Narahlo se ga je doteknil spomin na leta, ki jih je bil preživel kot oglar v gozdu. Takrat sta ga ob pogledu na umirajoče drevje vselej obhajala otožje in plahost. Zdaj je občutil isto. Le da se je občutku otožne pesmi pritaknilo še nekaj drugega. Od gozdov, od travnikov in od polj je vel poseben duh, ki mu je dražil nosnice. Tako mu je bilo, kakor da se mu je nekaj daljnega, napol pozabljenega doteknilo duše. V ječi ni mislil na nič drugega kakor na svojo krivico, za zemljo se ni zmenil. Ni hotel misliti nanjo, da bi ga ne bolelo. Takrat si je vselej mislil le Pečarjevo zemljo, za katero je bil osleparjen in so jo obdelovali tuji ljudje. Zdaj je čutil, kako se z vsakim korakom zopet spaja vez med njim in njo, ki se mu je zdela za vedno izgubljena. To niso bile več prazne sanje, zakaj Rozalka je bila doma. V tistem trenutku mu je bila njena podoba neločljivo spojena z gozdom, senožetjo, sadovnjakom in njivami. Prej ni bil pomislil na vse to.

Klobuk mu je bil zlezel globoko na čelo. Sunil si ga je na tilnik, da se mu je prikazal veder obraz. Vsaj za trenutek, a se je naglo zopet zresnil. Misel na ženo ga je čudno vznemirjala. Pred meseci si je Rozalko lahko pozelel brez misli na zemljo, zdaj se je je nekako bal. Tako je slutil, da se je spremenila. Saj ni vedel, v čem naj bo ta njena sprememba, toda bojazen se mu je nepričakovano in neizprosno zapičila v dušo. Vznemirjalo ga je tudi, da so jo ljudje prej videli kot on. Opisali ga ji bodo kot požigalca, nevarnega človeka, norca, ki je zrel za norišnico. Kako ga bo sprejela? Ni mu bilo zaradi ljudi. Rozalka je bila edina, na katero se je lahko oprl, nje ni maral izgubiti. Prej ni mislil na to, šele tedaj so mu trije meseci legli na ramena kot veliko ponižanje in sramota.

Glava mu je zopet klonila, ni več čutil duha zemlje. Preskakoval je kaluže, kamenje, korenine, kot bi preskakoval burne misli in občutke. Poslednji klanec ga je ločil od doma, a mu je bilo vedno tesneje ob duši. Strmel je v kupe suhljadi, listja, peska, grušča, črne prsti, ki jo je bila voda prinesla iz gozda. Ob vsakem nalivu se je klanec spremenil v hudournik. »Tu je bila pred kratkim povodenj,« se ga je mimogrede doteknila misel. Bilo je pred tremi tedni, ko je gledal dan za dnem skozi omrežje goste curke dežja... Pazil je, da bi si ne zmočil čevljev v vodi, ki je še vedno curela med kamenjem, vendar je dvignil obraz.

Vedno pogosteje se je oziral niz klanec skozi golo drevje. Nazadnje je zagledal skozi mrežo debel in vejá domačo hišo. Od koraka do koraka jasneje mu je stopala pred oči.

Pričakoval je, da bo uzrl dim, ki se vije nad streho. Ni ga bilo. In kakor da tega ne more verjeti, je vedno pogosteje dvigal pogled. Hiša je bila mrtva. Vsaj bal se je, da je tako. Znova je gledal v klanec. Sklenil je, da ne bo dvignil oči, dokler ne bo obstal pred pragom. Bil je takega stvarjenja, da se je bal vnaprej izvedeti težko resnico.

Ustavil se je ob potočiču, ki je tekel za hišo. Povodenj je bila odnesla brv in na tistem mestu izkopala široko strugo. Ta je zdaj segala prav do Pečarjevega doma, zagrizla se mu je pod vogal... Ob vsaki povodnji se je Lukež z rovnico v rokah, premočen do kože bojeval proti naraščajočim valovom. Zdaj ni bilo nikogar, ki bi mu bila na srcu usoda hiše. Voda je imela svojo pot.

Pečar kaj takega ni pričakoval. Biló mu je, kakor da ga je nekdo z mrzlimi prsti zgrabil za srce. Izraz obupa mu je legel na obraz. Postal je samo za trenutek. Sprožil se je, preskočil potok, zajel vode v čevlje, tekel po prodnem kamenju in že je bil pri hiši.

Vogal je bil posut, ena stena je bila napokana do vrat, del strehe je bil sedel za spoznanje niže. Odprtina je bila tako velika, da bi bil lahko zlezel skozi njo v kamro. Nekdo jo je za silo zadela s kamenjen, da bi se ne ponujala vsakemu potepuhu. In vendar se je skozi široko špranjo videlo v notranjost. S tiste strani je bilo poslopje kot kup razvalin.

Lukež je stežka požiral sline, občutil je ogenj v prsih, solze so mu stopile v oči. Obšel ga je srd, da je zatopotal z nogami, stiskal čeljusti in pesti. Saj ni vedel, nad čim naj se jezi. V prvi prepadenosti ni utegnil pomisliti na ženo. Po kmetiški navadi je že v naslednjem trenutku klonil glavo pred nesrečo, ki jo je napravila priroda. Že je pomislil: kako, da je tako tiho v hiši?

Mala vrata so bila zaprta. Obšel je vogal, ne da bi se ozrl. Na sprednji strani je bila videti hiša nepoškodovana. Zgrabil je za kljuko, a vrata se mu niso vdala. Bila so zaklenjena. Prisluhnil je. Bilo je vse tiho med stenami. Stopil je k oknu in pritisnil obraz na zamazane šipe. Nič. V izbi je ležala le mračna tihota.

Za trenutek so mu obvisle roke ob telesu, pogled se mu je brezizrazno upiral v steno. Bil je huje razočaran ko spomladi, ko so mu bili ženo odpeljali v norišnico. Kje je Rozalka? Ali se mu je mar uradnica zlagala? Vse je bilo mogoče, Pečar se ničemur več ni čudil. Da bi mogel vsaj pod streho! Ali naj ostane na klancu? Toda ni imel ključa. Preden so ga bili odpeljali, ga je bil izročil Mejačevki.

Prestrašil se je glasnega vzdih, ki se mu je izvil iz prsi. Dvignil je obraz in se ozrl proti sosеду. Mejačevka je stala na pragu, a se je pred njegovim pogledom umaknila v vežo.

Ali se ga ljudje mar bojijo? Bilo mu je prav. Saj je sklenil, da s sosedi ne bo imel opravkov, živel bo sam zase. Zapekla ga je le misel, da ga morda zaničujejo. Kaj jim je storil?

Umaknil je pogled in grenko izpljunil. Znova se je ozrl. Mejačevke ni videl, a jo je slutil nekje zadaj v temni veži. Obilo se je moral premagati, da je stopil po klancu, se oslonil na plot in se odhrkal.

»Soseda!« je poklical.

Mejačevka se je prikazala. Hinavsko začudenje ji ni moglo zakriti ledenega hladu. Za njo je stal Mejač. Radoveden je iztezal glavo čez ženino ramo.

Gledala sta ga. Kakšen je? Zdel se jima je spremenjen. Kakor da so ga poslednji meseci izbrusili in mu predrugačili izraz oči in obraza. Držal se je ponosneje že zaradi prezira, ki ga je čutil do ljudi. Pogled mu je bil nepremičen in mračen, nekam zahtevajoč.

»Ali imaš ti ključ?« je vprašal Mejačevko.

Molk. Morda ga res niso pričakovali in so bili presenečeni. Morebiti jim je spomin na požig vzel glas in besedo ... Slednjič je stopil Mejač do plotu in mu podal roko.

Pečar se je ves zmedel. Ni vedel, kaj naj reče.

»Hišo ti je skoraj odneslo.«

»Da.«

»Luknjo sem zametal s kamenjem, da bi ti skozi njo ne hodili v goste.«

Da. Lukež je čutil, da bi se mu moral za to zahvaliti, a mu beseda ni šla z jezika. Rad bi bil vprašal po ženi, a se je bal zlè novice. Pogled je uprl v Mejačevko.

Ta je spregovorila.

»Ključ sem izročila Rozalki,« je rekla.

Lukež se je nasmešnil, z roko si je segel v redke lase nad senci. Tedaj je bil zopet podoben nekdanjemu Pečarju. Le za trenutek. Že se je znova zresnil in se zbral.

»Torej se je vrnila?«

»Že pred tednom,« mu je odgovoril sosed. »Saj je prav tako, ne?«

»Seveda je prav.«

Nastal je molk.

»Kje pa je zdaj?«

»Pri Košanu, kjer je Pavlinca. Biló bi jo strah v podrtiji.«

Tedaj se je vmešala Mejačevka.

»Zdaj je ne boš našel pri Košanu,« mu je rekla. »Pravkar sem jo videla pri Pologarju. Tolmači.«

»Kako — tolmači?«

»Kupec je prišel zaradi lesa. Ker zna Rozalka po laško — pa so šli ponjo.«

Pečar ni vedel, kaj naj si misli. Ob misli na ženo so ga zopet obhajali čudni občutki. Rad bi bil vprašal, kakšna je Rozalka, če se je kaj spremenila. Toda pred ljudmi ni rad razgrinjal svojih skrivnih misli... Bilo mu je zadosti.

II

Pečar je stopal po klancu, ki se je vlekel med plotom in zidom. Vso pot je čutil, da gledajo za njim. Ne samo Mejač in Mejačevka, ampak skozi okna vseh hiš, ki so stale sredi sadovnjakov ob poti. Zavedal se je, da se ga ljudje bojijo. To mu je bilo prav tako malo umljivo, kakor mu je bilo neumljivo nekatero dejanje, ki ga je storil. In vendar ga je navdajalo s tihim veseljem. Le prav na dnu te radosti se je prikazovala grenka usedlina in ga je plašila. Pa tedaj ni utegnil misliti na to. Prav tako kakor ni utegnil misliti na krivico.

Mislil je le na Rozalko. Še zmeraj s čudnimi občutki. Ni mu bilo prav, da se je ustavila pri Košanu. Vzeti bi bila morala otroka in oditi proč, kamorkoli. Ali mar ne razume, kaj se je zgodilo? Ali so jo tako spretno nalagali. V Košanovo hišo bi ne bil stopil za nič na svetu. V vsako drugo hišo v vasi, tudi k Močilarju, le h Košanu ne. Kazno je bilo, da mu nikoli več ne bo mogel odpustiti prevare. Še dobro, da je zdaj Rozalka pri Pologarju. Sicer bi bil sedel pred zaklenjeno hišo in čakal tako dolgo, da bi prišla.

Še pot k Pologarju mu je bila težka. Pod biči pogledov ni stopil nič nagleje, kakor da se mu nikamor ne mudi. Utegnil je celo postati in se ozreti proti Močilarju. Hiša je stala, kakor da je vrana počenila v rupo. Do Močilarja ni čutil več tiste mržnje kot prej. Temu se ni čudil. Ozrl se je na breg. Ne h Košanu, ampak k Pologarju. Hišna streha je poniglavo gledala izza obronka. Do Košana bi ne mogel dvigniti pogleda. Košanova sloka postava mu je še tako neprestano migotala pred očmi.

Ustavil se je ob tnalu pri Pologarju. Bilo mu je nerodno, obrisal si je pot s čela in se je ozrl. Ali ga kdo vidi? Nihče. Le kokoši so brskale v smeteh. Najrajši bi se bil vrnil. Toda tedaj se je iz izbe okoli vogala razlegnil Rozalkin glas in smeh. Poznal ga je. Le ona se je tako smejala; zveneče, iz polnega grla, ne da bi se zadrževala.

Prekoračil je temno vežo in stopil v izbo.

»Dober dan vsem skupaj!« je pozdravil.

Bilo mu je čudno do omotice, skoraj ni čutil nog. Navzočne je ošvignil z naglim pogledom, a zdelo se mu je, da nikogar ne vidi. Čutil je, kako jim je zaprlo besedo in so jih same oči. Presenečeni mu niso takoj odzdravili. Ko so mu prihajale besede na uho, ni bilo neprijaznosti v njih.

Odkušljal se je, pogledal po sebi, nato je uprl oči v Rozalko. Pologarica je z otroki sedela ob peči, a gospodar za mizo poleg kupca, ki je imel gladek, okrogel obraz in nekaj spolzkega v nasmehu. Toda Pečar je videl samo ženo. Ta je sedela na vogalu mize, pred njo je stala skodelica kave. Pravkar je drobila kruh. Ko ga je zagledala, ji je zastala roka, okamenele so ji poteze na obrazu. Ni ga pričakovala, toda se ga tudi ni prestrašila. To Lukežu ni ušlo. Gledala ga

je z ostrim, do dna vprašujočim pogledom, kot on njo. Iznenada se ji je sprostila napetost obraza, nasmehnila se mu je. Vrnil ji je nasmeh, četudi se ga je pred ljudmi malone sramoval. Torej ga ji ljudje niso mogli očrniti? Neka teža mu je pala raz duše, srce se mu je napolnilo s tiho hvaležnostjo. Stopil bi bil do nje in ji stisnil roko. Če bi bila samá, bi bil to gotovo storil. Morda bi bil dodal tudi kako šaljivo besedo. Morda. Bržkone je ona kaj takega tudi pričakovala. Toda te največje nežnosti, ki je je bil zmožen, ni maral kazati pred tujimi ljudmi. Bo že razumela.

»Sedi,« se je oglasil Pologar.

»Saj nisem truden.«

In vendar je z vzdihom sedel na klop za vrati.

»Kdaj si prišel?« ga je vprašala Pologarica.

»Pravkar.«

»Kupčijo sklepamo,« je omenil gospodar.

»Le dajte! Ne ozirajte se name.«

»Saj smo že dogovorjeni.«

Polagoma se je razpletel nov razgovor.

Lukež je sedel upognjen, komolce si je bil oslonil na koleno. Izpod krajcev klobuka je na skrivaj opazoval ženo. Jedla je kruh iz kave in ga je kdaj pa kdaj ošinila z očmi. Nekaj mesecev, a Pečarju je bilo, kakor da je ni videl že leta in leta.

S tako napetim zanimanjem je ni opazoval niti pred poroko. Bila je še prav tako močna ko prej, polnih oblik in mehkih udov. Njen obraz je bil zmeraj dekliški, z rdečico na licih. Zdaj ni bilo več rdečice, a polt ji je bila bolj mlečna, obraz nekam ves drugačen. Vsaj njemu se je tako zdelo. Morda je to naredila počeska, ki je bila nova, nekam gosposka. Ali obleka, ki je take še ni videl na nji. Za delavnik je bila napravljena kot za nedeljo popoldne. Da, bila je spremenjena. Toda ni se še mogel odločiti, ali naj ga to veseli ali vznemirja, navdaja s ponosom ali s sramoto. Prav narahlo se mu je doteknilo zavesti, da ni v polnem skladu z njegovo vnanjostjo in s hišo, ki ji je voda odnesla vogal.

Stresnil je z glavo in odgnal poslednjo misel, kakor da se je boji.

Rozalka je nekaj rekla in se je zasmejala.

Poslušal jo je z vsemi čuti. Tuje besede, ki jih ni razumel, je izgovarjala z domačim naglasom in malce spogledljivo. Ni ji šlo gladko, a šlo je. Kupec ji je po dvakrat ponavljal besede, ki jih je prevajala domačim.

Lukež se je zibal med tihim ponosom in grenkostjo, o kateri ni vedel, odkod prihaja. Vedno huje se je pogrezal v občutek neke negotovosti. Ni prezrl, kako je kupec položil dlan na Rozalkino laket in smehljajoč se nekaj govoril. Rozalka besed ni ponovila po domače, zahihitala se je v prazno skodelico. Pečarja je obšel občutek, ki ga do tiste ure ni poznal. Odhrkal se je, se dvignil in se ozrl v vrata. Videti je bilo, da namerava oditi.

Tedaj mu je Pologarica prinesla skodelico kave. Postavila mu jo je na vogal mize in mu ponudila kruha. Branil se je; da ni lačen, je rekel, a je vendar prisedel. Že zaradi tega, da se je s čim zamotil. Pogledal bi bil Rozalko, a so mu bile veke pretežke.

Rozalka ni bila prezrla njegovega vedenja. Začudila se je. Opazovala ga je pol s plahim, a pol radovednim pogledom.

Kupec se je poslovil. Rozalki je stisnil roko in se ji priklonil. Ta je zardela in se brez vzroka zasmejala. Nato se je ozrla v moža, ki je upiral oči v tujca, dokler ni izginil skozi vrata.

V izbo je legla tihota.

»Nekaj lesa sem prodal,« je rekel Pologar.

»Tako?«

Več Pečar ni mogel reči. Pogledal je ženo, ki ga ves čas ni izpustila iz oči.

»Da si se le vrnil,« je rekla.

»Res, hvala Bogu! In ti tudi.«

Molk. Bilo je težko govoriti. Če bi se bil vrnil od koderkoli, bi ga bili vpraševali, kako je živel. Zdaj pa nič, niso našli do besede. To je Pečar čutil. O nekaterih stvareh bosta lahko spregovorila le on in žena. Druge bodo tudi med njima ostale nedotaknjene.

»Ali si me iskal pri Košanu?«

»Ne. Mejačevka mi je povedala, da si tu.«

Lukež je porinil prazno skodelo po mizi. Nato je bilo slišati le tikanje ure in Pologarjevo hojo po izbi.

»Ali greva?« se je Pečar dvignil.

»Pa pojdiva.«

Odšla sta. Ko je Lukež krenil po klancu navzdol, je Rozalka še stala pred hišo.

»Kam?« se je začudila.

»Kam neki! Domov.«

»Saj je vse podrto.«

Lukež je stal in jo je gledal. Mrak, ki mu je bil v izbi legel na čelo, se še ni bil razkadil. Pridružil se mu je nekaj novega. Ali je mar prav slutil, da njena vnajost ni v skladu z njim in s podrto hišo? Ni si vedel odgovoriti.

»H Košanu ne grem,« je rekel odločno in ostro. »In nikamor drugam. Se bova že uredila, da je le streha nad glavo.«

Odšel je po klancu, a Rozalka korak za njim. Ni se mu upala ugovarjati. Čudila se je moževi spremembi, hkrati jo je plašila.

Pečar se je ustavil sredi klanca.

»Po Pavlinco bi le šla,« je rekel.

»V take razvaline je ne bom nosila. Poleg tega je kar zaljubljena v Košanko.«

Lukež bi bil že rad videl hčerko, a sam ni vedel, zakaj se je vdal.

»Pa naj ostane še za kak dan,« je zamrmral.

Zdaj je hodila Rozalka vstric njega in ga je venomer pogledovala v obraz. Vrtala je v skrivnost njegove spremembe in v mrak namrščenega čela. Pečar je opazil njene poglede. Mislil je, da opazuje brazgotino. Ozrl se je po nji.

»Zakaj me tako gledaš?«

»Mlajši se mi zdiš,« se mu je zlagala. »Morda zaradi tega, ker si obrit.«

Lukež se je nasmehnil preko vsega obraza.

»Tudi ti si taka... no, menda se ti ni godilo slabo.«

Za Rozalko je bil možev smeh ko odrešenje.

»Moj možek,« je zagostolela in ga je zgrabila za podpazduho.

Lukež se je zavzel. Ali je mar res ponorela? Biló ga je sram v dno duše, a se je kljub temu ni otresel. Tako se še nikoli nista sprevaljala kaka mož in žena po tistem klancu. Tuja, mestna navada, ki je veljala za nespodobnost in smešnost. Pa naj zijajo ljudje! In se je znova nasmehnil preko vsega obraza... Čutil je novo mladost.

JOŽA LOVRENČIČ

PROŠNJA

Gospod, pošlji svojega angela,
da me zgrabi kakor nekoč Habakuka za lasé
in me odnese v zverinjak naših dni nad Sočo,
kjer naši ljudje žejo in lakoto trpé.

Danijel je bil med levi in si se ga usmilil,
a naše ljudi človeške bestije naskakujejo
in ne mirujejo v svoji peklenski sli. —
Ali naj naša zemlja postane res groblje belih kosti?

Gospod, Gospod, s kruhom sladkega upanja,
ki hrepene po njem kakor otroci po velikonočni pinci,
in s pijačo trinajstmilijonske ljubezni
bi rad utolažil glad naših ljudi in njih žejo
po svobodi — zadnji čas je, da ne umrejo!

Gospod, Tvojih sklepov in poti ne umem,
a eno verujem, Tvoj hlapec, da si odločil:
prišel bo čas in ko v davnih vekih nad našo Sočo
svobóden se nébes bo bočil!

UBOGI ZLODEJ

3.

Lukeža se je lotila neskalska radost do življenja. V preteklih mesecih si je živo slikal prizor, ko se bo Rozalka vrnila, in slast prvih ur, ki jih bo z njo preživel. Ni se zmotil v svojih sanjah. Ne, saj pri njem ni moglo biti govora o kakih viharjih strasti, vendar ga je pretreslo do solz. Pokazal je celo nekaj nežnosti, ki mu je bila prej tuja.

Tisti trenutki po zopetnem svidenju so bili za oba opojni. Globoko so se razločevali od časov, ki sta jih bila doživela takoj po poroki. Nista si bila pretuja, ni ju motilo sramovanje; odkrile so se jima nekatere nove, dotlej nepoznane pokrajine v svetu ljubezni. Prav za prav jih je odkrila Rozalka in jih je pokazala moževim začudenim očem. Lukežu je bilo, kot da vse prejema le od nje in se greje ob njenem ognju. Kipela je ko oblaki pred nevihto, oči so ji gorele. Vžigala jih je v poslednjih mesecih razbičana in razgreta domišljija.

Morda bi se bil Lukež kadarkoli poprej zgrozil nad svojo ženo, v tistih prvih urah ga to ni motilo. Mora že tako biti. Saj se mu je zdelo docela v redu in naravno, da tudi on svojo ženo obožuje, kakor je nikoli prej ni oboževal. Bil ji je hvaležen, kakor je neizkušen fant hvaležen starejši, v ljubezenskih stvareh izvedeni ženski.

Pozabljala sta na vse, na Pavlinco, na preteklost, tudi nista mislila na prihodnost. Vsaj Lukež ni mislil na nič. Dva dni se je vdajal lenobnemu brezdelju ko za velike praznike. Le kadar je Rozalka, za trenutek, kakor je rekla, stopila na klanec, se je ogledal po opravi.

Pri tem se je vedel ko mlad mož, ki teše zibko za bodočega otroka. Prej se je zgodilo le na redke čase, da je pri delu kaj veselega zazvižgal ali zapel pred sé. Zdaj je stal za hišo, valil skale in zabijal kole, da bi mu voda ob novi povodnji ne segla do hiše. Pri tem je venomer brundal neko pesem, ki niti ni bila spodobna. Pa saj takrat ni mislil na to, kaj poje. Pelo mu je srce.

Ni se ganil od hiše, ni dvignil obraza, če je čutil koga v bližini. Ali se je zapiral pred svetom? Bila je tiha, globoka mržnja do ljudi, ki jih ni maral srečavati. Ali bo lahko za vedno izhajal brez njih? Kaj mu je bilo to mar! Ravnal se je po svojih občutkih.

Po klancu je prišel žerjun, se ustavil in se odhrkal.

»Voda ti je naredila škodo.«

»Mhm.«

To in nič več. Ni dvignil obraza od dela, četudi je sosed postal še nekaj trenutkov. Naj le zija! Naj le vidi, kako ga zaničuje, njemu ne bo žal... Šele, ko je sosed odšel, je pogledal za njim in pljunil.

Rozalka menda ni tako mislila ne čutila ko on. Videl jo je, kako je zdaj pa zdaj izginila k sosedu. Po večkrat na dan. Ali ni bila tako zelo prizadeta ko on, ali pa je že pozabila? Ljudje so različnega stvarjenja. Kadar je dolgo ni bilo nazaj, se mu je storilo nekam grenko. Tako dolgo se je oziral po klancu, da se je prikazala. Vsakokrat se mu je široko nasmehnila in smuknila v vežo.

Da bi ne ubil njenega smeha in dobre volje, se ji ni upal katere reči. Ko ga je nekoč poklicala h kosilu, se ni mogel premagati.

»Kod si hodila?«

Pogledala ga je zvedavo, malce plaho. Prej je nikoli ni vpraševal, kod hodi, vse mu je bilo dobro. Bila je toliko bistrega pogleda, da je opazila, kako mu pod gubami obraza igra nejevolja.

»Pri Košanu sem bila,« je povedala.

Če bi bila rekla, da se je zamudila pri Mejaču ali kjerkoli drugje, bi bil dostavil kako svarilno besedo, tako pa je ni mogel. Ali je obiskala Pavlinco? To je bilo le razumljivo. Skoraj sram ga je bilo, da je tako malo mislil na otroka. Potuhnil se je vase in tiho zajemal.

»Kdaj pojdeš po Pavlinco?«

»Saj ji pri Košanu ničesar ne manjka.«

»Seveda ji ne manjka,« jo je Lukež premeril nekoliko začudeno.

»Toda oni je niso dolžni rediti. Ali mar ni naša?«

»Naša je že,« je Rozalka zategnila.

Lukež je znova premeril ženo. Zdelo se mu je, da je hotela še nekaj reči, a se ni upala. Čudil se je, da je tako ravnodušna zaradi otroka. Ali mu ni bila pisala pisma, v katerem je vpila po hčeri? Na dnu duše se mu je porodila rahla nejevolja, poizkusil jo je za-
treti že v kali.

»Pavlinca in krava bi bili lahko že doma,« je menil z najrahljšim očitkom.

»Krava? Saj nimaš sena.«

»Kaj ne stoji kopa v senožeti?«

»Že. Ali je tvoja? Si ti grabil?«

Zakonca sta govorila počasi. Besede enega ali drugega so si sledile v velikih presledkih. Zdaj je Rozalka dolgo čakala na odgovor. Lukež je mozgal njene besede, tresla se mu je roka. Tako se mu je zdelo, da se mu žena nekam odmika in drži s sosedi.

Ko je spregovoril, mu je bil glas trši ko poprej.

»Če sem grabil ali ne, to je vse eno. Ako je kdo imel stroške s senom, si je že drugje vzel plačilo. Krave pa nisem odgnal in tudi ne pojdem ponjo. Moja noga ne bo stopila v Košanovo hišo, tega ne bo nihče doživel.«

Izrekel je, položil žlico na mizo in se prekrižal.

»Zdaj grem po butaro sena,« se je dvignil.

Vzel je berklje in odšel po klancu proti senožeti. Rozalka je malce začudena gledala za njim. Tako odločnega še nikoli ni videla.

Dan je bil lep, ves pozlačen od jeseni. Izmed oblakov, ki so bili ko raztreseni grmiči, je gledala sinjina neba in je sijalo solnce. Zemlja je bila ko ovita v mrežo svetlih lis in senc. Tihoto je motilo le odmirajoče listje, ki se je trgalo z vej in s šumotom legalo na zemljo.

Pečar se tistega dne ni menil za svet okoli sebe. Vse ga je spominjalo na preteklo leto. Tam je stala bukev, kamor se je bila zadela Košanova sekira, preden mu je priletela v čelo. Nehote je dvignil roko in si otipal brazgotino. Za krajem senožeti so stale grmade posekanega grmovja. Spomladi jih bo zažgal in raztrosil pepel. Spomnil se je dni, ko je trebil v tisti strmini. Da, res, od takrat je preteklo nekaj mesecev...

Stal je na mestu. Biló mu je, kakor da ga znova obhajajo neke zle sanje.

Zdrznil se je, pokleknil, napulil sena izpod kope in naložil butaro. Ko jo je nosil proti domu, so ga bolela ramena in vrat, ni bil več vajej dela. V trudu so mu umrle misli.

Donesel je, stopil v izbo in jo našel prazno. Rozalke ni bilo. Pogledal je po klancu, ki se je vlekel prazen med dvema vrstama dreves ko temna kača. Sedel je k mizi, v popoldansko solnce, ki je sijalo skozi okna. Prižgal si je pipo in se vdajal lenobnosti. Zavijal se je v dim, obhajali so ga občutki, ki niso bili niti veseli niti žalostni. Pogrezal se je vanje ko v blazino, kmalu bi bil zaspal.

Zaslišal je glasove pred hišo. Zdrznil se je iz dremavice in se ozrl skozi okno. Rozalka je nosila na rokah Pavlinco, a na povodcu je vodila kravo. Košanka je imela na hrbtu oprtnik, z leskovo šibo je priganjala žival, ki se je branila k hiši.

Lukeža je pogled na Košanko vznejevoljil in zmedel. Saj ženske ni naravnost sovražil, vendar mu ni bilo prav, da mu zdaj stopa v hišo. Umaknil bi se ji bil, toda bilo je prepozno.

Dvignil se je in hodil po izbi.

Slišal je, kako sta ženski zaprli kravo v hlev in ji vrgli sena. Nato je Rozalka prinesla Pavlinco in jo je postavila na klop k peči. Dekletce je bilo objokano in je plaho pogledovalo zdaj mater zdaj Košanko. Ta je bila postavila koš za vrata in gledala Pečarja s predirnim pogledom. Pozdravila ga je bila, a ji je le mrmraje odgovoril.

Lukež že dolgo ni videl svoje hčere. V zadnjih mesecih se je bil nekako odvadil misliti nanjo. Pač, saj jo je ljubil po svoje, a bilo je na tisoče drugih stvari, ki so mu polnile dušo.

Ko jo je zdaj zagledal, kako stoji ko tujka v domači izbi, se mu je milo storilo pri srcu. Lica so se mu sama od sebe raztegnila v nasme. Pristopil je k nji, iztegnil roko in tlesknil s prsti.

»Pavlinca!«

Hči, ki je stežka zadrževala solze, je zajokala. Pečar se je malce poparjen umaknil na sredo izbe.

Košanka je pristopila k dekletcu in ga je potolažila.

»Se bo že privadila; otroci naglo pozabijo,« je rekla in pogledala soseda.

Pečar je bil zagrenjen. Košanki nobene ni odgovoril, tudi je ni pogledal. Zdaj je skoraj sovražil to žensko, ki jo je hči bolj ljubila ko njega. Puhala je dim, meril izbo in trdovratno molčal. Nastala je mučna zadrega. Rozalka je izginila v vežo, da skuha kave.

Soseda je gledala Pečarja, kakor da se ne more načuditi njegovemu vedenju.

»Nekaj krompirja in zelja sem prinesla, da boste imeli za prvo potrebo,« je spregovorila.

Lukež je molčal.

»Če pride Rozalka, nekaj se bo že še našlo. Da kdo ne reče, da sem imela od tega varuštva kak dobiček.«

Pečar je medtem mislil na kravo in na kopo v senožeti. Molčal bi bil tudi zdaj, toda srd mu je proti volji pognal besede iz grla.

»Izgube tudi ne boš imela,« je rekel hripavo.

»Tega tudi nihče ne more zahtevati.«

»Pa,« jo je pogledal skozi rahlo priprte trepalnice, »kopa, ki je v senožeti? Če si jo lastiš, moram kravo ubiti.«

»Če bi bila mislila na tisto seno, bi te ne bilo čakalo,« mu je Košanka odgovorila na videz mirno.

Pečarju je zaigralo srce. In kakor da se boji, da bo to pokazal na obrazu, se je okrenil k oknu.

Zopet sta bila tiho. Košanki se je trpek izraz užaljenosti pomaknil z ustnic na lica in v oči.

»Res ne vem, kaj imaš proti meni,« je rekla tožeče.

»Hvale ti ne bom pel.«

»Tega ne terjam,« se je ženski od premagovanja tresla beseda. »To pa lahko rečem, da ti jaz nisem storila krivice. Jaz že ne. Rozalka se je zaradi tega vrnila, ker niseh nehala pritiskati na može. Da bi ne bila skrbela za Pavlinco, si tudi ne morem očitati. Samo poglej jo, kako se me tišči.«

Ko je začela govoriti, jo je Pečar ošinil z mrzlim pogledom. Nato je ni mogel več pogledati. Premagala ga je solza, ki jo je opazil v njenih očeh. Poleg tega so besede te ženske nanj zmeraj vplivale ko čarovnija. Spomnil se je dne, ko je ko živ mrlič ležal v hiši. Po njenem nasvetu se je bil odločil, da pojde po Rozalko. Dà, saj bi ji bil moral biti le hvaležen. Ta ženska je bila dobra. Zmehčalo ga je, sramoval se je pred njo. Toda ni mogel najti niti besedice zahvale ali opravičila.

»Saj tebi nič ne rečem,« je bilo vse, kar je zmogel. »Toda drugi so hudiči.«

»To tudi jaz trdim,« si je Košanka dala opraviti z otrokom, da bi zakrila solzne oči.

Bilo ji je laže, vendar popolnoma olajšana ni bila.

»Rozalka, to si zapomni,« se ni mogla premagati, ko je srebala kavo, »dobrota je sirota...«

Rozalka ni vedela, kaj naj ji reče.

Ko je ženska odhajala, je Pavlinca pritisnila obraz in dlani na mrzle šipe in jokala za njo.

4.

Lukež je imel ženo, hčer in zemljo. Vse, kar mu je prej — kot je Lmislil — manjkalo do popolne sreče. Ali mu je bilo zdaj prav? Z nobeno besedo ne s kretnjo ni dal tega razumeti. Ali je bil srečen? Na to vprašanje bi si morda ne bil znal odgovoriti. Toda tistega svatovskega veselja prvih dni ni bilo več. Začelo se je vsakdanje življenje. To pa mu je zdaj kot nekdanj kazalo svoj trdi obraz.

Stopil je za hišo, zagledal razdejani, le za silo zametani vogal. Popraskal se je za ušesi. Vodo je zaježil, ob novi povodnji mu ne bo treba trepetati. Le jesenski veter je občutno pihal skozi špranje v kamri. Dnevi so bili čimdalje krajši in mrzlejši. Moral si bo krepko opljuniti dlani in zgrabiti za delo. Da bi koga prosil za pomoč? Ne!

Razkopal je in razmetal hišni vogal. Razkoračen je stal pred odprtino, se smejal in poklical Rozalko. »Glej, nova vrata, s klanca naravnost v kamro.« Rozalka je vzdiknila od začudenja. »Kako boš mogel sam?« Pavlinca se je skobacala skozi odprtino v kamro. Lukež pa je zgrabil za skalo in jo je v nem odgovor na ženine besede položil na temelj.

Ni bil zidar, o ne. Toda polagal je kamen na kamen, tako je nastal nov vogal. Res, zidava taka, da bi se mu bil kdo smejal, če bi zidu ne bil na debelo ometal in izgladil. Bil je zadovoljen. Vsaj za trenotek mu je zrasla samozavest. Zima mu ne bo silila v kamro.

Delo ga je bilo docela iztreznilo iz ljubezenske omame. Zdaj je s hladnim očesom opazoval sebe in okolico. Pred vsem pa ženo. Pomagala mu je, ko je z brunom podpiral streho, da bi mu prehudó ne pritiskala na razpokano zidovje. Držala mu je lestev, ko je plezal na streho ter jo mašil s šopi slame. Bila je preluknjana, da mu je dež silil na izbo. Pri tem delu pa je bilo Rozalki vselej za smeh. Venomer je govorila. Kazno je biló, da so se ji na mah razlili studenci govora, ki jih je dolgo zadrževala.

Ta gostobesednost mu je bila nova in mu ni bila nova. Prej je bila žena skoraj molčeča. Menda zaradi tega, ker sam ni ljubil gostih besed. Pred sosedi nikoli ni varčevala z jezikom. Toda zdaj ji je govorjenje vrelo že od prvega večera. Ta zgovorna odkritost mu je bila od početka po volji. Polagoma mu je začela presedati.

Z nekim občudovanjem mu je opisovala življenje v norišnici, mu pripovedovala o tujih ljudeh in čudnih dogodkih, ki jih je pogosto le napol razumel. Menda še sama ni vsega razumela. Bila je tako

polna same sebe, da ga ni vpraševala, kako je bilo njemu in Pavlinci. Pa saj mu ni bilo do tega. Še ljubše mu je bilo, da je o tem molčala. Pretekle mesece bi bil najrajši izbrisal iz svojega življenja. Rozalka pa mu jih je obujala in pripovedovala stvari, nad katerimi je zardeval in se grozil v svoji duši.

Molčal je. Naj govori, se bo že nagovorila. Toda ni razumela njegovega molka in se ni nagovorila. S prostodušnostjo otroka mu je že v tretje pripovedovala neko grdo zgodbo.

Tedaj jo je ostro prebodel z očmi. Trte, ki jih je držal v rokah, je z jezo vrgel od sebe.

»Kaj goniš vedno eno in isto!« je zarenčal. »Saj bi se lahko že sramovala.«

Rozalka ga je pogledala z dolgim pogledom, bila je prepadena. Težko je zasopla, kakor da jo dušijo zadržane besede. Prej nikoli ni zalajal nad njo, zdaj bi bila tega še najmanj pričakovala. To vedenje se ji je zdelo neumljivo, a nobene ni rekla. Stisnila je ustnice in odšla v vežo.

Pečar je gledal za njo. Čutil je, da se je zakrknila. Ne bo mu več tako odkrita. Biló mu je žal in zopet ni bilo žal. Mu je bila že ljubša taka. Saj bodo nazadnje upravičeno sodili, da je norica.

Zacepetal je z nogo, kakor da odganja tesnobo, ki mu je legala na dušo.

S tistim trenutkom se mu je za trajno razbil občutek nove mladosti. Ali je bil mar tam, ko tistega dne spomladi, preden so mu bili odpeljali ženo? Ne. Tako se mu je zdelo, da življenja ne more nadaljevati tam, kjer ga je bil prekinil. Premaknilo se mu je nekam v stran, na druge kolotečnice. Kam to pelje?

Ne, saj žene ni mrzil, tudi malo ne. Obdajal jo je le z občutkom pomilovanja in nekega podmolkega strahu. Zdaj jo je opazoval čim dalje treznejše. Ne, ni bil le vtis prvega trenutka, da se je spremenila. Ni ga plašil le njen molk, v katerega se je bila zavila, niti zagoneten nasmeh, ki ga je nosila na licih. Vendar si je v svojih mislih, ki so ga spremljale pri delu, slikal le zunanje spremembe. Na tisto, kar ga je opozarjalo na neskladnost med njo in svojo vnanjostjo ter raztrgano hišo.

Po trikrat na dan si je pred razbitim zrcalcem uravnavala počesko. Za delavnik se je še zmeraj oblačila ko za nedeljo popoldne. Za nekatera dela ni več zgrabila, ko da se jih sramuje ali se boji umazati roke. Mnogo se je ukvarjala s Pavlinco. Prav. Toda peklo ga je, da jo je vedno čehljala po laseh in ji vpletala pisane trakove. Pri tem ji je brbljala besede, ki jih ni razumel. Početja, ki so ga navdajala z grozo. Biló mu je, kakor da se mu reži iz njih pomanjkanje njenega razuma...

Stal je na poti, ki je vodila v senožet in kopal. Deževje je pokvarilo stezo, treba jo je bilo razširiti. Prišel je Mejač, se ustavil prav pred njim, oslonil koš v breg in počival.

Lukež mu je odzdravil in kopal dalje, srditeje ko prej. Ko sosed le ni odšel, se je dvignil, si obrisal brke in stikal po žepih za pipo.

Spregovorila sta. O jeseni, o vremenu, o delu. Nato sta umolknila.

»Nekaj ti porečem, a ne zameri,« je zopet začel Mejač.

Pečarjev obraz je spreletela temna senca, neka nedoločna slutnja mu je ko grenka kaplja kanila v dušo. Od sosedov ni pričakoval nič dobrega. Prižgal si je pipo in se odhrkal. No, da. Naj le govori.

»Rozalka raznaša neke neumnosti po vasi,« je menil sosed. »Ne bom ti jih ponavljal, saj niso za med ljudi. Rekel sem, povem ti; saj veš, kaj si lahko mislijo. Ni je treba prijematı zaradi tega, le rečeš ji lahko.«

Bilo jima je nerodno. Lukežu in sosedu, ki je koj nato odšel. Ni se ozrl, a je slišal, kako strastno zvenijo Pečarjevi udarci.

Preklemana ženska! Bilo je prvič, da je bil Lukež zavestno hud na svojo ženo. Misli so se mu vžigale ko iskre pod krampom in zopet ugašale. Saj je vedel, da Rozalka zahaja v hiše, večkrat tudi s Pavlinco, a se ji tega ni upal prepovedati. Težko mu je delo, da ne upošteva njegove mržnje in prezira do ljudi. Sramoval se je, da nedeljsko oblečena, brez dela postopa po tujih izbah. In zdaj še to... kakor da hoče po sili dokazati... Hudič!

Pipa mu je ugasnila. Orodje je vrgel čez rame in odšel domov.

Hiša je stala nezaklenjena, Rozalke ni bilo nikjer. Ko je nemiren hodil po izbi, se mu je čimdalje huje nabirala jeza. Odšel je pred hišo, a tudi tam ni imel obstanka. Slednjič jo je zagledal na klancu. Mudilo se ji je. Pavlinca, ki je imela od mraza rdeč nasek, je tekla za njo.

»Kod pa lajnáš tako dolgo?« jo je trdo sprejel, ko je stopila v izbo.

»Saj še ni poldan,« se je zavzela.

Nato se je zdrznila. Bilo je, kakor da ji je ledena kaplja mržnje kanila v dušo. Odšla je pred ognjišče.

Molče je pripravila kosilo in ga postavila na mizo.

Lukež je jedel, toda ni se mogel iznebiti nejevolje. Rozalki ni šlo v slast, moža je venomer opazovala izpod čela. Saj po njenem ni imela vzroka za vznemirjenje. Odkar jo je bil rezko zavrnil zavoljo neumnega brbranja, ga je gledala nekam zviška, hkrati se ga je bala.

»Kakšen pa si?« je slednjič spregovorila.

»Kakšen?«

Pečar je bil le napol dvignil glavo.

»Držiš se, kakor bi česen jedel,« se je zasmejala bolj iz neumne navade in iz neke tesnobe kakor zaradi prispodobe; pri tem so se ji tresle ustnice.

Bil je čas, da ji pove, kar mu je bilo na srcu.

»Nočem, da se vlačiš po drugih hišah. Ali ni naša zadosti velika?«

»Zakaj bi morala biti zmeraj doma?«

Rozalkine oči so izražale otroško začudenje. En sam pogled v tiste zenice in človek bi ji ne bil mogel zameriti. Moža ni mogla razumeti. Kaj pa dela slabega? Zdaj, ko je več mesecev brez prestanka preživela v tako pisani družbi, res ni več našla obstanka doma.

Lukež ni prezrl začudenja in nerazumevanja v njenih očeh. Biló mu je, kakor da ga je oplazila s šibo.

»Hudiča, ali naj ti mar razlagam ko otroku,« jo je prebadal z zenicami. »Sama bi lahko razumela,« je vzkipel. »Poleg tega govoriš neumnosti, da se ljudje zgledujejo...«

Pavlinca si je vtikala žlico v usta, gledala zdaj očeta zdaj mater, obraz se ji je pačil na jok.

Rozalka je hotela nekaj odgovoriti, pol besede ji je bilo že zdrknilo z jezika, a je nenadoma umolknila. V očeh ji je poblisknilo sovražstvo. Mož vpije nanjo, to je bilo vse, kar je mogla razumeti.

Pobožala je Pavlinco, otrok se je globoko oddahnil.

»Kaj bomo pa jedli, če ne pojdemo med ljudi?« je slednjič rekla plaho, skoraj tiho; sovražen blesk v očeh pa ji ni ugasnil.

Pečarju se je tresla žlica, požirek mu je zastal v grlu.

»Kaj pa nam dajo ljudje?« je zategnil.

»Kaj res misliš, da ješ svoje?« je žena zmagovito dvignila glavo. Mož jo je gledal, kakor da je ne razume.

»Kaj ni bilo naše, kar si prinesla od Košana?«

»Že. Pa kje je že tisto! Poleg tega ne moremo živeti od samega krompirja in od zelja. Sam veš, da ni bilo pri hiši niti zrna niti črnega solda.«

Rozalka je govorila malce razburjeno, a pogumno in rezko. Vedela je, kaj pravi. Lukeža je vsaka beseda zadela ko udarec po glavi. Strmel je, a vendar ni bilo nad čem strmeti. Vsak dan je dobil zajutrek, kosilo in večerjo. Pred njim so stali zabeljeni žganci. Nad tem bi bil moral strmeti. Pa se niti v mislih ni vpraševal, odkod to prihaja. Kakor da je še zmeraj v ječi in prepušča skrb za preživljanje neki višji sili.

Šele tedaj mu je jasno prišlo v zavest, da so shrambe strahotno prazne. Drugi so obdelovali njihovo zemljo in pospravili pridelke. Nenadoma mu je vstala pred oči vsa velikost bede. Že prej mu je šla trda, a zdaj mora beračiti. Če ne berači on, berači žena. Saj to je vse eno.

»In da so ti ljudje dajali?« se je začudil.

Rozalka mu ni odgovorila, kakor da je bil vprašal samega sebe. In si je tudi sam odgovarjal. Morda so dajali zaradi tega, ker se ga bojijo. In ker se čutijo krive. Plačevali so ji neumne besede. In ji v tistem trenutku ni več zameril postopanja po tujih izbah in neumnega gobezdanja. Zavest bede in ponižanja je prevpila vse drugo.

»Kje si to dobila?« je vprašal zamolklo.

»Od Močilarice.«

Jed, ki je stala pred njim, se mu je zagnusila. Položil je žlico na mizo in potisnil skledo od sebe.

Molče je posedel še nekaj trenutkov, nato se je dvignil. Rozalka ga je videla, kako je omahovaje odšel skozi vežo. In nato s košem na hrbtu po klancu.

Odprla je okno.

»Ali ne boš kosil?«

Glas ji je bil plah, proseč, kakor da se je zaradi nečesa zbala. Lukež se ni ustavil ne se ozrl. Dà, saj bi bil moral biti ženi le hvalen, a se ni znal premagovati. Podvival se je za grmovje, kjer je sedel na mahovito skalo ob potoku in si z dlanjo obrisal potno čelo.

IGOR VIDIC

LA GIRONDE

II. »LES DROITS DE L'HOMME«.

Seja ustavodavne skupščine. Dvorana je polna poslancev, plemičev v škrlatno-zlatih oblekah, duhovščine in meščanskih poslancev, oblečenih v črne plašče brez vsakih okraskov. Na levi predsedništvo (zvišeno), potem govorniški oder, ograja, klopi s poslanci in končno galerija, polna ljudstva vseh stanov in starosti. Svečana razburjenost je prevzela vse.

Bailly *(kot predsednik):* in ... tako danes polagamo temelje za novi, skupni dom. Resen in svečan je ta trenutek, poln važnosti in odgovornosti — krojimo pravico in zakon naši domovini, za nas in naše zanamce. Zato začnemo delo, h kateremu nas je pozvala volja naroda, z globoko resnobo, jasnih, prečiščenih duš in odkritih besed *(pohvala v vsej dvorani)*. Kot predsednik pozivam gospoda Mounierja, poročevalca zakonodajnega odbora, da prečita besedilo ustavnega načrta.

Mounier *(stopi na govorniški oder. Tišina):* Meščani! Zastopniki naroda!

Cazalès: Ugovarjam!

Bailly: Razlog, prosim?

Cazalès: Nagovor gospoda poročevalca je okrnjen. Če je že posebej in to na prvem mestu imenoval in s tem pozdravil tretji stan, moral bi že iz načela pravičnosti omeniti tudi višja in starejša stanova!

(Nemir; med plemiči klici: »Tako je! Neverjetno!«)

Cazalès: Kje se v njegovem nagovoru omenja cvet Francije, njeno viteško plemstvo, kje ponos svete Cerkve — častita duhovščina? Vprašam vas: ali se sme prezreti naslov, podarjen od samega kralja za nevenljive zasluge meča in uma? *(Nemir)*

UBOGI ZLODEJ

5.

Tisti dan je Lukež pričakoval, da se mu bo zemlja udrila pod nogami. Toda nič se ni zgodilo. Življenje je nebrižno teklo dalje. Lukež je povsili ramena in se vdal.

Lepi dnevi, ki so bili nastopili po svetem Lenartu, so zelo spominjali na oktober. Nato je prišlo deževje. Curki vodé so se brez prestanka izlivali iz oblakov, ki jih je venomer podilo od juga. Potoček za Pečarjevo hišo je narasel v majhno reko. Lukež je vsako noč brez miru prisluškoval šumenju valov. Vsak dan je od jutra do večera prezebal ob strugi. Pečarjevi so se morali od pomnjenja vojskovati z vodo. Včasih je zmagala voda, drugič človek. Bilo je nekaj razburljivega, nekaj lepega v tistem boju.

Podobni občutki so obhajali tudi Lukeža. Vsakikrat, kadar mu je voda odtrgala za prgišče zemlje in jo odnesla, ga je stresla groza. Zavalil je skalo na tisto mesto in gledal, kako jo potok zaman naskakuje. Nad tem se je radoval ko dete. Tako se je igralkal, kot je to početje imenovala Rozalka, od ure do ure. Le kadar je prav močno lilo, je stopil v vežo.

Polagoma so se oblaki začeli trgati, voda je upadala. Iz grapâ so se dvigala velika povesma megle in plezala po pobočjih. Lukež se je oziral za njimi. Niso izginila, preden niso dosegla vrhunec hriba. Še bo deževalo.

Če bi se ne bal za zemljo in za hišo, bi ga vreme ne bilo skrbelo. Bil je posenaril, nacepil drv in nanosil listja. Dâ, bil je, kot pravijo ljudje, pripravljen za zimo. Pripravljen? Ta beseda, ki se je v tej zvezi večkrat doteknil v mislih, mu je spačila ustnice. Zavest, da so shrambe prazne in da vsi živijo od miloščine, mu je kradla veselje do dela in do življenja.

Z dlanjo si je otrl vodo, ki mu je bila skozi preluknjan klobuk prilezla na brado. Nato se je ozrl. Na pragu je stala Pavlinca in ga z drobnim glaskom klicala h kosilu.

»Čakaj, čakaj, čakaj!« je norčavo zacepetal nad deklico, ki je vriskaje tekla pred njim v izbo. Poslednji čas se ga je bila nekoliko privadila.

Kadar se je Pečar vračal domov, je večkrat našel Košanke v izbi. Ni bil več srdit nanjo, toda kljub temu bi je najrajši ne bil srečal. Prihajala je zaradi Pavlince. Rozalka, ki se je vsake stvari naglo naveličala, je poslednje tedne otroka zanemarjala. Pavlinca je bila veliko prepuščena sama sebi, zato se je Košanke vselej razveselila ko matere. Ta ji je vsakikrat prinesla kak posladek pod pred-

pasnikom. Če bi jo hotela odnesti, bi se Pavlinca niti majceno malo ne bila pobranila.

»Kako je, Lukež,« je vselej povprašala že zaradi vljudnosti.

»Bo že, že,« je Lukež vsakikrat zategnil.

Za nič na svetu in nikomur bi ne bil priznal, da se mu slabo godi. Saj je lahko sama slutila, kako jim je. Ali je nujno, da ji to še z besedo potrdi? Ljudje bi imeli še več govorjenja. Tako bi rekli, da so vedeli, kako bo, če sama vzameta gospodarstvo v roke. Ništro sejeta, a žanjeta lakoto. Pa so ju bili prej okradli, satani!

Kadarkoli je Pečar pomislil, kako se preživlja, se je sramoval. Še samemu sebi je tudi v najtišji misli le stežka priznal, da vso skrb za življenje prepušča le ženi. Ni mu ostalo skrito, da hodi po hišah, kot je prej hodila. Saj bi se ji ne bilo treba skrivati, sam je zamižal na obe očesi. Od tega so jedli, kar je Rozalka prinesla na skrivaj pod predpasnikom. Bilo mu je grenko, ko je zajemal, toda bil je lačen. In lačnemu se nobena jed več ne studi. Samo enkrat — prvič in zadnjič — je bil pustil kosilo in odšel iz hiše.

To je vselej razmišljal z nevšečnostjo na ustnicah. Nato je stresnil z rameni, kakor da je vrgel breme s pleč. Saj je vse eno. Zaman vsak trud. In vendar mu ni bilo vse eno, le moralo mu je biti. Na tihem je zaničeval samega sebe.

Kadar se je hotel izogniti misli na ženo, je mislil na svoje uboštvo. Če se je hotel izogniti misli na uboštvo, je mislil na ženo. To sta bila dva krajnika njegovega duševnega življenja.

Rozalka ni hodila več tako nedeljsko oblečena ko prej. Obleka se ji je bila zamazala, raztrgala na rokavih; zdaj je bila taka ko druge ženske v vasi. Krila za v cerkev sploh ni imela. Opustila je bila neumno počesko. In tisto spakljivo zavijanje glasu in obračanje oči, kadar je govorila! V obraz ji je dehnila prejšnja rdečica.

Ta sprememba, ki ji je nekako vrnila nekdanjo podobo, je bila Lukežu po volji. Vsaj se mu je ni bilo treba sramovati pred ljudmi.

Toda polagoma je spoznal, da je imelo vse tisto, kar ga je plašilo na ženi, globlje korenine. Niso bile njene zunanosti in nekatere razvade. Nekaj ji je čepelo potuhnjeno na dnu duše in je le zdaj pa zdaj pogledalo iz kake njene besede ali iz pogleda. Težko je bilo prezreti rahel nasmeh na njenih licih, ki je bil, kakor da mu hoče z njim prebuditi občutek manjvrednosti. Morda ga je zaničevala zaradi nekaterih trdih besed, ki mu jih v svojem tesnem razumu ni mogla odpustiti. Ali pa se je čutila močno. Saj je bil res odvisen od nje.

Kdaj pa kdaj se je zalotil, kako stoji sredi izbe in gleda ženo. Tudi ona je strmela vanj, kakor da jo obhajajo isti občutki ko njega. Pred letom se nikoli niso tako zapletle njune oči. Takrat sta jemala drug drugega tako, kakršna sta pač bila. Nista bila drug drugemu uganka.

Ali ni bil tudi Lukež zdaj drugačen kakor prej?

Opazovala sta le drug drugega. Nista imela tistega daru, da bi bila obrnila pogled vase in se sodila.

Rozalka ni več motrila moža s tisto otroško radovednostjo, ki je bila lastna njenemu značaju. Njenemu pogledu se je bilo primešalo nekaj drugega, česar še ni bilo takrat, ko so jo bili odpeljali v norišnico. Le enkrat je bila podivjala, nato se je vdala v usodo kot dobra živalca. Izmed vseh ljudi je sovražila le zdravnika z dolgo sivo brado. Njega edinega z isto nerazumljivostjo, s katero niti za trenotek ni utegnila pomisliti, da so ji vaščani storili kako krivico. Kar je v tistih mesecih slišala, dobro in slabo, pametno in blazno, vse je vsrkala vase ko goba. Toda vse je ostalo v nji docela neurejeno. Podoba njene duše je bila motna ko obzorje ob mrču. Še najbolj živa in jasna je bila njena divja, skoraj živalska strast do življenja. Daleč od doma, med tujimi ljudmi, si je bila v razbičani domišljiji ustvarila neko lažno predstavo o svojem možu. Spočetka, v dneh, ko se je bil Lukež zaradi zaljubljenosti nekoliko predramil in se premaknil iz svoje trde skorje, ni bila razočarana. Nato pa se je skoraj z grozo zavedela njegovega hladu, opazila je brado, ki se je ni več bril, in lase, ki so mu padali na vrat. Sramovala se ga je. Še opazila ni, da se je poslednje čase tudi ona zanemarila. Sprva je le podmolklo čutila, da je osleparjena za življenje. Nato se ji je občutek spremenil v misel, ki ji je vedno jasneje stopal v zavest. Ni vedela, kam bi z Lukeževim čudaštvom in njegovimi trdimi besedami. Čudila se mu je, bila je plaha pred njim. Nato se je od dne do dne bolj spreminjal njen pogled. Bila je užaljena. Začrtila ga je. Dà, še ga je ubogala, a čimdalje z večjo nejevoljo. Kazalo je, da bo nekega dne njena volja trčila ob njegovo.

To se je zgodilo, še preden je voda upadla in je nehala deževati. Nekega dne proti večeru je Lukež dolgo meril izbo, preden je spregovoril.

»Pojdi k Žerjunu in poprosi ga za nekaj slame,« se je odhrkal. »Saj mi je še dolžan.«

»Čemu ti bo slama?«

»Čemu mi bo?« se je mož nejevoljno otresel. »Za blazino. Ali ne leživa že skoraj na deskah?«

Že tako mu jo je bilo težko goniti na beračenje, a zdaj še vprašuje! Rozalki se je poznalo že v očeh, da ga ne bo ubogala.

»Ne grem,« se je našobila čez nekaj trenotkov.

»Zakaj bi ne šla?« se je Lukež razburil. »Saj veš, da jaz ne stopim v tisto hišo.«

»Kakor hočeš. Jaz tudi ne.«

Rozalka je to rekla navidez čisto mirno, kakor da je tega pričakovala in je bila pripravljena. Ko je dvignila obraz, je bilo nekaj trdega v njenem pogledu.

Pečar jo je motril bolj iz začudenja kakor iz jeze. Ali ima mar vzrok, da se upira? Saj je nekateri dan oblezla skoraj pol vasi, zdelo

se je, da ne pozna sramote. Kazno je bilo, da se je v nji iznenada prebudil klubovalen hudič. S polgrozečo kretnjo sta stala drug pred drugim, kakor da gre za to, kdo bo v bodoče ukazoval pri hiši.

»Rozalka!« je Lukež zakričal ob tej misli in udaril z nogo ob tla.

Hude besede so mu tičale v grlu, a jih je že v naslednjem trenutku potlačil vase. Tudi noge mu niso več zacepetale. Ne zaradi Pavlince, ki je bila pobledela in odprla usta na jok. Zavzel se je bil nad Rozalko. Njegov krik ji je bil izpremenil izraz obraza, oči so ji bile tako široko odprte — zdelo se je, da ji lezejo iz jamic. Pečar je počakal za trenotek — kaj strašnega bo planilo iz nje. Tisti nori srd kot nekoč pred leti?

Nič ni bilo. Morda je pričakovala samo še enega krika. Toda Lukež bi tedaj še dahnuti ne bil več mogel. Okrenil se je, četudi je slutil, da se s tem morda za vedno vdaja, in odšel iz hiše.

Do večera je grebel ob potoku, bil je premočen do pasu.

V mraku je vzel velik koš in krenil na stezo, ki je vodila med poljem in gmajno, zdaj skozi grmovje, drugič skozi gozd. Še zmeraj je deževalo v drobnih kapljicah, ki so mu ščegetajoče ko pajčevina legale na lica in se mu obešale na brke. Mokre, gole veje so ga šibale po obrazu. Sivo nebo je bilo od hipa do hipa temnejše, nastajala je črna noč.

Lukež ni več videl steze, otipaval jo je z nogama. Hodil je tiho, zdaj pa zdaj se je stresnil od mraza. Večkrat se mu je zazdelo, da vidi pred seboj ženine oči, kakor jih je gledal pred nekaterimi minutami... Zavrnil je misel na bedo in na ženo, mislil je na zemljo. Pri nji se je najrajši mudil, četudi se mu je to najredkeje posrečilo. Zdaj, ko je bila zemlja zopet njegova, mu je kljub vsemu samozavestneje pel korak. Še eno kravo, je sanjal z odprtimi očmi, bi si moral kupiti. In prašiča. Pečarjeva hiša bi bila nato poštena ko nekdanj, a on z njo. Ljudje bi več ne jezicali in pletli zahrbtnih nakan. Ne bi ga več preganjala revščina... Bile so sanje otroka.

Dosegel je Žerjunov kozelc, ki je samotni stal pod poljem. Natlačil si je v koš ovsene slame, ki je ležala ob srednjem stebru... Ko je zopet stal na stezi, ga je zapeklo v srce. Tat! Ampak, zlodej vendar, zakaj ni hotela Rozalka...

Po tem ovinku se mu je zopet vrnila misel na ženo. Vse bi bilo drugače, ko bi nikoli ne bila odšla z doma. Kadar ljudje samovoljno posežejo v življenje sočloveka, vselej nastane nepopravljivo zlo. To resnico je zajel bolj z nagonom kakor z razumom. Ženi je moral biti — naj je taka ali drugačna — nazadnje celo hvaležen. Brez nje — kaj bi bil brez nje? Še mu je bilo živo v spominu tisto poletje... Nejasna grenkost mu je legla na dušo.

Preden je prišel domov, se je otresal neke nove misli, a je ni mogel odgnati. Vsakikrat se mu je znova vrnila... Prišel bo dan, ko Rozalka ne bo več postavila kosila na mizo. Kaj bo tedaj?

Tistega dne je pričakoval in pripravljaj se je nanj. Prišel je prej, kakor se ga je nadejal.

Bilo je nekaj dni pred božičem.

Zarana, preden je odšel v gozd, da nacepi še nekaj drv, je postavila Rozalka predenj skodelico mleka. Bilo je tako redko, da se je modrikasto svetilo ob robovih. Podrobil je vanj krajec trdega kruha, nato je zastrmel, kakor da se mu težka poraja misel. Ali je hotel vse skupaj pustiti in oditi? Zganil se je in jedel, ne da bi dvignil glavo.

Dan je bil oblačen, nebo je viselo ko gosta siva ponjava od hriba do hriba. Veje so se teple v vetru, ki je vel od severa, mlada drevesa so se stresala od korenin do vrhov. Tla so bila zmrzla, da so votlo bobnela pod koraki. Zdaj pa zdaj so naletavale omraznice, priroda je bila polna pričakovanja. Bilo je premrzlo, da bi snežilo.

Stojé med golimi bukvami je Lukež cepil tako srdito, da so mu treske frčale v obraz. Na licu pod levim očesom je rahlo krvavel, a se ni zmenil za to, delal je dalje. Iz duše mu je neprestano vstajalo neko neugodje, a ga je odganjal z vso silo.

Sredi gozda, med drevjem in med skalami mu ni bilo težko zbuditi spomina na leta, ko je bil še ogljar. Pri tem se mu je srce čudno otajalo. Dnevi, ki so mu tekli brez skrbi, brez sosedov in uboštva. Nikoli se ni mnogo vpraševal, kaj bo jutri. Tedaj ga je bilo prvič groza pred naslednjimi dnevi.

Postal je, se oprl na sekuro in si otrl potno kapljo. Za trenotek se je zavzel. Solza? Vendar ne!

Sedel je na tvalo. Bil je lačen in tako ošibel, da so se mu tresla kolena. Ali je mar že poldan? Izza obronka so ves čas odmevali udarci sekir, tedaj so utihnili. Menda je tam Vrhovec s hlapcem. Lukež se je delal, kakor da je kar tako prišel po gorenji stezi in se ustavil pod velikim kupom polen.

Vrhovec in hlapec sta čepela na tleh in kosila.

»Ali je že zvonilo?« je Lukež upiral pogled v hlapca.

»Kdaj žel!« mu je odgovoril Vrhovec. »Kar z nama zajmí!«

»Me čaka doma.«

Odšel je naglo, da bi mu ne bilo treba reči še katere besede.

Stopil je v domačo izbo, z enim pogledom ošinil mizo, stene in peč. Ni ga čakalo kosilo; na mizi ni bilo žlic ne sledu kake posode. V kotu na peči je čepela Rozalka in ga gledala s strmim, pomenljivim pogledom. Zdelo se je, da so ji oči nekam vdrte. Dlani je tiščala na skrilje, podobna velikanski kobilici, ki se pripravlja za skok. Pavlinca je sedela v zdiču, med kolena ji je tičala pločevinasta skodelica; zajemala je mleko.

Pečar je vse razumel. Že ko je šel skozi vežo, se je rahlo začudil, kako da na ognjišču ni ognja ne praznih loncev ko ponavadi... Imel

je besedo na jeziku, a jo je zatrl. Tu ni bilo treba nič več vpraševati. Občutil je, da ga je nekaj, kar ga je zasledovalo vse tiste dni, nenadoma dohitelo in mu planilo za vrat. Slutnja, ki ga je bila obšla že tisto jutro, je pokazala čisto določen obraz.

Srce mu je zastalo, dušilo ga je v grlu. Zajel je sape in odšel po izbi. Vrnil bi se bil v gozd, delal do noči, toda to bi mu ne prišlo večerje. Poizkusil se je zbrati.

Najlaže se je pomiril, če je kadil. Prižgal si je pipo in sedel na peč. Že dva tedna je bil brez tobaka in se je tolažil z raznimi nadomestki. Dim ga je žgal v grlu, a mu je zamoril občutek lakote. Ni mu zamoril skrbi. Ves čas se ni ozrl, ni si upal pogledati žene. Toda čutil je, kako ga z očmi zabada v hrbet. Bilo je vse tiho v izbi. Pa saj bi govorjenje nič ne pomagalo. Vendar mu je postal v tistem trenutku ta molk težji od skrbi. Beda ni tiste vrste gorjá, ki ga lahko preboliš z molkom.

»Ali ni ničesar več pri hiši?« je vprašal.

Moral bi bil vprašati: ali ti ljudje nič več ne dajo? Toda teh besed bi ne bil mogel spraviti iz sebe.

»Ne drobtine več,« mu je odgovorila Rozalka in ga ošinila s sovražnim pogledom.

Lukež je vzdihnil. Pipa mu je ugasnila, znova je občutil lakoto. Taka slabost se mu je sprehajala po vseh udih, da bi bil najrajši legel po peči in zaprl oči.

»Ne morem pomagati,« je rekel čez nekaj časa.

»Po nekaterih bajtah nimajo nič več kot pri nas,« je dejala žena zadirčno. »Pa so možje, ki se znajo obrniti.«

Besede so bile izgovorjene z nekim poudarkom, celo z zasmehom. Na Lukeža so vplivale ko udarci. Za trenotek je stisnil ramena in pridržal sapo, še zmeraj se ni upal ozreti. Nazadnje je bila resnica, kar je rekla Rozalka. Vsaj približno je bila resnica, tega si Lukež ni upal tajiti. Toda resnica ali ne — kaj bi s tem? Le naj mu očita, da ni nič možá. To je ne bo nasitilo. Tudi njega ne, pa naj še s takim zaničevanjem misli sam nase. Bilo ga je groza pred ženo in pred tem, kar je vstajalo pred njim. Kljub težki, kasni pameti je slutil trenotke, v katerih človek postane lačna zver. Moral bo nekaj storiti. Dà, ako bi moka ležala ko slama pod kozolcem... Moral bo nekaj storiti...

Znova je vzdihnil. Posvetila se mu je rešilna misel, presojal jo je z napol zaprtimi očmi. Posedel je še nekaj trenotkov in nabiral poguma. Nato se je potegnil s peči in stopil skozi vrata.

Odšel je po klancu. Hodil je ko napol v sanjah, koraki so mu votlo bobneli. Preplezal je prelaz v plotu in stopil na stezo. Ker je bil pravkar zlezal z gorke peči, ga je stresal mraz. Domislil se je, da je le slabo oblečen za mizo. In da je prav tako tudi z Rozalko in s Pavlinco... Roke je stlačil globoko v žepe, se ves stisnil, kakor da hoče zlesti vase. Gledal je samo v pot pod seboj. Saj je vedel,

kam gre. Drugam bi ga ne bila dvignila niti največja sila. Toda kljub temu si je zaželel, da bi bila tista pot brez konca, da bi ga privedla čisto kam drugam. Ni vedel, kam...

Nekam sključen in ponižen je stopil v Novinčevo hišo. Peter in žena sta bila pravkar sedla h kosilu.

»Prisedi in zajmi!« sta ga povabila.

»Saj nisem potreben,« se je spustil na klop za vrati.

No, bilo je že drugič, da so ga tistega dne vabili k skledi. Ni si upal dvigniti pogleda, da ne bi izdal svoje lakote. Še ko sta ga povabila v drugo, je pri sebi sklenil, da ne bo prisedel. Toda telo se mu je dvignilo samo od sebe in se premaknilo k mizi. Dvakrat z jamem, si je mislil. Toda tedaj se ni imel več v oblasti. Žganci so mu šli v slast, do konca ni odložil žlice. Sramoval se je, toda ni si mogel pomagati.

Pokrižal se je, tedaj mu je postalo čudno grenko. Nekaj so ga vpraševali, a se je komaj zavedal, kaj jim odgovarja. Zbiral je besede, da bi spregovoril. Čutil je, da jim je na dolgu že zaradi kosila. Postal je tako nemiren, da ni mogel več prestajati. Dvignil se je in odšel po izbi. Med hojo se je gledal v čevlje.

Peter je šel za njegovim pogledom.

»Ali jih dobro nosiš?« ga je vprašal.

Pečarju je rdečica zalila obraz.

»Prav dobro,« se mu je zapletla beseda. »Pa ti jih še danes ne morem plačati...«

Zdelo se mu je, da je vse izgubljeno.

»Kdo te vprašuje po tem! Boš pa v poletju odslužil z delom.«

Lukežu je odleglo. Peter je bil uvideven človek. On in morda Košanka, edina v vasi. Toda zdelo se mu je nemogoče, da bi bil zinil še kako besedo, izrekel prošnjo. Z obupnim pogledom se je ozrl skozi okno in zganil z rameni.

Sosed ga je opazoval. Ni mu ušlo njegovo nenavadno vedenje, zaslutil je, da ima nekaj na duši. Nebogljen, kakršen je bil, se mu je zasmilil.

Da bi mu pomagal do besede, ga je vprašal, kako živi.

»Hudič je,« je bil Lukež obstal za vrati in zgrabil za kljuko, kakor da že odhaja. »Zlodej, ko sem pa gol ko trš v jeseni. Prsti ne moremo jesti...«

Srd, obup, žalost in sramovanje — vse mu je gledalo iz oči.

»Če potrebuješ kako pomoč, povej! Ako je v moji moči...«

»Blaga tako nimaš... Če bi si mogel utrgati nekaj denarja...«

Lukež je bil tako razburjen, da za trenotek ni občutil ne veselja ne hvaležnosti.

»Do poletja ti ne bom mogel vrniti,« je zajeceljal.

»Je že dobro.«

Srebrnike je tiščal v pesti, kakor da se boji, da jih bo izgubil. Vso pot je skoraj tekkel proti domu.

Stopil je v izbo in vrgel denar na mizo.

»Tu imaš,« je rekel zamolklo. »Prosil pa ne bom nikoli več.«

Ko je Rozalka zagledala denar, so se spremenile njene oči.

»Pa jedli ne bomo,« je odgovorila na moževe besede.

Odgovor ni bil dosegel Lukeža.

»Kaj si rekla?«

»Pa jedli ne bomo,« je ponovila.

Tako? Pogledal je za njo, ki je pobrala denar in ga odnesla v kamro. Oblačila se je, da pojde nakupovat. Legel je po peči, si podvil roke pod glavo in vzdihnil. Razmišljal je nekaj trenutkov in nov vzdih se mu je izvil iz prsi.

IGOR VIDIC

LA GIRONDE

IV. »LES LEGISLATEURS«.

Dvorana zakonodajne skupščine. Nemir in nervoznost sta se polastila poslancev. Šepečejo,čitajo poročila iz notranjosti. Male gručevospredju. Živahno pretresajo zadnje dogodke. Nemir poslancev je zajel tudi galerije.

Glasovi: Ali res? Neverjetno!

Condorcet: Res je. Že so prestopili mejo.

Glas: Kdo? Prusi?

Condorcet: In Avstrijci!

Roland: Princ Condé je v njihovem taboru. Sramota!

Marot: Sami smo krivi! Zakaj pustimo, da ta svojat še živi? (*Hrup.*)

Lasource (*kot predsednik*): Meščani! Tovariši! Prosim posluh, da poroča minister Roland. (*Dvorana se umiri.*)

Dijak (*z galerije*): Živel Roland! (*Ploskanje.*)

Roland: Zastopniki naroda! Poročilo, ki ga boste slišali, ni veselo, ampak resno in težko. Vlada se je morala boriti z velikimi težavami, da bi vsaj približno storila, kar je najpotrebnejše. Ne moremo dalje brez resnih in težkih žrtev. Sovražniki se dvigajo z vseh strani, njihove armade že teptajo in pustošijo francosko zemljo. Nam pa primanjkuje izvežbanih vojakov, smodnika in denarja. Mednarodni položaj nas sili, da se danes odločimo za težke in dalekosežne ukrepe, kateri bodo — mogoče — še prinesli olajšanje, če ne rešitev. (*Globoka tišina zavlada v dvorani. Večina poslancev strmi v tla, na galerijah se čuje tu in tam nemiren šepet.*)

Roland (*nadaljuje*): Tovariš Condorcet je izdelal načrt za poslanico, ki bi jo — ako sprejmete — poslala vsem vladam, katerih čete so protizakonito zasedle francosko ozemlje.

UBOGI ZLODEJ

7.

Božični prazniki so naglo prebegnili, a bili so manj brezskrbni in veseli kot po navadi. Lukeža je vsaka žlica jedi spomnila na dolg. Denarja, ki ga je bil dobil od Novinca, ni bilo veliko. Poleg tega ga je Rozalka nekam potratno izdajala. To je bil Pečar opazil, vendar se ji ni upal katere reči. Z neko grozo in skrbjo je pričakoval dne, ko bo zopet vsega zmanjkalo. Hodil je po izbi kot zver v kletki in zdaj pa zdaj pogledal skozi okno.

Nebo se je bilo pooblačilo, pritisnil je mraz, naletavale so omraznice, vsi studenci so bili zamrznili. Obetala se je trda zima, po vseh hišah so govorili o nji. Prav tako so se menili tudi o delu in o obetajočem se zaslužku. Trije kmetje, Pologar, Vrhovec in Žerjun so bili prodali les, po praznikih ga bodo sekali. Kot delavci so prihajali v poštev domačini, ki so bili navajeni sekire in tistih strmin. Štovcinov Matevž je že hodil po vasi in zapisoval drvarje. Stopil je skoraj v vsako hišo. Lukež ga je videl iti mimo, toda pri njih se ni oglasil.

Prav za prav ga niti ni pričakoval. Tako je mislil in mrmral v brado, da bi niti ne šel delat z drugimi iz iste vasi, četudi bi ga prosil. Vendar ta misel ni bila odkrita, le tolažil se je z njo. Pod težo skrbi, ko je kazalo, da ne bo mogel plačati dolga in se bo poleg tega naselilo pomanjkanje v hišo, si je natihem želel, da bi se Matevž spomnil tudi njega. Nekoliko bi se pokujal, kakor se spodobi, nato bi vendar zagrabil z obema rokama.

Toda zaman je upal in se oziral skozi okno, Matevža ni bilo. Postalo mu je čudno grenko. Morda so ga zaradi tega prezrli, je pomislil, ker ni bil znan ko dober delavec, četudi je bil izmed vseh najbolj potreben zaslužka. Morebiti ga prezirajo zaradi tega, kar se je bilo zgodilo, čeprav so oni krivci.

Ta nemir se mu je v nedeljo po svetih Treh kraljih, ko ni imel več niti prahu tobaka, stopnjeval do bolečine. Zdelo se mu je, da dneva ne bo konca. Čas od poldneva do večera se je vlekel ko kvatrn teden, z ničimer ga ni mogel izpolniti.

»Ali imaš še kaj denarja?« se je slednjič obrnil do Rozalke.

»Nič več,« mu je odgovorila. »Jedli bomo pa še en dan.«

Lukež je hodil po izbi še s tršimi koraki kot prej. Nenadoma je obstal za vrati in stisnil pest.

»Hudičevo je to!« se je razburil.

Najhuje mu je bilo, ko ni vedel, nad čim bi se znesel.

»Kakega dela se boš moral oprijeti,« je izrekla Rozalka, kar ji je že dolgo hodilo po glavi.

Lukež jo je gledal nekaj trenutkov. Zazdelo se mu je, da še nikoli ni imela tako pametnega pogleda. Uganil je, kaj misli.

»Kje naj zdaj sredi zime dobim delo?« se je naredil neumnega.

»V dveh dneh začnejo sekati.«

Mož je nekaj časa molčal. Saj to tudi sam ve. Ne bi ga bilo treba šele spominjati. Ali zahteva od njega nekaj, o čemer že naprej ve, da je nemogoče?

»Da bi bil morebiti z Močilarjem pri isti žagi?« je zarežal nad njo. »Nikoli!«

»Pa stradal boš?«

Rozalka se mu je z nekoliko zaničljivim pogledom ozrla naravnost v oči. Njena navidezna mirnost ga je še huje dražila.

»Stradal?« je izpljunil. »Pa saj me nihče ni prosil,« je rekel bridko, ko ga je ob misli na stradež minila vsa ostrost. »Če bi tudi hotel na delo, me nihče ni naprosil... nihče ni stopil v mojo hišo...«

»Pa se sam ponudi,« je zategnila Rozalka.

»Kdo se bo ponujal?« se je mož zavzel, zamalo se mu je zdelo. »Da se mi bodo smejali. Še vse so sami naprosili. Saj vedo, kje je pri Pečarju.«

Rozalka ga je gledala. Po obrazu mu je spoznala, da bi se tudi sam ponudil, ako bi vedel, da ga bodo vzeli. Le zavrnitve bi ne prenesel.

Tisti dan nista več govorila o tem.

Naslednje jutro se je Rozalka odpravila od doma. Počesala se je in se oblekla najlepše, kolikor se je dalo. Obraz je nategovala v prikupljiv nasmeh, kakor da se ga je naučila pred zrcalom.

Lukež se ji je molče čudil.

»Kam greš?« se slednjič ni mogel več zadrževati.

»Boš že videl,« mu je odgovorila.

Bila je nekam vesela, samozavestna in odločna. Drugačna kot ponavadi.

Lukež je molčal in samo strmел. Njena skrivnostnost ga je jezila in vznemirjala, kakor ga je jezilo in vznemirjalo vse, čemur s svojim tesnim razumom ni mogel do dna. Toda Rozalka mu je skoraj ugajala taka, kakršna je bila v tistem trenutku. Občudoval je njeno odločnost, ki je sam ni imel, četudi si je je pogosto želel. Gledal je za njo, ko se je odzibala po klancu; tedaj se mu je na dnu duše zopet porodil občutek tesnobe.

Toda ni utegnil, tolažiti je moral Pavlinco, ki se je jokala za materjo. Dekletce je vsakikrat tako nerado ostalo samo z očetom v hiši. Tako težka je bila, da so ga bolele roke, ko jo je nosil po izbi in viškal. Pa mu je bilo vendar v uteho. Ne le zaradi tega, ker se mu je hči zasmejala in mu je njen smeh tako dobro del. Zato, ker je s tem zatiral in zamamljal svoje občutke. Kam je šla Rozalka? Zakaj mu ne govori odkrito? Obstal je ob steni in pognal uro, ki je tekla nekaj časa, a se je zopet ustavila. Tedaj so mu zopet prišle misli.

Znova je pognal uro. A Pavlince to ni zabavalo, venomer se je ozirala skozi okno po klancu. Oziral se je tudi Lukež.

Rozalke dolgo ni bilo, slednjič sta jo le pričakala. Obraz ji je bil veder, ni mogla zatajiti skrivnostnega nasmeha. Prinesla je polno culo blaga, da je bila vsa potna. Izmed vrečic je poiskala zavitek tobaka in ga brsknila pred moža.

»Kje si to dobila?« se je začudil.

Rozalka je molčala. Pavlinci je vrgla košček sladkorja, nato se je preoblekla.

Lukež je otipaval tobak in gledal za ženo. Njegova domišljija je bila tako uboga, zdelo se mu je, da ničesar več ne more razumeti. Tako rad bi bil kadil, sline so se mu nabirale v ustih, a se dolgo ni mogel odločiti. Slednjič si je natlačil pipo in si jo je prižgal. Sedeč na klopi ob peči se je zavijal v misli in v oblake dima.

Rozalka je prinesla kosilo, ki je dišalo bolj gosposko kot po navadi. Lukež je ugasnil pipo in ženo opazoval z nezaupnim pogledom.

»Kje si bila?« jo je znova vprašal, preden je zgrabil za žlico.

»Jej, če hočeš, če ne pa pusti!« mu je vrgla nejevoljno, kakor da jo draži tisto neprestano vpraševanje in nezaupljivost pogledov.

Jedel je. Že davnaj je bil sklenil, da jedi ne bo zametaval, naj pride od koderkoli hoče. Bilo bi greh. In vendar mu je bilo čudno grenko, zaradi ženine skrivnostnosti se je čutil nekako ponižanega. Rozalka se mu je zdela nekam ošabna, nekako pijana od neznanega uspeha.

Med obedom se mu je misel nehote doteknila lesnega prekupca, ki je stanoval v dolini, kadar je po opravkih prišel iz mesta. Da je bila Rozalka v dolini, je sodil že po tem, ker se je tako dolgo mudila. Toda saj to ni moglo imeti kake zveze. Vendar mu je iznenada živo stopil pred oči prizor pri Pologarju iz prvega dne, ko se je bil vrnil iz ječe. To ga je zapeklo ko žerjavica, a je s silo odganjal misli. Zasačil se je, kako nenadno čudno sovražno gleda na ženo, ki se pa ni zmenila za njegove poglede. Tobak bi bil najrajši vrgel na tla, ga pomandral in pohodil, a ga je vendar kadil.

Tistega dne proti večeru je prišel Matevž. Pozdravil je in stopil po izbi, visoko telo mu je segalo skoraj do stropa. Nato je sedel, sive oči so se mu dobrodušno upirale v Lukeža, na ustnicah mu je igral pridržan nasmeh. Žvečil je cigaro in spregovoril nekaj besed o vremenu in o zimi.

»Za delavca sem te prišel prosit,« je slednjič izdal pravi namen svojega prihoda.

Lukežu se je že nekaj dozdevalo, kljub temu je bil presenečen. Hkrati se je iz občutkov, ki so ga navdajali že prej, vse uprlo v njem.

»Pa šele danes si se spomnil name?« je zategnil.

»Saj ne zmorem vsega hkrati. Ali misliš, da sem imel malo letanja te dni? Saj ne boš odrekel.«

No, da, to se je glasilo precej verjetno. Lukež je na besedo rad verjel. Pod vtisom tega mu je bila ponudba takoj po srcu. In vendar se mu nekaj — sam ni vedel kaj — ni ujemalo. Bil je prepočasen v mislih, v trenutku ni mogel vsega preudariti. Kljub temu se mu ni zdelo spodobno, da bi kar hlastnil po ponudbi.

»Ne vem, ako sem kaj za tako delo.«

»Kaj ne boš!« mu je prigovarjal Matevž, kakor da mu je mnogo na njegovi pomoči. »Saj si ogljaril. Veje boš klestil in sekal vrhove. To boš že zmogel. Cepiti in skladati polena pa tudi znaš. Kaj bi se tajil!«

Da, Matevž ni bil slab človek, to je Lukež vedel, rad je šel komu na roko. Toda sedaj se mu je zdela njegova naklonjenost nekam ne- navadna in ga je plašila in se je nekam zakrknil. Pogledal je ženo, ki je bila prinesla Matevžu kave. Bila je vsa ustrezljiva in sladka.

»Ne vem, kaj bi rekel,« je pomencal.

»Kaj ne veš!« se je Rozalka zresnila. »Seveda bo prišel,« je rekla Matevžu. »Ali naj nas bo konec? In — saj je težko čakal, da prideš, vedno je gledal skozi okna,« se je zasmejala.

Lukeža je od sramovanja in nejevolje spreletel mrz po telesu, ženo je pisano pogledal. Saj vsi vedo, da jim gre trda, pa ali je treba obešati na veliki zvon? In da je težko čakal? Fej, vrag!

Meril je izbo, kadil pipo in pljuval, a nobene več ni rekel. Ni obljubil, da pride, tudi Matevž ga ni več silil.

Drugo jutro je vzel sekiro in odšel, še preden je vstala zarja.

8.

Pritisnila je zima, zapadlo je za dve pedi snega, ki je pomrznil po vseh pobočjih. Pihal je veter. Lukež je vstajal vsako jutro pred zoro, pozajutrkoval, vzel, kar mu je pripravila Rozalka za kosilo, in se odpravil na pot. Bilo je okoli hriba po stezi nad njegovo senožetjo v drugo dolinico skoraj uro hoda. Ker je bil le borno oblečen, četudi je imel na sebi dvojne hlače in dva telovnika, se je ves tresel od mraza. Zjutraj je bila še tema, pot ledena, zato je s palico, s podko- vanimi čevlji štorkljal in brez svetilke le z muko našel v breg na drugi strani obronka. Le kdaj pa kdaj je naletel na kekega soseda, največkrat na Petra, da mu je delal družino.

Gozd krivenčastih bukev, ki so ga podirali, je visel v strmi skal- nati rebri. Pod gozdom je bila skoraj navpična stena prav do potoka; voda se je divje penila med skalami in se v tistem letnem času skoraj popolnoma izgubljala pod ledom in snegom.

Prekupcu Domenisu se je mudilo, da čimprej pade les, ki mu ga bo nato prva pomladna povodenj prinesla do ceste, preden ne pade cena. Sekire in žage so pele od jutra do večera. Drevo za drevesom je zatrepetalo v vrhu, zastokalo in se s truščem zgrudilo na mrzla tla, da je zabobnelo. Nekateri drvarji so gradili rižo, ki je vodila čez prepad

na ravnico na drugi strani potoka. Tam bodo debela razžagali, scepili v polena in jih zložili, da počakajo deževja in voda.

Domenis je prihajal v vas le ob sobotah, ko je prinašal denar za delavce, sicer je bil v mestu, kjer je imel žago. Pri drvarjih je imel svojega človeka, nekega Freliha. Ta je le malo razumel delo; zapisoval je dnine in postopal okrog, vse drugo je prepuščal Matevžu.

Ta je prvi dan pokazal na Lukeža in rekel Petru: »Vidva bosta skupaj.« To je bilo Lukežu le po volji. Ne le zato, ker ga Peter zaradi pokvarjene noge ni gnal po delu, ampak je bil edini človek v vasi, kateremu je lahko naravnost pogledal v oči. Spočetka ga je nekam plašilo, kako bo izhajal z drugimi. Težko se je premagal, da je sedel z njimi k tistemu ognju, ko so se med opoldanskim počitkom greli. Toda niso se skoraj zmenili zanj, kakor da ga ni med njimi. Polagoma se jim je privadil. Tu in tam so iz objesti vrgli kako opazko, a jo je preslišal.

Za Lukeža se je začelo novo življenje. Vsak večer se je izmučen vračal domov. Legel je po peči in se ni oprijel nobenega dela. Saj se mu ga tudi ni bilo treba, Rozalka je sama skrbela za kravo in za gospodinjstvo. Zdelo se mu je, da ga zdaj žena gleda z vse drugačnimi očmi, to mu je vrnilo nekaj prejšnje samozavesti. Morda se je spočetka bala, da ne bo vzdržal, a se je vendar pokazal moža. To ga je dvignilo v njenih očeh. Govorila sta malo, toda zdelo se je, da je med njima zopet isto razmerje, kot je bilo nekdanje.

Le ko so prvo soboto izplačevali mezde in je prišla za njim v krčmo, ga je ujezilo. Ni prezrl, kako je bil Domenis pomežiknil Frelihu in z očmi pokazal na Rozalko. Da, res, bila je edina ženska, ki je prišla z možem po denar.

Vso pot domov je molčal. Toda ko je stal v izbi, se ni mogel premagati.

»Ni treba, da letaš za menoj, kadar plačujejo,« se je nejevoljno odhrkal.

Rozalka ga je gledala, kakor da ga ne razume.

»Zakaj ne?« ga je vprašala otroško začudeno.

»Zakaj ne?« je Lukeža jezilo, da ga žena ne more razumeti. »Zato ne, ker nočem, da se mi posmehujejo. Saj ti bom prinesel vse do poslednje stotinke.«

Žena ga je ošinila z mračnim pogledom in molčala.

Res ji je zmeraj prinašal ves denar. Odtrgal si je le za četrtniko in za zavitek slabega tobaka. Ko je ležal denar na mizi, mu je Rozalka vselej odrinila še nekaj drobiža. Zamrmral je, da ni treba, vendar ga je pobral. Dobro mu je delo, da je žena tako uvidevna.

Pri delu ni zamudil nobenega dne. V nekem tednu mu je bil Frelih zapisal le pet dni. Še dobro, da so drugi pričali zanj. Od tistega dne delovodje ni mogel več trpeti.

Saj mu je bil že prej zoprni, sam ni vedel, zakaj. Toda od tedaj mu je rasla tiha mrznja. Tudi Frelih, ki mu je bilo kakih trideset

let in je bil ves mesten in mladeniški, ga iz istega neznanega vzroka ni mogel prenašati. Odkar je opazil upornost v njegovih očeh, še manj kot prej. Morda je imel za to tudi druge vzroke. Saj mu nobene ni rekel, toda rad je postajal v njegovi bližini in mu gledal v roke, kakor da ceni vrednost njegovega dela.

Saj je Lukež dobro vedel, da ni spreten delavec in da zaostaja daleč za drugimi. Toda da ga opazuje ta gospodič, ki mu spodrsne, ako se le prestopi, mu je poganjalo kri v glavo. Ali ni dovolj, da je najslabše plačan? Najrajši bi ga bil čehnil po gladko obritem obrazu, ki je bil tak, da bi ga lahko zamenjal za babo. Premagoval se je, da ni storil neumnosti. Vedel je, da je ta mlečnež sorodnik Domenisove žene, rojen le za pohajkovanje; Bog ve, kaj bi se potem zgodilo. Da bi se upal, vsaj izpljunil bi predenj.

»Ali ni bilo danes Močilarja skoraj podrlo drevo?« ga je vprašala žena nekega večera, ko se je vrnil z dela.

Lukež je zavzet obstal. Da, bilo je res, a kako je ona to zvedela?

»Kdo ti je povedal?«

»Frelih,« mu je prostodušno odgovorila.

Lukež je občutil, kakor da ga je pest zgrabila za grlo, a se je navidez pomiril in odšel po izbi. Sezul si je premočene čevlje in jih z jezo brcnil pod klop.

»Kje si videla Freliha?« je vprašal zamolklo.

»V krčmi.«

Da, saj je razumel. V krčmi je bila tudi prodajalna, kamor je hodila nakupovat. Zdela se je nekam razdražena. Lukež je bil že opazil, da je bila zadnje čase nekam drugačna proti njemu. Zadnjo soboto mu ni odrinila drobiža kot po navadi. Saj tega ni zahteval, vendar ga je žalilo.

Ni je več vpraševal, ker se je bal njenih sitnih odgovorov. »Saj nazadnje ni nič takega,« je pomislil, »ako ji je Frelih tisto povedal,« vendar mu ni hotelo biti po volji. Občutki, ki so ga prevzemali, se niso dali varati.

In kakor da je šele tedaj opazil, da je delovodja poslednje dni odhajal od njih kmalu popoldne. V krčmo, kjer je stanoval? Delavcem je bil njegov odhod po volji, ker so lahko delali zložneje. Nikoli se niso vpraševali, kod hodi. Tudi Lukež se ni menil za to. Toda sedaj se mu je nehote začelo vrivati to vprašanje.

Ko se je nekega večera vrnil domov, mu je Pavlinca pokazala vrečico bonbonov. Grizla jih je, od njih je bila vsa slinasta po obrazu.

Lukež jo je začuden gledal.

»Kje si to dobila?«

»Gospod dal...«

»Kateri gospod?«

»Gospod.«

Dekletce je z umazanim prstom pokazalo skozi okno, več ni znalo povedati.

Lukežu je čevelj, ki ga je sezul, obvisel v rokah. Strmel je vanj in mislil, ni vedel, kaj dela. Žena je bila v veži, toda tedaj je bila tako tiha, kakor da nečemu napeto prisluškuje. Zavedel se je, da se prav za prav sezuva, čevelj mu je padel iz rok. Sezul si je še drugega in se molče potegnil na peč.

Rozalka je prišla z večerjo, a on jo je strmo gledal, kakor da jo izprašuje do dna. Ni ga pogledala, vendar ni mogla skriti razburjenosti in hkrati zadovoljstva, ki ji je gorelo pod kožo.

»Kdo je bil tu?« jo je vprašal, ko je v tretje zajel močnik.

»Kdo?« se je Rozalka po sili začudila in pogledala Pavlinco. »Ah, ta, tisti — Frelih.«

Hlinila je ravnodušnost in omalovaževanje, a se ji je le slabo posrečilo.

»Kaj je delal tu?«

»Kaj jaz vem!« se je otresla. »Posedel je nekoliko, pa je šel. Ali mar ne sme v hišo?«

Seveda sme. Kdo je rekel, da ne sme? Toda ni ji odgovoril, le odhrkal se je. Jedel je počasi, zelo počasi; veke so mu bile tako težke, da ni mogel dvigniti oči.

9.

Lukež se je delal mirnega, da ga je vse bolelo. Toda ni se mu posrečilo, da bi bil tak, kakor da se nič ni zgodilo.

Vedel je, da Frelih še ni stopil v nobeno drugo hišo ob klancu. Zakaj prav v njegovo, ki mu je bila tako od rok? In zakaj je bila Rozalka v taki zadregi in obenem tako prikrito vesela?

Znova ga je obšel tisti zoprni občutek, ki se mu je bil prebudil že takrat, ko je videl ženo z Domenisom pri Pologarju. Morda se je motil, toda bolj in bolj se mu je dozdevalo, da ga ljudje gledajo z nekam čudnimi pogledi.

Naslednjega dne je prišel čemereren na delo. Še nikoli ni tako napeto opazoval sosedov, lovil vsak pogled in vsako besedo. Opazil ni nič posebnega. Delovodje ves čas ni izpustil iz oči. Oni se mu ni približal, ni mu privoščil niti pogleda. Tistega dne je do večera ostal pri delavcih. Odhajal je z nekaterimi, ki so bili iz dolnjega konca vasi, kjer je stala krčma.

Rozalka ni bila z Lukežem še nikoli tako prijazna kot tisti večer, le on je bil molčeč.

Naslednji dan so spuščali les po riži. Hlude so vlačili z vseh strani. Delo je bilo naporno, nevarno, morali so paziti, da ni kateri zdrčal v prepad. Venomer je bilo slišati ostre udarce cepinov, hojkanje in votlo bobnenje lesa.

Ko je prišel Frelih, so za nekaj minut prenehali. Da mu ni bilo treba delati napornega ovinka, je zabrlizgal spodaj v grapi, si nadel krempizarje in prišel po riži v strmino. Nato so nadaljevali z delom. Popoldne ali zvečer se je vračal po isti poti.

Tisti popoldan je izginil po stezi, ki je vodila okoli obronka v gorenji del vasi. Po nji so hodili le Vrhovčevi, Lukež in Peter, le redko kdo drugi. Lukežu, ki je pazil na vsak njegov korak, to ni ušlo. Postal je vroče, nekaj trenutkov je bolščal za njim, nato se je s počasnim pogledom ozrl po navzočih.

Zdelo se mu je, da je ujel pomenljive poglede in zasmeh. Pogledal je v tla. Trudil se je, da bi vse požrl, se naredil gluhega in slepega. Toda iz neke misli in iz nekega občutka, ki sta ga obšla, se ni mogel premagati, da je znova dvignil glavo.

»Kam je šel?« mu je nehote zdrknilo z jezika.

»Vprašal bi ga bil,« mu je vrgel Matevž.

»K dekletom,« se je oglasil nekdo.

»Saj še ni noč.«

»Gospoda vasuje podnevi, ne ponoči.«

Med udarce cepinov in sekir se je butil smeh.

»Naša dekleta mu ne dišijo,« si je eden izmed fantov popravil klobuk. »Potem bi imel z nami opravka.«

»Taki imajo rajši žene,« se je široko zasmel Močilar in priložil robato kvanto.

»Hudič!« je zategnil póstaren kmet in srdito udaril s sekiro.

Padala je beseda za besedo, kvanta za kvanto. Zdelo se je, da jih Lukež več ne posluša, vendar nobene ni preslišal. Biló mu je, kakor da vse letijo nanj. Da, bil je prepričan o tem. Ni jim odgovarjal niti s pogledom, le sekira mu je vedno srditeje udarjala ob les. Od tesnih občutkov se mu je meglilo pred očmi. Sekira mu je spodrsnila ob grči in mu odletela v stran, dasi mu ni pala iz rok.

»Kaj pa delaš!« je odskočil Peter.

Lukež ga je pogledal skoraj s sovražnim pogledom. Kaj mu hoče? Udrihal je dalje, Peter je stal ob strani in se mu ni upal približati. Lukežu je sekira znova spodrsnila in ga zadela v nogo nad členkom. Prenehal je le za trenotek, nato se je zdelo, da ga je bolečina pobesnila. Sekal je brez pameti, kakor da se mora znesti nad nečem.

Nenadoma je prenehal, izpustil sekiro iz rok, sedel na hlood in si obrisal pot. Bil je bled. Nato si je odvihal hlače in si odvezal čizme, usnje je bilo presekano. Rana, ki ga je skelela, ni bila globoka, vendar mu je šla do kosti. V čevljih mu je žmikala kri.

»Ali si se usekal?«

Peter, ki je bil ves začuden nad njegovim vedenjem, se mu je šele tedaj upal približati.

»Saj vidiš,« je Lukež stiskal ustnice.

Obstopili so ga tudi drugi delavci.

»Kaj, za hudiča, si delal? Ustavi kri! Saj hudega ne bo.«

»Smolo na rano! Čakaj, da ti jo prinesem.«

»Tudi obvezati moraš. Kdo ima kako cunjo?«

Skrb tovarišev je Lukeža le jezila. Da bi nikomur ne bilo treba pogledati v obraz, si je s palcem tiščal rano in se pačil v usta. Smola

je pomagala, da se mu je ustavila kri. Vzel je robec, ki mu ga je nekdo ponudil, ga ovil in ga zavezal okoli noge.

Šele ko so zopet zgrabili za delo, si je oddahnil. Najrajši bi bil sam, čisto sam. Čemu se menijo za njegovo bolečino? Poizkusil je delati, a ga je noga tako hudo bolela, da se je le stežka prestopal. In vendar bi sam po sebi ne bil prenehal do večera.

»Domov pojdi!« mu je rekel Matevž. »Če bo jutri bolje, pridi. S takimi rečmi se ni šaliti.«

Brez besede je zadel sekiro na ramo in opirajoč se na palico odšel proti domu. Ko ga je mučila bolečina in skrb za nogo, je bil skoraj pozabil na ženo. Sedaj, ko ga med hojo rana ni več tako skelela, mu je Rozalka zopet stopila pred oči. Toda bil je ves zmešan, ni vedel, kaj naj si misli o nji.

Dospel je do hiše, tedaj mu je skozi zaprta okna udaril njen smeh na uho. Zadišalo mu je po cvrtju. Obšla ga je grenka slutnja, da ga je zaskelelo pri srcu.

V izbi je našel Freliha, ki je sedel za mizo in jedel. Ko ga je Rozalka zagledala, ji je v trenotku izginil smeh z obraza in je pobledelela. Nastala je prepadenost in zadrega. Oni ni več nosil v usta, gledal je zdaj Rozalko zdaj Lukeža.

Rozalka se je prva zbrala.

»Po kaj si prišel?« ga je vprašala razdražena. »Kaj se je zgodilo?«

»Usekal sem se,« je Lukež stežka iztisnil iz sebe. Toda ne zaradi bolečine.

Z vso težo se je spustil na klop ob peči. To, kar je rekel, je bilo za oba olajšanje. Zanimala sta se za njegovo rano.

»Ali si se hudo? Kaj si delal?«

Toda Lukež se ni dal varati, čutil je nekaj drugega za tem sladkim zanimanjem. Ni hotel pokazati rane ne govoriti o nji. Da bi ostro nastopil vpričo delovodje, za to ni imel poguma. Sedel je nepremično in mračno gledal oba. Saj lahko razumeta. Žena mu je ponudila kave, a on jo je rezko odklonil. Pavlinco, ki mu je kazala košček čokolade, je odrinil od sebe.

V izbo je stopil molk in mučna zadrega. Frelih je jedel molče, da se s čim zamoti, a le po drobtinicah, kakor da nima teka. Žena je moža zdaj zdaj ošinila, kakor da mu očita zaradi vedenja. Ni imela obstanka. Sedla je, a je zopet vstala, šla do vrat, kjer se je okrenila. Zdaj je pogledala delovodjo, a zdaj Lukeža.

»Le jejte!« je rekla Frelihu, ki je bil porinil krožnik od sebe.

»Pa kavo popijte!«

Imela je sladek, toda tresoč se glas. »Tako sladka nikoli ni bila proti meni,« je Lukež z bridkostjo pomislil. »Niti prve dni.«

Delovodja je popil kavo in se dvignil.

»Dokler se vam noga ne zaceli, lahko ostanete doma,« je dejal Lukežu.

»Seveda bom ostal, ako ne bom mogel priti,« je rekel Lukež s stisnjenimi zobmi. »Če bom pa količkaj mogel, pridem.«

In ga ni pogledal. Strmel je v ženo, ki se je obrnila, kakor da hoče za onim v vežo, a ni šla. Z vsem telesom se je naslonila na okno in gledala na klanec. In kakor da je čutila Lukežev ostri pogled na svojem hrbtu, se je nenadoma okrenila in se mu globoko vprašujoče, nekam uporno zazrla v oči.

Tedaj je Lukež razumel marsikaj, tudi to, kako je dobil delo. Ne, saj Rozalka ni do konca propala, to je vedel, tudi ni hotel misliti drugače. Toda bila je pač taka, da ni znala ločiti med dovoljenim in nedovoljenim. Otrok, ki ni odgovoren za neumnosti, ki jih počenja. »Zaradi tega je ne smem sovražiti,« si je prigovarjal. Smilila se mu je, rad jo je imel. V zavesti, da se mu izmika in da jo bo morda izgubil, se mu je porodila živa strast do nje. Hotel bi jo obdržati, prikleniti nase.

Dvignil se je in zašepal proti nji, ki je stala ob oknu. Iz bridkosti jo je hotel le objeti, ki ga je v strahu čakala, a se mu ni posrečilo. Zgrabil jo je za ramena, občutki obupa in srda, ljubezni in slè, ki so se mu izražali na obrazu, so mu prešli tudi v roke...

Rozalka ni znala brati njegovih občutkov. Čutila se je krivo, bala se ga je, zaradi tega ga je v tistem trenutku tudi mrzila. Saj ta mržnja ji ni bila nova, zadnje čase je občutila vedno večji odpor do njega... Ko je začutila trdi dotik njegovih rok, je vzkipela in ga srdito pahnila od sebe.

Zazibal se je na bolni nogi, skoraj bi se bil zvrnil po podu. Pogledal jo je začuden, kakor da je ne more razumeti. Toda mržnja v njenih očeh je bila tako očitna, da je ni bilo mogoče prezreti. Dvignil je roke in se zagnal proti nji...

»Pusti me!« je zakričala. »Kaj mi hočeš!«

Ne bi je bil pustil, ako bi ne bila zajokala Pavlinca, ki se je zbala za mater. Obstal je na mestu. Rozalka se je zatekla k otroku.

»Uboga moja!« ji je govorila in upirala sovražne oči v moža. »Zdaj vidim, kakšen si. Zdaj sem te spoznala. Zakaj nisem raje ostala tam, kjer sem bila!«

Te besede so moža huje zadele, kakor je Rozalka mogla slutiti. Kot bogokletstvo so mu udarile v uho in v srce. Le s silo se je premagal, da ga ni prevzela nerazsodnost. Ko se je streznil, ga je obšla čudna žalost.

»Vso so te pokvarili,« je zastokal. »Vso so te izpridili.«

Sesedel se je na klop. Ni čutil bolečine v nogi. Če bi mu bili tedaj hosto drobili na hrbtu, bi se ne bil zganil.

Tisto noč ni legel k ženi, ki je bila vzela Pavlinco k sebi v posteljo. Namazal si je rano in si jo je obvezal, nato se je z vzdihom zleknil po peči. Zagrinjale so ga misli in občutki. Ni zaspal do jutra.

UBOGI ZLODEJ

10.

Prebudil se je, ko je bil že skoraj dan. Najrajši bi bil spal kar naprej, tudi do poldneva, zakaj čutil se je strašno izmučenega. Toda navada zadnjih tednov, vstajati pred zoro, ga je nemilo predramila, da se je stresnil in preplašen odprl oči.

Dvignil se je na peči in zijaje pogledal v okna. Skozi rumene, zamazane šipe je že sijala jutranja zarja. Bil je tako omotičen, da je trajalo nekaj trenutkov, preden se je zavedel, zakaj leži na peči in kaj se je bilo prejšnjega večera zgodilo.

Žena je bila že vstala, ropotala je v veži. Zakaj ga ni poklicala? Morda je mislila, da res ne pojde na delo. Pavlince ni bilo nikjer; dekletce je po navadi dolgo spalo.

Pogledal je nogo, ki mu je bila čez noč zatekla. Koža je bila napeta, rdeča; če se je dotaknil s prsti, so nastale belkaste lise, ki so se le počasi zopet zalile s krvjo. Vendar je bila ostra bolečina prejšnjega dne nekam zaglušena. Bolelo ga je le, ako je poizkusil pregibati stopalo.

Vedel je, da bo le stežka hodil, toda tedaj mu ni hodilo niti na misel, da bi ostal doma. Ne le zaradi tega, ker je bila sobota in bodo zvečer izplačevali mezde. Bilo mu je, kakor da se boji samega sebe in ne more prenašati ženine navzočnosti. Le prav iz dna duše mu je vstajalo v zavest še nekaj drugega, a bilo je še tako nejasno, da se mu je komaj komaj pobliskavalo v mislih.

Poguznil se je s peči in se stokaje obul. Bolečo nogo je le z največjo muko potisnil v čevelj, ki ga je mogel zavezati le napol.

Rozalka je prišla v sobo in ga začudeno gledala. Poteze na obrazu so ji bile mrzle, težko bi bilo uganiti, ako so izražale kako čuvstvo. Ob spominu, da tisto noč ni ležal pri nji in da se mu nalašč izmika, se je Lukež s srdom ozrl po nji.

»Zakaj me nisi poklicala?« je zakričal.

Tako še nikoli ni zarežal nanjo. Še prejšnji dan bi ne bil mogel spraviti tako srditega glasu iz sebe.

Žena se je zdrznila, kakor da jo je iznenada oblil leden curek vode. Zdelo se je, da mu je hotela odgovoriti, mu vrniti milo za drago. Ko ga je videla tako razsrjenega, s sršečimi očmi kot še nikoli, se ga je zbala.

»Ali res pojdeš na delo?« ga je vprašala skoraj mehko.

»Pojdem«, se je jezno odhrkal. »Daj, hitro!« jo je podvizal.

Nobene ni rekla, molče se je naglo osuknila, da mu je postavila zajutrek na mizo.

Pojedel je po volčje, zakaj bil je hudo lačen, vzel brašno, nato je opiraje se na palico odšepal.

Izpred hiše se je ozrl preko pobočja, ki se je v rahlih obrisih že prikazovalo iz teme. Ni bilo več videti mežikajočih oči svetilk na stezah, ne blizu ne daleč ni bilo slišati kakega glasu. Danes je bil zadnji. In ljubo mu je bilo, da je sam.

Vreme se je bilo ujužnilo, nebo je bilo prepreženo s tenko plastjo oblakov, zmrzal je popustila, sneg je kopnel, da je žvekal pod nogami, na potéh so se nabirale luže. Iz nasprotnega hriba se je oglasil čist, jasen glas zvona in prediral poslednje mrakove. In ko so zvonovi utihnili, je nastal v prirodi tak mir, kakor da vse stvari v temnobi pričakujejo sivega dne, ki je vstajal izza gora.

Lukeževa hoja je bila trda, stopalo se mu skoraj ni pregibalo, ob vsakem koraku je skoraj zastokal od bolečine. Polagoma se mu je noga v sklepu razgibala, čutil je le, kakor da mu je pretesno povezana in se mu kri ne more pretakati po žilah.

Najrajši bi na nič ne bil mislil, ko takrat, ko je bil še deček in se je veselil vsake zvezde na nebu in vsake ptičke na veji. Toda zdaj so mu bile misli zveste tovarišice. In mu iz teh misli še nikoli ni tako jasno vztajala njegova lastna podoba pred oči. Zdelo se mu je, da je stopil iz sebe in ko drug človek stoji pred samim seboj in se ogleduje. Bil je v resnici velik revček. Zasmilil se je samemu sebi, da ga je zapeklo v duši.

Toda tedaj ni mogel misliti nase, da bi ne bil mislil tudi na ženo. Bila je tesno, nerazdružno povezana z njegovim življenjem. Izza vsake predstave se je dvignila njena podoba in rasla skoraj do neba. Gledala ga je z mrzlim izrazom na obrazu in s tistim značilnim, malce zaničljivim nasmehom na licih. V ušesih mu je še vedno zvenel zvok njenih besed, ki mu jih je vrgla prejšnjega dne in so se mu bridko vžgale v dušo.

In kakor da mu je vse to razbistrilo duha in pogled, da je šele tedaj jasno gledal nekatere stvari. Pri tem pa ga je bilo skoraj groza. Obhajala ga je tiha žalost, ki navdá otroka, ko izvé, da ni nikjer devete dežele ne dobrih lepih kraljičev.

Kdaj pa kdaj ga je že prej obšla bežna misel, da je žena res kratke pameti, a jo je odganjal kot nekaj pregrešnega. Toda zdaj, ko je tehtal njeno vedenje in besede, mu je ta zavest bridko jasno in težka ko kamen legala v dušo. Rad bi si jo bil tajil, a si je ni mogel več tajiti.

»Saj je bila dobra«, je pomislil. Obraz se mu je razjasnil, kakor da obuja neke sladke spomine. Da, Rozalka je bila ko podoba, ki se je spačila v božjih rokah, a se je vendar nekako prilegala v okvir tiste samote. Toda zdaj, odkar je bila zdoma, kakor da se je je oprijelo nekaj grdega in se je drži ko ostudna hrasta. Morda govorijo že po vsej vasi, po vseh hišah, kar je on šele zdaj opazil. Ko jo je doma videl tako, kakršna je bila, jo je resnično sovražil. Toda v tistem

trenutku, ko je bil sam in je ostala v mraku za bregom, se mu je iz trezne misli in globokega pogleda zasmilila v dno duše. Ali je mar sama kriva, da je taka? Skoraj milo se mu je storilo. In ker je v svoji preprostosti vselej iskal krivca, je tudi tedaj prišel do edinega zaključka: ljudje! Da, ljudje.

Postal je in se ozrl proti vasi, ki mu je ležala za hrbtom v rebri in je bila že vstala iz jutranjega mraka. Preko vsega pobočja je ležalo pusto jesensko jutro. Levica se mu je stisnila v pest in mu krčevito obvisela ob telesu.

Prešinjala ga je strašna želja, da bi se znesel nad komurkoli, ga s palico pobil na tla. Toda okoli njega so stala le gola zimska drevesa, čijih rogovile so kakor roke molele proti sivemu nebu.

Lukež je zaslišal udarce sekir in bobnenje hlodov, tedaj je pospešil korake. Bil je že nekoliko zamudil. Delavci so se začudili, ko so ga zagledali na stezi.

»Ali boš mogel?« ga je vprašal Matevž.

»Bom že«, je sitno zagodrnjal.

»Ti že veš. Siliti se ti ni treba.«

Pečar mu ni odgovoril. Kazalo je, da je zelo slabe volje in da mu ni do gostih besed, zato so ga pustili pri miru. Menili so, da zaradi bolečine v nogi tako krčevito stiska zobe in molči. Sicer pa se niso menili zanj. Imeli so ga za čudnega, neumljivega človeka; naj je storil karkoli, se mu niso več čudili.

Petru in njemu, obema kruljevcema, je Matevž določil tako delo, da se jima ni bilo treba mnogo prestopati. Stala sta ob ustju riže in zdirala hlod za hlodom, ki so ležali na kupu, da so drčali po mokrem žlebu. Bobneli so čez prepad na drugo stran potoka in se nasipali na ravnico.

Delo se je vršilo s precejšnjo naglico. Razen zateglega hojkanja ni bilo slišati človeškega glasu; neprestano bobnenje in treskanje lesa je napolnjevalo grapo. To je glušilo še šum potoka v globini in krakanje vran, ki so se spustile iz smrekovega gozda na kopna mesta na pobočju.

Nekoliko više, med nizkimi grmi, v katerih je še ležal sneg, je stal Matevž. Vpil je nad delavci, ki so vlečili les in ga puščali ob kupu nad rižo. En hlod se jim je izmuznil iz cempínov in jim zdrknil v prepad. Skoraj bi bilo nekoga potegnilo s seboj.

»Kaj pa delaš!« je jezno vzkliknil Matevž.

»Če bi ne bil šel hlod, bi bil šel jaz«, mu je oni vrgel nazaj.

»Pazi drugič!«

»Pa ti je res huje za tisti panj, ko bi ti bilo zame!«

Delo v strmini je bilo težko, delavci so bili nekoliko razkačeni. Odkar je Matevž skoraj sam vodil delo, ga niso marali. To je jasno čutil. Molčal je in se oddaljil.

Pečar se ni zmenil, kaj se godi okoli njega. Ni se oziral po težkem, sivem dnevu, zaradi njega bi lahko sijalo tudi solnce, ne bi ga videl.

Tudi ni več čutil zamolke bolečine v nogi. Delal je z naglico, s strastjo, še nikoli s tako naglico in strastjo. Ves je gorel, pot mu je stopal na čelo; toda huje kot delo ga je ogrevalo nekaj drugega.

Hotel bi nekaj pozabiti, zamamiti in opijaniti. Nič ni pomagalo. Čim vztrajneje je vihtel roke, tem huje je kipel v svoji notranjosti...

Tedaj ni več mislil nase. Tudi ne na Rozalko in na ostale ljudi. Kakor prejšnjega večera se mu je misel trdovratno zapičila v delovodjo. Podoba tega fanta je vsega napolnila z nevarnim ognjem, ki je sikal in grozil, da vse pokonča. Iz dna duše mu je vstajal grozen srd, bil je podoben srdu norcev, ki ne izbira sredstev. Iz omotice, ki jo je občutil, se mu je kdaj pa kdaj poblisknilo v zavest, tedaj se je stresnil, kakor da se je samega sebe zbal. In ga je iznenada obšel spomin na to, da je bil dvignil kol nad Močilarjem. In kako je bil zažgal gmajno. Toda vse to, kakor da je vrgel v zrak kamen, ki mu je priletel nazaj na glavo. Zdaj je bil boječ ko otrok, ki se je opeknel ob ognju. Ti jasni trenutki mu niso pogasili srda, prebudili so mu prirojeno kmetiško previdnost. Zdelo se mu je, da se z vso silo drži na uzdi, kakor da je konj, ki sili v prepad. Zavrgel je sto misli in ko se mu je duh ustavil pred poslednjo, mu je zvit nasmeh zaigral na ukrivljenih ustnicah.

Roke so mu nekoliko popustile, tedaj ga ni več tako strastno zajemalo delo. Vsakikrat, ko je nov hlod zdrčal navzdol, se je na skrivaj ozrl okoli sebe.

Kje je Frelj? Ni ga še bilo.

Po navadi je prišel od spodaj, po riži. Tega dne ni bilo nobenega glasu iz grape, slišati je bilo le votlo zvoneče udarce hlobov... Morda je prišel po ovinku in mu že stoji za hrbotom. Ne, tudi za hrbotom ga ni bilo.

»Kod hodi?« se je vprašal v mislih. In ga je iznenada videl pred seboj, kako sedi v njegovi hiši in je cvrtje. Rozalka stoji ob njem in se mu prikupno, zaljubljeno nasmiha... Ta predstava ga je navdala s takim nemirom, da mu je glasno zastokalo srce.

11.

Tistega dopoldneva ga dolgo ni bilo. Pečar je že mislil, da ga sploh ne bo. Ko se je pa spodaj iznenada razlegnil zategel brlizg, ga je obšlo neizmerno olajšanje. Pravkar je bil dvignil cempin, da bi ga zapičil v nov hlod, ko so mu zastale roke. Odstopil je za korak in se naslonil na ozadje.

»Hoj!« je zahojkal Matevž.

Bilo je znamenje, da so slišali brlizg in ustavili delo.

Peter je stopil za bližnji grm, ki je vsega zakrival.

Pečar si je popravil ranjeno nogo, s katero je stal tako nerodno, da ga je bolela, nato se ni več premaknil. Gledal je napeto navzdol po riži, ki je delala rahel ovinek in se izgubljala v nižavi. Ko je

sredi nje zagledal človeka, ki je s krempizarji na nogah, opiraje se na okovano palico, nerodno stopal navzgor, se mu je porodil zaničljiv nasmeh na ustnicah. Gosposko fanté v dokolenicah in s klobukom, ki ničemur ni bil podoben, v njegovih očeh res ni mogel zbuditi drugega kot pomilovanje. In vendar se mu ni mogel posmehovati prav od srca. Zdelo se mu je, da je brez moči proti njemu. Prizori prejšnjega dne so mu grenko stopili v zavest in ga navdali z mrzlico. Telo se mu je usločilo in se mu nagnilo naprej, kot da se hoče odtrgati od tal in mu z vso svojo bedno mržnjo pohiteti naproti. Oči so mu sršele, ko da ga hočejo zadeti in raniti do smrti. Iz zavesti, da je oni pri vsej svoji smešnosti močnejši, in da se mu morda prihaja rogat, mu je nora misel, ki je bila pred nekaterimi minutami poslednja, zagorela z novim ognjem. Zagrnila mu je v hipu Freliha, sivi dan, delavce in razum.

Delovodja ni še nikoli tako težko in počasi hodil po riži, bil je videti slabe volje. Kazalo je, da ga vse jezi, mračen dan, rjave lise kopne zemlje, umazani sneg, delavci in vrane na pobočju... Bil je izgubljen dijak in se čutil, kakor da je že zmlada postal žrtev neke zle usode. In ga je vrglo v tiste hribe, med trde ljudi, kjer je v krčmah slaba postrežba in dolgočasje brez vsakršne zabave. Bolj ga je mikala Domenisova žaga v mestu, kjer se je dalo udobno lenuhariti, lahka dekleta, lahkoživi tovariši, debele kvante, kino, svetle kavarne, modne obleke in pisana vrsta pustolovščin. Menda mu je hotel Domenis osladiti tisto samoto, da mu je z mežikajočim pogledom pokazal Rozalko. Če bi bilo to v mestu, bi bil s sramovanjem in gnusom zavrnil tako misel, zdaj jo je brez pomisleka zgrabil z obema rokama. Nudila se mu je razdražljiva sprememba, četudi si je mislil, da se s to pridobitvijo ne bo upal bahati pred tovariši. Lukeža si je previdno ogledal in se mu je zdelo, da ta človek ni takega kova, da bi se mu ga bilo treba bati. Baje so hribovke take, da se na prvi pogled ujamejo na gosposke hlače. Res, ni se motil. Rozalka je hlastlela že po vročem pogledu in po sladki besedi. In bilo mu je nekam plaho pri srcu že v tistem prvem trenutku. Le narahlo ga je obšla slutnja, da hribovskim ženam niti taka zabloda ni samo bežen trenutek. Toda verjel je, da bo Rozalka molčala zaradi moža. Ko je opazil, da nosi svoje čuvstvo na dlani, ga je spreletela mrščavica. Obhajal ga je občutek negotovosti, ko da se mu lomi led pod nogami, hotel se je je otresti, a se ga je oklepala kot robida. Bila je ko iskra v slami, ki grozi s požarom, ako se umakne; ni se je več upal zavrniti. Temu se je pridružilo še spoznanje, da tudi Lukež, katerega je mrzil iz neznanega vzroka, ni tak, kakor si je sprva mislil. Blesk, ki ga je prejšnji dan opazil v njegovih očeh, mu ni obetal nič dobrega; šel mu je do mozga. Zdelo se mu je, kakor da visi nad prepadom. Vso noč se je nemiren premetaval po postelji. Razmišljal je, kako bi se brez škode rešil te ženske, Lukeža in hribov. Ubežal bi bil, a se je bal, da ga bo Domenis pognal na cesto. Najrajši bi ne bil odšel k

delavcem. Le da bi se rešil tesnih občutkov in dolgočasje, se je dvignil na pot.

Čutil je mrzlico, ki mu ni izvirala le iz slabega spanja. Vsak dan ga je bilo sredi riže groza nad prepadom, ki je zijal pod njim. Tistega dne se mu je zdela grapa izredno globoka, globlja kakor prej. Bal se je ozreti navzdol, da bi se mu ne zvrtilo v glavi.

Pogledal je navzgor. Ob riži je videl enega samega človeka, ki je stal rahlo upognjen in grozeče strmел navzdol. Bil je predaleč, da bi ga bil spoznal. Drugi delavci so bili za grmovjem, videl jih je le kot skozi gosto rešetko. Pot se mu je zdela že neznansko dolga, zdelo se mu je, da je tistega dne ne bo konca... Hodil je dalje in gledal predse.

»Hoj—oj!«

To ni bilo navadno hojkanje drvarjev, ki gonijo les, bil je zategel krik, tako pretresljiv, da je šel do mozga.

»Hoj—oj!«

In še. Kakor da hočejo s tem odvrniti nesrečo, a vedo, da je že prepozno in jih je groza.

Frelih se je v trenutku otresel mrzlih občutkov, ki so ga navdajali. Znova je pogledal navzgor. In tedaj mu je po enem samem pogledu postalo jasno, da ima en sam trenutek, v katerem se mora odločiti. Za življenje ali za smrt. Videl je delavce, ki so se prikazali izza grmov, mahali z rokami in vpili. Zaslišal je bobnenje, riža se mu je rahlo tresla pod nogami, izza ovinka se je prikazal hlod in se mu je približeval z vedno večjo naglico.

Zdela se mu je, da bo pri priči skoprnel od groze. Izgubljal je zavest, toda smrt je stala pred njim tako živo, da so se mu odprle vse potnice, obšla ga je zona in taka zbranost duha, da je presodil sto možnosti, ki naj ga rešijo pogube.

Prepad je bil preglobok. Če bi skočil vanj, bi se gotovo ubil. Odločil se je za dejanje, za katerega bi sicer nikoli ne imel poguma ne moči. Vrgel je palico iz rok, se upognil in se zgrabil za eno podpornih brun, telo mu je zdrknilo čez rob riže in obviselo nad prepadom. V prvem hipu mu je bilo, kot da se mu trgajo roke in že leti navzdol, a je vendar obvisel. Zamižal je, kakor da mu je pri priči umreti, a ne more gledati svojega pogina.

Tedaj je hlod zdrčal nad njim, šinil mimo, njegovo zamolklo bobnenje se je izgubilo v nižini.

Nekaj trenutkov je bilo vse tiho, kakor da priroda prisluškuje grozi. Nato so se oglasili zamolkli klici; oglašali so se od vseh strani in zopet izgubljali. Nekaj je bobnelo od zgoraj po riži. To ni bil les, bili so koraki drvarjev.

Delovodja je odprl oči. Zagledal je prepad, spolzki les, skozi špranje med bruni rjave lise pobočja, a nad vsem tem sivo, oblačno nebo. Čutil je, da mu popuščajo roke. Bil je ko vrv, ki se je obra-

bila in se počasi trga. Ni imel več moči, da bi se pognal kvišku. Desna roka mu je našla oporo, napenjal je vse sile, da bi se vzdržal.

Le medli slabotni klici so mu uhajali iz grla.

Tedaj je priteklo nekaj drvarjev. Zgrabili so ga za roke in ga potegnili kvišku. Omotičen se jim je sesedel pred noge. Rdečica mu je izginila z obraza, postal je smrtno bled. Ko mu je znova zaplala kri v lica, je pogledal navzočne z očitajočim, sovražnim pogledom, rekel pa ni nobene.

Delavci so ga gledali s sočutjem, s strahom in z rahlo zavestjo krivde v očeh. Niso vedeli, kdo je to storil, a gotovo eden izmed njih.

Matevž mu je pomagal na noge, ga zgrabil pod pazduho in ga vodil navzgor.

»Sakramensko je to!« se je hudoval. »Kako se je le to zgodilo?«

Frelih je molčal. Šele ko je bil na trdnih tleh in mu je izginil najhujši strah, čeprav se ni še nehal tresti, mu je rdečica ogorčenja planila v obraz.

»Kdo je to storil?« je ostro pogledal po drvarjih.

Delavci, ki so stali okoli njega, so molčali. Tiha nejevolja jim je spreletela obraze. Ali je zdaj čas za jezo in za sodbo? Boga naj zahvali, da je odnesel zdravo kožo. Jezilo jih je, da se repenči nad njimi, zeleni petelin, ki še ni scepil kakega polenca. Ali mu mar ni znano, kako se včasih nad človekom zagonetno in zahrbtno maščujejo mrtve stvari? Tedaj niso več občutili sočutja, tudi ne sokrivde. Pogledi pa so se jim nehote obrnili na Lukeža, in odkrili njihove najtajnejše misli.

Ta je, se je zdelo, stal še vedno na istem mestu kot spočetka, in se opiral na cempin. Le telo se mu ni več upogibalo nekam naprej, ampak mu je bilo vzravnano. V prvem trenutku ga je bilo nenadoma obšlo strmenje in groza, da je bil on prvi, ki je zavpil: »Hoj—oj!« Toda zdaj so mu oči zopet gledale mrzlo, brez sočutja, izzivajoče sovražno. Bile so oči norca, ki je ubil človeka, a se v svoji neprištevitosti komaj zaveda, kaj je storil.

»Kdo je to naredil?«

Frelihov glas je bil grozeč.

»Včasih se les sam zdere«, je omenil nekdo.

»To bi mi radi dopovedali? Kdo je bil ob riži?«

»Peter in Lukež«, je povedal Matevž.

»Jaz sem odlival vodo«, se je branil Peter. »Lukež je bil tu.«

»In kaj če sem bil?« se je počasi in hripavo oglasil Pečar. »Kaj bočeš s tem?« je sklenil, da se bo branil do zadnjega, četudi s cempinom in s sekiro.

Drvarji so se spogledali in molčali. Lukežu ni kazalo ugovarjati. Bali so se ga.

Frelih mu je sršel v oči, ko da mu hoče predreti v dušo. Da, razumel ga je. Tako globoko ga drugi niso mogli razumeti. Obšla ga

je nova groza pred njegovim mrzlim pogledom, a ga je v tistem trenutku navdajal še večji srd.

»Ti si to storil!« je zakričal in skočil proti njemu.

Kazalo je, da ga bo udaril, toda ni se ga dotaknil. Kakor da ga je obšlo malodušje ob Pečarjevi mirnosti, ki se ni premaknil ne trenil z očmi. Zdelo se je, da mož čaka udarca, nato bo planil po njem in ga zdrobil.

»Kaj ste rekli?« je Lukež spregovoril zamolklo. »Ali boste ponovili?«

Frelih ni ponovil. Ni si upal. Vedel je, da je Pečar namerjal storiti zločin. Toda v tistem trenutku bi se ga ne bil več upal obtožiti. Tudi če bi mu bil mogel dokazati, ne. Ne le to. Lukeževe oči so govorile, ga obtoževale; pred to obtožbo je pobledelo tisto, kar se je bilo pravkar zgodilo. Delovodja se je začutil krivega, zbal se ga je. Saj bi bil lahko pričakoval kaj takega. V Pečarjevih očeh je še vedno gorela grožnja.

Frelih je umaknil pogled.

»Pospremite me!« je rekel Matevžu.

Odšel je s tresočimi se nogami in ni se ozrl. Drvarji so s porogljivimi pogledi zrli za njim.

»Tega ne bo več,« je zinil medlo.

»Nihče ne bo jokal za njim.«

Molk. Nekaj pogledov se je uprlo v Lukeža, ki je strmel nekam v nasprotno pobočje.

»Prav vendar ni bilo.«

»Morda je norec,« si je Močilar opljunil roke.

Znova se je oglasilo delo. Lukež se je upiral z vsemi silami, da ga je Peter stežka dohajal. Divje se mu je pretakalo v srcu. Najrajši bi bil odšel domov. Dogodek mu je pustil čuden, grenek občutek v duši. Toda pri vsem tem so mu Močilarjeve besede o norcu neprestano zvenele v ušesih in mu blodile kri. Ne bi se bil zmenil zanje, ako bi ga ne težila želja, da bi se znesel nad kom.

»Če sem norec,« se je oglasil, ko so že vsi pozabili na to, »vedi, da se norcu še voz izogne na cesti.«

»Jaz se ti prav rad izognem z vozom,« mu je odvrnil Močilar. »Le verjemi.«

Pečar je molčal. Sosedje so ga pogledovali. Kazalo je, da so šele tedaj opazili neko spremembo na njegovem obrazu in v očeh. Kaj mu je? Niso si znali odgovoriti, le slutili so.

UBOGI ZLODEJ

12.

Opoldne so delavci čepé na hlodih pojužinali iz svojih culic, ki so jih bili razvezali na kolenih. Vreme se je bilo utoplilo, zato tega dne niso bili zakurili ognja.

Sivo nebo je bledele bolj in bolj, solnce je predrlo oblake in meglo. Posijalo je na progasta pobočja snega in kopnega. V zraku je trepetala hlapeča vlaga, prva pomladanska toplota je ko strup legala v ude in lenila kri. Delavcem so debele kaplje potu stopale na čelo. Sneg se je vidno topil. Od vsepovsod, izpod skal in iz zemlje je mizela vlaga. Priroda je bila ko zastrta s tihoto, ki je ni motilo niti brenčanje mrčesa. Le kdaj pa kdaj je zašumelo v listju na dnu golih grmov, kakor da se tam spodaj prebuja življenje in sili na solnce.

Ta tihota je trajala le, ko so se odpočivale roke, nato se je znova oglasila pesem dela. Roke so se gibale hitreje kot tisto jutro. Kakor da bi hoteli z naglico gibov premagati lenost krvi in zaspanost udov. Molčali so, še spogledali se niso. Zdelo se je, da se ne utegnejo pomotiti pri nobeni misli. Slišati je bilo le hojkanje, bobnenje hlodov, včasih zategel klic. Tu pa tam je kdo postal le za toliko, da si je obrisal pot s čela ali si je opljunil roke, da se mu toporišče ni izmuznilo iz rok.

Solnce se je bilo nagnilo že globoko čez poldan, ko se je Matevž vrnil k delu.

Da, saj so med delom ves čas mislili nanj. Kod tako dolgo hodi? Kaj se je pripetilo? Njegova dolga odsotnost jih je navdajala z nemiro. Ali ne pomeni to nekaj hudega? Kdo ve, da tisto mestno fanté ne vali nanje kake krivde.

Tedaj so jim roke zastale, dogodek tistega jutra jim je zopet živo stopil pred oči. Nasmeh, ki so ga opazili na Matevževem obrazu, jim je prepodil bojazen. Oddahnili so se, razjasnila so se jim lica. Postali so objestni, pripravljeni na vsako šalo in smeh.

»No, kako je z onim?« so se norčevali. »Ali je še živ?«

»Še majceno malo,« se je muzal Matevž. »Toda hudó se mu je zamerilo, ne bo ga več sem.«

»Ne?« so se zasmeli. »Jokali ne bomo za njim, res ne. Kaj nismo rekli, da bo tako? Kje je?«

Izvedeli so, da se je odpeljal v mesto. Niti enkrat več ni hotel prenočiti v vasi. Pobral je svoje reči in z bogom. Poiskati mu je moral nekoga, da mu je nesel kovčeg in škatle na postajo. Ni hotel počakati Domenisa. V mestu se bosta našla.

»Hahaha!« so se krohotali. »Stavimo, da je smrdelo za njim. To je bila drugačna izkušnja kot pri ženskah. Pri ženskah gre laže.«

Padale so debele, vse med smehom. Delavci so Freliha mrzili, četudi si prej nihče ni upal dvigniti glasu.

»Ali se je poslovil od vseh znancev v vasi?« je vprašal Močilar. Pogledal je Lukeža, da bi njegove besede pač vsi razumeli.

Pečar je stal brez dela ko ostali, gledal in poslušal. Toda bil je tiho. Njegova mržnja do Freliha je bila tako globoka, da mu ni bilo do norčevanja in smeha. Tudi drugi bi se ne režali, ko bi bili na njegovem mestu. Novica, da Freliha ne bo več, ga je navdala z zadovoljstvom. Da bi ga tudi prej nikoli ne bilo! Če ni dosegel drugega, to zadostuje. Čutil je, da ga je skupna mržnja, ki mu je bila šele tedaj očita, nekoliko približala sosedom. Toda že besede, ki so jih bili prej rekli o ženskah, so ga hudo zadele. Vedel je, kam merijo. Zakaj mu ne prizanesejo? Močilarjev glas in pogled, ki sta javno kazala na Frelihovo razmerje do Zalke, sta ga spekla, kakor da so mu nasuli žerjavice na srce.

Srdito je pogledal, dvignil cempin, ga zasadi v les in potegnil. Hlod je zdrknil v rižo in zabobnel čez potok. Delavci so se spogledali. Lukeževa kretnja in pogled sta bila ko nema grožnja vsem vkup.

»Primimo zopet za delo,« je rekel Matevž.

Stopil je k Močilarju, ki je še vedno iskal Pečarja z očmi, in mu nekaj pošepnil na uho. Ta se je zavzel, nato se je venomer tiho režal predse.

Delo ni šlo naglo izpod rok, drvarji so bili raztreseni. Zdaj pa zdaj se je nagnila glava k glavi, šepetali so in si pravili novico, ki je niso pričakovali. Eni so se glasno zasmeli, drugi so se le zavzeli in se nato zamislili. Vsak pa se je ozrl po Pečarju, ki mu je bila polovica obraza skrita pod širokokrajnim klobukom. Razumeli so njegovo vedenje tistega dne. Padale so glasne opazke, ki so jih nekateri dušili s hojkanjem, da bi Pečarju ne prišle na ušesa.

Bilo je nemogoče, da bi Lukež tega ne bil opazil. Tistega dne in še prej je bila njegova notranjost ko struna. Opazil je poglede, ki so se vsiljivi upirali vanj, kakor da mu prodirajo pod kožo. Ni prezrl šepetanja. Kaj imajo? Bilo mu je čimdalje očitneje, da je nekaj, kar se tiče njega. Matevž je prinesel kako sramotno novico. Napenjal je ušesa in se zaman trudil, da bi ujel smisel besed. Vsi vedo, le on ne sme vedeti. Grenkosti se je pridružil srd. Zastokal je, kakor da ga boli noga. Saj ga je res bolela, toda v tistem trenutku ni čutil te bolečine. Bilo je nekaj drugega, kar ga je peklo, raslo v njem in ga polnilo do vrha.

Nazadnje ni mogel več prenašati. Kakor da zavrača krivdo za vse le na Močilarja, ga je prebodel z očmi in udaril s cempinom po tleh, da se je prikazala iskra.

»Zmeraj odpira tisti črni gobec!« je zakričal. »Ne bo nehal, da mu kaj prileti v zobe!«

Močilar je razumel, da besede veljajo njemu. Najrajši bi se mu bil na glas zasmel, a se ga je zbal in tiščal usta.

»Pusti ga!« je Peter miril Lukeža. »Rabi pamet! Jeza ti ne bo pomagala.«

Pečarju je zastala roka, pogledal je soseda v oči. Zakaj mu govori tako pokroviteljsko? Opazil je, da mu sočutje gleda iz zenic, zato mu ni zameril besed. Da, res, Novinec se mu ni posmehoval, le neka toga zamišljenost mu je bila legla na obraz.

»Naravnost ti povem,« se je Lukež tresel, ni se dal umiriti, »da ga ne bom več dolgo prenašal. Vsak čeber, naj je še tako velik, je enkrat poln.« Pomislil je. Bilo mu je težko, a je vendar zinil, kar mu je bilo že prej na jeziku. »Kaj, za hudiča, imajo danes z menoj?«

Peter je nekaj časa molčal. Zdelo se je, da ne more prenašati Lukeževega pogleda.

»Saj nič ni. To se ti le tako zdi.«

»Prekleta se mi zdi!« je Pečar izpljunil. »Ali bi me že tudi ti rad imel za norca?«

»Če že nočeš drugače,« je Peter zganil z rameni, »ti povem, da je najbolje, ako takoj pogledaš domov.«

»Zakaj?« se je Lukež zavzel.

Ni si tajil, že prej ga je bila obšla grenka slutnja, zaradi nje je bil tako bolešno razdražen. Petrove besede so mu slutnjo le potrdile.

»Ne vprašuj, zakaj! Jaz na tvojem mestu bi molčal in odšel domov.«

Pečar je stal in gledal. Roke se mu niso več zganile, kakor da so mu ohromele. Slutnja, ki ga je navdajala, je bila še nejasna, vendar se mu je spreminjala v tvorni občutek grenke bolečine. Strmel je v Petra, nato v ostale, ki se na videz niso več menili zanj, kakor da bi hotel iz njihovih obrazov razbrati vso resnico. Toda bili so ko zaklenjeni, ni jim mogel prodreti skozi krinke.

»Ali se je kaj zgodilo?«

»Menda doma ni vse v redu,« je zategnil Peter.

Ne, oni ni hotel govoriti. Kakor da še sam ne verjame in se boji nasesti laži. Pečarju je splaval pred oči prizor izpred meseci: Peter ga je bil poklical iz senožeti, naj gre domov. Že je bil izkusil, da se nekatere grenkosti ponavljajo po dvakrat ali trikrat v življenju. Naenkrat mu je postalo tako tesnobno bridko, da se mu je tema delala pred očmi. Najrajši bi bil pri priči izvedel vso resnico. Morda je nekaj, česar se ne sme javno vlačiti po zobeh. Ni se upal več vpraševati. Zastokal je.

»Noga me boli vedno huje, ne prestanem,« se je obrnil do Matevža.

Saj ni lagal, noga ga je v resnici bolela, vendar se mu ni upal pogledati v oči.

13.

Cempin je nosil čez ramo, vso pot se je s polovico svoje teže opiral na grčavko. »Zdaj bodo opletali z jeziki in se mi hahljali,« je pomislil. To ga je za trenotek priklenilo na mesto. »Naj,« se je pognal

dalje. Mrzil jih je. Vse. V tistem trenutku ni izločil niti Petra. Podvizal se je, da jim čim prej pride izpred oči.

Obhajal ga je jasen občutek, da se nikoli več ne bo vračal po tisti poti. To ga je plašilo, hkrati ga je navdajalo tudi z zadovoljstvom... Odganjal je take misli in obračal pozornost na bolečino v nogi. Noga mu je bila zatekla, le stežka se je pregibala, škripala mu je v kolenu. Imel je grozen, gnusen občutek, da nosi del telesa, ki ni njegov. Le bolečina je bila njegova. Vsak čas bolj se je moral opirati na palico in se pačiti v usta.

Hoja po osojni rebri, v katero vso zimo od jeseni do pomladi ne posije solnce, mu je bila v pravo muko. Izpod snega, ki se je bil nekoliko zmehčal od južnega vremena, so se prikazovala poledenela tla. Stopal je varno, a mu je le spodrsnilo, da je padel na roke. Zavekal bi bil, a je stisnil zobe, pridušeno zaklel in se skopal pokonci.

V bolečino, v predstavo posmeha sosedov, v zamolkel strah pred bodočnostjo se mu je venomer vrivala misel na dom. Razmišljal je in ugibal z vsem naporom svojega duha, kaj neki se je doma zgodilo. Pred njim je stala Rozalka. Porajale so se mu najhujše predstave, obletavale njeno podobo kot roj kresnic. Ali je mar do konca znorela? Ali je kaj hujšega — če si je sploh mogoče misliti kaj hujšega? Neko misel, ki se mu je bila porodila, je v trenutku odpodil z jezno kretnjo.

In vendar je ni mogel docela odpoditi. Vračala se mu je vedno znova. Prešinjala ga je s takim ognjem, da je napel vse moči in pospešil hojo. Opiraje se na palico je poskakoval po stezi, ni se več zmenil za bolečino.

Prikazala se je vas; pobočje nad njo je bilo še do malega pokrito s snegom. Lukež je upiral pogled proti svoji hiši, ki se mu je le počasi prikazala izza golega drevja. Stala je tiha, nekam sirotna ko tolikokrat, kadar se je vračal domov.

Vežna vrata so bila na stežaj odprta. Pred ognjiščem ni bilo nikogar. Mačka, ki je čepela ob žeknu, se ga je prestrašila in stekla po lestvi na črno izbo. O ognju ni bilo niti sledu. Bilo je jasno, Rozalka tega dne ni kuhala kosila. V peči je tlel velik panj; žerjavica se je ko veliko, žareče oko svetila iz mraka.

V izbi je našel Pavlinco. Sedela je na golih tleh poleg peči in hlipala. Z rokami se je mazala po obrazu, oči so ji bile zardele od joka. Kazalo je, da je bila že dolgo prepuščena svojemu obupu in žalosti.

»Kaj je, Pavlinca?« se je Pečarju od nenadne ginjenosti zatresel glas. »Ali si sama?«

Če bi bil utegnil pomisliti, bi bil namah vse razumel. Toda v tistem trenutku so se mu vse misli in občutki strnili le okrog zapuščenega otroka, ki se mu je zasmilil. Spustil je palico, ki je zaropotala po tleh, in prožil roke.

Pavlinca se ga je bila razveselila. Vzradostila bi se bila vsake žive duše, ki bi bila tedaj stopila v izbo. Dala se je pobrati s tal.

Razumela je, kaj jo oče vprašuje. Da, ona je sama. Zajokala je še huje, a z milim glasom, kakor da je olajšana po prestanem strahu. Oklenila se ga je z obema rokama, mu nagnila obrazek na ramo in mu brusila nasek ob rokav.

Lukež in hči si nista bila še nikoli tako blizu ko v tistem trenutku. Tedaj, ko se je počasi zavedal, da je izgubil ženo, mu je to neizmerno dobro delo. Tolažil je otroka, ga z levico božal po hrbtu, po gostih gumbih zapetega krilca, in ga s šepajočo hojo nosil po izbi.

»Kje je mama?« se je oziral po kotih, ko se je dekletce potolažilo.

»Šla je.«

Saj je slutil, vedel je. Toda ko je to slišal od otroka, mu je bilo, kakor da se mu je nož zasadil v srce.

»Kam je šla?«

Tega Pavlinca ni vedela. Ni mu znala odgovoriti. Gledala ga je z velikimi očmi.

»Ali je bil tu gospod, ki ti je dajal bombonov in čokolade?« se je Lukežu glas zatikal v grlu.

Bilo mu je težko in gnusno, toda rad bi bil imel vse na dlani, da bi vedel, kam s svojo mislijo.

»Ne.«

Gledal je otroku v oči, ki so ga zrle tožno in modro. Da, Pavlinca ga je razumela, kaj jo vprašuje. Odgovarjala mu je točno in po resnici. Ni ga bilo? To ga je navdalo z rahlim upanjem. In z novim začudenjem. Kam je Rozalka tedaj šla, da je pustila otroka tako samega?

»Ali si lačna?«

Ni poslušal otrokovega odgovora, znova se je oziral po vseh kotih in je stopil v vežo. Iskal je sledu po Rozalki. Odšel je v kamro. Njena zavesdnja obleka je ležala na postelji. Skrinja je bila odprta, pokrov je bil oslonjen ob steno. V nji so manjkale tiste napolgosposke cape, ki so ji bile še ostale.

To mu je znova potrdilo najtežje slutnje. Čudno grenko mu je postalo pri srcu, do vrha ga je napolnilo s tegobo. Z otrokom v naročju je obstal sredi izbe, ni vedel, kaj naj stori. Ozrl se je v okna. Skozi solze mu je prodiral blesk večernega solnca, ki je sijal skozi umazane šipe.

Zdrznil se je in odšel z otrokom pred hišo. Klanec je pust in zapuščen ležal med plotovi. Pečar si že dolgo ni tako vroče želel srečanja s kakim človekom ko v tistem hipu. Morda bi mu ljudje vedeli kaj povedati. Veža Mejačeve hiše je bila odprta ko velika črna usta. Mejačevka je pogosto stala na pragu in se razgledovala po sosesčini, tedaj je ni bilo. Dim, ki se je valil nad streho, je pričal, da je doma.

Zaprl je vrata, ki jih ni zaklenil, in odšepal po klancu. Ustavil se je ob gabru, ki je krivenčast in gol stal ob plotu. Čakal je nekaj trenutkov in se odhrkaval, kakor da mu beseda in glas ne moreta iz grla. Bilo mu je težko, čutil se je ponižanega. Izogibal se je sosedov, a zdaj ga je sila gnala do njih.

»Hej, ali slišiš?« je požrl grenkobo in poklical. »Ali si doma?«

Mejačevka se je prikazala na prag. Pogledala je v sadovnjak in šele nato na klanec, zagledala je Lukeža. In se nič ni zavzela. Najmanjša senca kakega občutka se ji ni odražala na obrazu. Bila je hladna.

»Kje je Rozalka?«

»Rozalka?« ji je pogled znova prebегnil po vrtu, komaj za rahlo spoznanje se ji je poblisknilo v očeh. »Rozalke danes nisem videla,« je zategnila.

Pečarju je bila ta ženska zoprna. Najrajši bi bil udaril z nogo ob klanec, izpljunil in odšel naprej. Toda v naročju je držal otroka, bil je sam, prevzemala ga je s strahom pomešana negotovost.

»Šla je in pustila otroka samega,« mu je trepetala spodnja čeljust. »Moj Bog, ta ženska, ne naredi je prave! Kdo jo je pač moral videti. Kdo mora vedeti, kam je šla.«

»Nisem je videla,« mu je soseda odgovorila mrzlo, skoraj ježno. »Ves dan me ni bilo doma. Pravkar sem se vrnila.«

Lagala je. Lukež je spoznal po njenem glasu in po njenih očeh. Mejačevka je le redko odhajala z doma. Le hotela ni nič vedeti, zato je tako govorila. Razsrdilo ga je in mu pognalo kri v obraz, sršel je za njo, ki mu je obrnila hrbet in odšla v vežo.

»Hudič, baba!« je zakričal. »Morda boš tudi ti še potrebovala moje pomoči!«

»Tvoje nikoli,« se je oglasilo iz veže.

Lukež bi bil najrajši pobral kamen in ga zalučal v črno odprtino vrat. Tedaj je Pavlinca zajokala in mu silila iz naročja v klanec. Preplašila se je bila njegove togote.

»Tiho, Pavlinca!« je Lukež požiral jezo. »Tiho, ne kriči! H Košanki pojdeva. Dala ti bo belega kruha.«

Dekletce je nehalo jokati, a je krčevito stiskalo ustnice.

Oče se ji ni bil zlagal. O Košanki in o belem kruhu ji ni govoril le zato, da bi jo potolažil. Kakor da je bila ta misel že prej dozorela v njem, se je pri priči okrenil in odšel po klancu. S klanca je stopil na stezo, ki se je vila po pobočju. Ni imel palice s seboj, zato je težko hodil. Kadarkoli je stopil na ranjeno nogo, mu je šla bolečina do srca.

Še huje ko noga ga je peklo in žgalo ponižanje. Pridušil se je bil in se zaklel, da bo prej stopil v vsako hišo v vasi, tudi v Močilarjevo, le v Košanovo nikoli. Tedaj ni imel na izbero druge poti. Imel je vezane roke, ničesar ni mogel ukreniti, dokler ni oddal Pavlince. Morda mu bo Košanka tudi znala povedati, kje je Rozalka.

Od daleč, že iz sadovnjaka je opazil, kako je Košan pravkar stopil v hišo. Košanka je stala ob hlevu. Iz velikega kupa hoste je vlačila suhe veje, jih lomila in pokladala predse.

Zagledala ga je, kako prihaja s Pavlinco. Nič se ni začudila, le obraz se ji je nategnil iz sočutja, ustnice so ji drobno zatrepetale. Ujela je v naročje Pavlinco, ki ji je že zdaleč iztegovala roke.

»Ubogi otrok!« jo je privijala k sebi. »Pavlinca, ubogi otrok!« bi se bila skoraj na ves glas razjokala.

Lukež je stal na mestu, z rokami ob telesu, in gledal Pavlinco, ki je Košanko objemala okrog vratu in se smejala. Ob tem pogledu je tudi njega čudno stisnilo v grlu. Dobro mu je delo. Vsaj to. Bil je hvaležen Košanki.

»Rozalke ni,« je spregovoril obupno in zganil z rameni. »Otroka mi je samega pustila. Bog ve, kam je šla.«

Košanka je premagala ginjenost, vzela iz žepa suho hruško in jo dala Pavlinci.

»Kam neki je šla!« je z nejevoljnim pogledom ošinila Lukeža. »Za onim je bezljala. Saj to bi sam lahko vedel.«

Zlecnil se je kot pod udarcem. Zdelo se mu je, da se bo sesedel. Le stežka se je obdržal na nogah.

»Pa kako to veš?« je zajeceljal.

»Kaj bi ne vedela! Vsi vedo. Saj je raznašala po vsej vasi.«

Pečarju je mrzel pot stopil na čelo. Dvignil je roko, da bi si ga obrisal, a mu je zopet ko mrtva pala ob telesu.

»Pa zakaj mi tega nisi povedala?« ji je bridko očital.

»Povedala? Jaz ne bom nikomur odpirala oči,« se je soseda prestopala z noge na nogo in ujčkala otroka. »To je tvoja skrb. Ne maram se vtikati v tuje stvari. Še kar sem se vtikala, četudi je bilo le v tvoje dobro, mi je bilo pozneje žal.«

No, da, Košanka se je po svoje maščevala. Toda imela je prav, vsaj malo je imela prav, to ji je Lukež rad priznal. Ni ji zameril. Tudi ni delj mislil na to. Pred njim je stala Rozalka. Biló mu je, kakor da še vedno ne more vsega razumeti, četudi sta ga zasipali žalost in sramota.

Sesedel se je na tnilo. Biló mu je do joka, vendar bi tedaj od prevelike tesnobe ne bil mogel zajokati. Udaril se je s pestjo po kolenu, kakor da je pribil neko misel, nato si je podprl glavo. Vzdihnil je. In zopet.

Košanka ga je gledala, zasmilil se ji je.

»To je hudo,« je Lukež zastokal, »da ji Bog ni dal pameti!«

»O njeni pameti ne bom sodila,« je rekla soseda mirneje kot prej, a še zmeraj nekam trdo. »Toda povem ti, ako bi bila jaz njen mož, bi jo natepla. Če nima pameti, jo je treba natepsti kot otroka. To bi morda pomagalo.«

Lukež je dvignil glavo in gledal nekaj trenutkov, kakor da sosede ne razume ali ne more verjeti, da je kaj takega rekla. Zdelo se je, da ji hoče nekaj odgovoriti, a ne najde besed. Dvignil se je.

»Popazi na otroka!« je rekel.

Iz kupa drv je potegnil raven oklešček, na katerega se je opiral, ko je odhajal po klancu.

Ves upognjen in ubog je šepal mimo Košana, doli po klancu, ki je ležal med poljem in senožetmi, mimo Pologarja, po griču nad Močilarjem, niže in niže.

Gledal je v tla. Zdelo se je, da se ne zaveda, kod hodi in kam je namenjen. Pogleda ni povešal zaradi sramovanja, takrat so mu bili malo mari ljudje. Bilo je nekaj drugega, neopredeljivega, težkega, ki mu je ko svinec ležalo na vekah.

Sivi večer, solnce, ki se je trgalo od gričev, mrak, ki je nalegal med drevje — kaj mu je bilo do tega? Le nekatere stvari ob poti — ta ali ona hiša, drevo, človek, ki je stal na pragu — so ko medle podobne plavale mimo njega in se mu rahlo oprijemale spomina. Bili so ko raztreseni drobci njegovega življenja, odkar je bil prišel v vas. Toda vse to je bilo zanj postransko, dotikalo se ga je le rahlo, komaj zavestno. Okolica in preteklost sta mu tonila v tegobi, ki mu je izvirala iz globine duše in mu grozila, da ga zaduši.

Pred njegovimi duševnimi očmi je stala Rozalka, vedno le Rozalka. S svojo mislijo jo je kot s svetilko obsvetil od vseh strani. Zanj je bila izgubljena. Kljub bridkosti tega spoznanja je vselej prišel do istega zaključka. Tedaj ni mislil na zemljo. Tudi ne zgolj na izgubo njenega telesa, saj bo nazadnje — le njemu ostala. Trikrat je premislil do konca in vsakikrat posebej mu je bilo jasno, da jo bo oni zavrnil, zapodil, saj drugače ni bilo mogoče... Tisto, kar ga je žalilo in kar je objokoval v svojem srcu, bi ne mogel izraziti z besedami. Tako nebogljenega, do konca oplenjenega se še nikoli ni čutil. Tudi Rozalka se mu je zasmilila. Saj on je ni bil zavrnil, zato je ni mogel mrziti. Morda v tistem trenutku vsa v solzah, osramočena in obupana tava okrog. Da si le kaj ne naredi! Zbal se je zanjo.

Obstal je. Skozi drevje, ki je bilo golo in je metlaste veje molelo v nebo, je bil zagledal krčmo. Šele tedaj mu je docela jasno stopilo v zavest, kam je namenjen. Morda najde ženo na poti ali kje v dolini, ako se ni odpeljala. In če se je odpeljala...

Misel se mu je pretrgala, kakor da si naprej ne ve svetovati. V krčmi, ki je bila ob tisti uri še prazna, se je svetlikala luč. Pokrajina se je bolj in bolj potapljala v mrak, nad goro je visel prvi krajec meseca.

Po poti iz doline je prišel nekdo in se ustavil pred Lukežem.

Bil je Domenis. Mrmraje sta se pozdravila.

Lukež se je spomnil prizora pri Pologarju. In mežikanja, s katerim je bil kupec opozoril Freliha na Rozalko. Prebudil se mu je živ odpor do tega človeka. Hkrati ga je ob misli na dogodek tistega jutra obšla bojazen. Bilo mu je nerodno, čutil je mraz po telesu.

Domenis ga je pogledal čisto od blizu v obraz, da ga je spoznal.

»Vi ste? Ali danes niste delali?«

Lukež ga ni razumel, ker je govoril italijanski. Prekladal je bolno nogo in gledal Domenisa v lica. Ali kaj ve?

Na prag je stopil krčmarjev sin. Domenis je pozabil na prvo vprašanje, zanimalo ga je drugo.

»Vprašajte ga, kako, da bi bilo skoraj prišlo do nesreče?«

Da ne ve, kako je bilo, je Lukež govoril mencaje, beseda se mu je zatikala v grlu. Venomer ga je obletavala misel: »Govoril je z njim; ali mu je izrazil sumnjo?«

»Ko je bil sredi riže, se je zdrl hlod... To je vse. Vrag vedi!«

»Se je zdrl hlod,« je oni ponovil in ga ostro pogledal v obraz. Nato se je zasmel iz vsega grla. »To ste mi hribovci, še poceni jo je odnesel. In mu je ravno prav prišlo, da je lahko pobegnil, falot nemarni! Ali popoldne niste delali?«

Domenisov smeh je bil Pečarju olajšal srce.

»Delal,« je odgovoril. »Pa sem odšel domov. Z ženo... se je nekaj zgodilo...«

Domenis ga je gledal v oči. Kazalo je, da o tej stvari več ve, kot je bilo Lukežu ljubo.

»Menda ne bo hudega,« je rekel. »Videl sem jo v dolini,« je dostavil in stopil v krčmo.

Pečar je gledal za njim. Znova se mu je oglasil odpor do njega, hkrati mu je bil hvaležen za novico. Torej se Rozalka ni odpeljala? In si nič ni naredila? To mu je bilo v neizmerno olajšanje, velika skrb je pala raz dušo. Vrnila se bo.

Stopil je v krčmo, sedel v kot za vrati in si naročil četrtinko vina. Za mizo ob kamri je sedel Domenis in si nekaj zapisoval na polo papirja. Slednjič je stresel iz vrečice denar, ga prešteval in postavljaj v kupčke.

Pečar ga je opazoval izpod čela. Bog ve, kaj zapisuje, si je mislil. In koliko denarja leži pred njim? V resnici ga to ni posebno zanimalo, hotel se je le s čim zamotiti. Ni se mu posrečilo. Kadarkoli je kaj zaropotalo pred hišo, se je ozrl in pogledal skozi okno. Zunaj je ležal gost mrak. Moral je pritisniti obraz prav na šipo in z roko zasenčiti luč, ki je padala izpod stropa. Žene ni bilo.

Slednjič je prišla. Hodila je zelo tiho, bila je kot senca, le tako je nanese, da jo je zagledal. Spoznal jo je po obrisih njene postave. Od burnih občutkov je vse zagorelo po njem. Obsedel je za trenotek ko okamenel; zdelo se je, da je zaradi sramovanja ne bo poklical v izbo. Iznenada se je odločil in z naglo kretnjo odprl okno.

»Rozalka!«

Žena, ki je hodila vsa sključena, kakor da se pogreza vase, je imela skoraj ves obraz zavrt v ruto. Ni jokala, toda bila je navrhana od tegobe... Na klic se je zdrznila in obstala.

»Rozalka, stopi noter!«

»Ne,« je dahnila komaj slišno, ko je spoznala moža.

Če bi bila sama, brez prič, bi bil Lukež mehkejši z njo. Pred ljudmi pa mu je bil glas nehote trd in ukazovalen. V tistem trenutku sta mu odpor in jeza vstajala iz dna duše. Da mu je morala kaj takega storiti!

»Rozalka!« je ostro udarilo v noč.

Zdelo se je, da je hotela pobegniti, a jo je možev glas iznenada pribil na mesto. Odločila se je, kakor da se mu ne more upirati, četudi bi se mu rada, in se je opotekla proti hiši.

Pečar je zaprl okno. Rozalka je vstopila tiho in počasi kot prikazen. Z objokanimi, plahimi očmi je pogledala moža. Le iz dna zenic ji je prežal potuhnjeni odpor. S pogledom ga je vpraševala, kaj ji hoče. Roke so ji bile nemirne, prekladala jih je, kakor da jih ne ve kam dati. Obleka ji je bila zamazana, kakor da se je pijana valjala po blatu.

»Sedi!« se je Lukež težko odhrkal; glas mu ni bil tako oster kot prej.

Sedla je poleg njega, hrbet je obračala vratom in izbi. Obraz si je podprla z roko in brezizrazno strmela proti možu in oknu.

Tedaj, ko jo je Pečar tako videl pred seboj, ni več občutil jeze ne odpora do nje. Kako vse drugačna je bila ko takrat, ko je bil prišel iz ječe in jo je našel pri Pologarju! Obhajalo ga je usmiljenje in sočutje. Še sramovanja se je le še zamolklo zavedel. Da bi omamil tegobo, ki mu je vstajala v grlo, da se s čim zaposli in ubije zadrego, je potisnil poln kozarec pred njo.

»Na, pij!«

Odmajala je z glavo, a ni dala glasu.

»Pij!« se je nasršil. »Kaj se boš!«

Pogledala ga je plaho, a obenem uporno in vprašujoče. Kaj ji hoče? Zakaj je ne pusti v miru? Toda ni se mu upala upirati. Srknila je iz kozarca, pri tem se ji je skoraj zaletelo.

»Ne morem,« je rekla tiho.

Lukež je izpil do dna. Rad bi bil pogasil strašno žejo, ki ga je žgala v prsih.

Rozalka je slonela kot prej in strmela v okno. Lukež jo je opazoval izpod krajcev klobuka. Bila je tegobna, polna žalosti, ki jo je težka zadrževala v sebi, telo se ji je treslo od napa. In mu je bilo namah bridko in jasno, da se ne kesa in ne zaveda svoje krivde. Brez uma je žalovala le za onim, ki ga je izgubila, ni ga mogla preboleti. Prej je mislil, da ji poreče, ko bosta samá: »Zakaj si to storila?« Razjokala se bo, si je mislil, a nato bosta živela — kakor bosta pač živela. Malo besed, od jutra do večera bosta hodila po delu. Ta predstava mu je izpuhtela ko rosa v solncu. Čutil je, kako mu obenem ginevata usmiljenje in sočutje in ga vedno huje grabi jeza. Če bi se bila v tistem trenutku na glas razjokala, bi se ne bil premagal, da bi jo bil udaril.

Naročil je novo četrtnko vina in pil.

»Prekletol« je pritišano zarohnel in položil pest na mizo.

Rozalka se je zdrznila pred to kretnjo, nato je glasno vzdihnila.

Medtem se je bilo zunaj že znočilo, prihajali so delavci. Vstopali so s precejšnjim ropotom, nekoliko objestni kakor vsake sobote večer, ko jih je čakala plača in kozarec vina. Vsak izmed njih se je ozrl po Pečarju in po Rozalki, se sprva začudil, a nato nategnil obraz, češ, da vse razume. Posedli so po klopeh, naročili četrtinke in pili.

Rozalka je skrivala obraz, a Lukežu se je zdelo, da ji ne vidijo le objokanih lic, ampak ji zrejo naravnost v srce. In njemu v dušo. Nihče se ni zresnil ne zamislil nad tem. Njuni občutki so jim bili tuji, vredni kvečjemu zasmeha. Govorili so vsakdanjosti, pri tem pa so se smejali glasneje kot po navadi, na videz čisto brez vzroka. Vzrok je ležal globlje, Lukež ga je čutil. Govorili so: »Vražje grda pot je iz grape,« toda iz glasov jim je zvenelo: »Ali ju vidite? Nocoj bo ples, ako je Lukež kaj moža; pa ni.« In smeh. Navdajali sta ga grenkoba in jeza. Da bi se le žena tako ne držala, nosila na dlani, kar ima v sebi. Da bi jih vsaj malo prevaril, je spregovoril.

»Težko bova našla domov, ker nimava luči,« je rekel ženi.

Pogledala ga je začudena, a mu ni odgovorila.

»Na kravo sem bil čisto pozabil,« se je silil, da bi mu bil glas vsakdanji. »Kdaj si ji zadnjič položila?«

Tudi tedaj mu žena ni odgovorila, še pokimala mu ni. Le obraz je okrenila od okna in pogledala v mizo. In vsakikrat, ko se je Lukež oglasil, je napeto prisluhnila vsa izba. Pečarja je jezilo jalovo prizadevanje, da bi spravil kako besedo iz žene, od sramu so mu gorela lica. To še ni bilo zadosti. Žena ni mogla več pritajevati svoje žalosti. Iz oči so ji privrele solze in ji skozi prste tekale na mizo. Ni hlipala, tudi telo se ji ni potresalo, le solze so ji tekale kakor iz neizčrpnega vreca.

»Nehaj!« je Lukež pritišano zarohnel, pesti so se mu stisnile same od sebe. Žena se je zlecnila, zastokala in zadržala solze.

Domenis je začel izplačevati mezde.

Lukež ni preštel denarja, pometel ga je v pest in si ga vtaknil v žep. Ni več sedel, stoje ob vratih je poklical ženo.

»Rozalka!«

Obsedela je še trenotek, nato se je dvignila, si z ruto zakrila obraz do oči in ko pijana odšla za možem.

15.

Nebo se je bilo znova pooblačilo, zvezde so se poskrile druga za drugo. Krajec meseca je zatopil. Nad zemljo je ležal gost mrak, iz katerega so štrlele le črne tenje dreves. Zdaj pa zdaj zapiha sapa, veje so udarile druga ob drugo. V gori je šumelo, bilo je slišati, kakor da venomer pada voda. V zraku je ležal neprijetni, vlažni hlad marčnih noči.

Lukež je hodil naprej in se opiral na oklešček. Bolna noga mu je bila v krčmi otrpnila, zdaj jo je nosil težje kot prej. Pot je bila temna, zabrisana, le stežka jo je bilo ločiti od bregov ob straneh. Noge so padale v kotanje in zadevale ob kamenje. Lukež je kdaj pa kdaj zastokal od bolečine, stisnil zobe in tiho zaklel.

Prisluškoval je, ali mu žena sledi. Sledila mu je. Ni več jokala. Zdelo se je, da se je zakrknila v svoji potrnosti in postala nebrižna. Rekel je besedo, kar tako, da bi ne bila oba tako strašno tiha, a ona mu ni odgovorila. Zganil je z rameni in jo pustil v miru. Tudi ona je težko hodila po temnem klancu, kazalo je, da so ji od joka oslepele oči. Pala je na roke in se pobrala z globokim vzdihom. Nato je zastala.

Pečar se je nejevoljen ozrl in jo počakal, da ga je dohitela.

»Hodi ti naprej!« je zagodrnjal.

Ubogala ga je. Bilo je kazno, da bi se mu ne bila upirala, ako bi ji rekel, naj sede v blato in počaka jutra. Kakor da nima več lastne volje.

Gledal jo je, kako hodi pred njim in z rokami lovi ravnotežje. Nista bila pred ljudmi, ki bi jima merili vsako besedo in vsak pogled, zato se ni več sramoval. Le naj govorijo in se smejejo, kar jim drago, saj jih ne sliši! Pekla ga je zavest, da je žena še vedno nora na onega, vsaj zaslepljena. Če je dobro pomislil — ali je bilo mar to čudno? Bog ji je pičlo odmeril pamet, nikogar ni imela, ki bi jo bil poučil. On ji je v tistih letih govoril to in ono, o živini in o sosedih, a niti ene besede, ki bi ji šla do srca in se ji oprijela razuma. Ob teh mislih so se mu začeli spreminjati občutki do nje. Morda še ni vse zamujeno.

»Poglej, Rozalka,« se mu je tresel glas, »kako neumno si naredila. Ali je treba, da hodiš domov tako, kakor da bi drug drugega več ne poznala?« mu je glas prehajal v ganjenost. »In vendar sva si mož in žena... Ali se spominjaš dne, ko sva se prvič zagledala? Ti si stala na pragu, a jaz na klancu... Ne rečem, da so nama bila sama nebesa,« je zastokal v svoji notranjosti. »Imela sva kruha in streho, nekateri še tega nimajo... Verjemi, ko so te bili odpeljali, mi je bilo huje, kot da si mi umrla... Huje, vraga!« je z okleščkom udaril po tleh. »Pa se je vse dobro obrnilo in je bilo dobro... Lahko bi bilo,« se je popravil. »Ono... ono ni bilo nič proti temu, kar je zdaj prišlo...«

Premolknil je.

Dospela sta do skupine brez, ki so stale ob potu. Rozalka je za trenotek postala in se jim zazrla v vrhove. Slišala je možev glas, a ni lovila pomena besed. Iz spomina, ki ga ji je Lukež prebujal, so ji vstajale vse drugačne podobe in ji polnile dušo.

Bila je ko pogreznjena v svojo zagrenjenost in razočaranje. Misli je niso ubogale, prihajale so ji le v odlomkih, spodjedali so jih občutki, težko jih je bilo urediti... Zopet je naredila eno tistih svojih neumljivih dejanj. S preveliko strastjo, preveč na slepo se je okle-

pala hipov, da bi se zavedela, kako je to nesmiselno. Bila je ko pijana. Zdelo se ji je, da so ji zrasla krila in že leti v deželo trapastih sanj. Ni mislila na moža ne na otroka in tudi ne na ljudi. Še v tistem trenutku ne, ko so se sladke besede, ki jim je verjela, spreminjale v laž. Takrat še najmanj. Pobesnena je. Vsa neumna je tekla za njim, kakor da hoče uloviti sonce, ki je že padalo v zaton...

Lukež ji je dolgo strmel v hrbet, kakor da ugiblje njene občutke in misli. Nato se je odhrkal in znova spregovoril.

»Ne trdim, da si trapasta, Bog ne daj, a pametno to ni bilo... Rozalka, ali se nič nisi sramovala? Ali se zdaj ne kesaš? Ne očitam ti, Bog naj ti očita, Rozalka, le vprašujem te: ali se ne sramuješ in kesaš? Bog nebeški, za njim jočeš! Zakaj rajši ne jočeš zaradi svojega greha? Svojo pamet imaš, nihče te ni kdaj poučil, a zdaj me poslušaj! Poslušaj me, Rozalka! Pojdi k spovedi in pusti to neumnost iz glave... pusti... živiva...«

Vzelo mu je besedo.

Tisti del klanca, v katerega sta bila dospela, je bil kamenit in je tekel skoraj po ravnem. Rozalka je hodila tako naglo, kakor da beži pred moževimi besedami. Lukež jo je le stežka dohajal s svojo bolno nogo. Glas mu je čimdalje bolj prehajal v jok. Da žena teče pred njim in ga ne posluša, ga je užalilo in razjezilo.

»Rozalka, kam pa tako dirjaš?« je zaklical.

Žena se ni ozrla, le upočasnila je hojo. Skozi misli, ki so se ji trgale, je bila kakor skozi okenca ujela nekaj moževih besed. Zbodle so jo in jo navdale z nejevoljo. Kaj ji pravi? Ne bi mu znala odgovoriti. Ugovori so spali globoko v nji, v krvi, v slednjem vlakencu. Kaj Lukež ve o skrivnih vzgonih njene duše? Freliha ni mogla zaničevati ne pozabiti, kakor človek ne zaničuje pobegle sreče, ampak jo samo objokuje. To je bilo vse. Za vse drugo je bila gluha in slepa. Še sramote ni občutila, le strah pred možem. In komaj za dih nejasnega občutka neke krivde.

Pečarju pa je bilo, kakor da žena za vedno beži od njega, a on je ne more dohiteti. V tistem trenutku bi mu bilo hudo zanjo. Podvizal je hojo, da mu je vroč pot oblival telo.

»Tako lepo bi lahko živela,« ga je vedno znova premagovala mehkoba. Še ni izgubil vsega upanja. »Hudo mi je, a vendar bi ti nobene ne rekel, nobene... Poučim pa te lahko. Vidiš, rekli so mi, naj te natepem kakor otroka, ki nima pameti... Ne bom te udaril,« se mu je lomil glas. »Tega ne boš doživela... Toda obljubiti mi moraš, Rozalka, obljubiti mi moraš,« se mu je iznenada dvignil glas, obstal in do čista potišal.

Bilo je vse tiho, le veter je šumel in potok, koraki so udarjali po klancu... Rozalka je znova pospešila hojo. Poslušala je, ni ji ušla nobena beseda. In vsaka je bila ko udarec. V svoji preprosti pameti je ves čas iskala krivca svoje nesreče, zdaj se ji je misel trdovratno obesila na Lukeža. On! Ni vedela, zakaj, toda — on. Vsaka beseda je

to potrjevala, ni upoštevala mehkobe v njegovem glasu. Prej ga je zaničevala, le rahlo mrzila, tedaj ga je začela sovražiti. Neumljivo, od trenutka do trenutka strastneje. Biló ji je, kakor da do kolen gazi v tem sovraštvu. Težko se je zadrževala, da ni zavpila. Molčala je.

Ta molk je bil za Pečarja ko zasmeh.

»Rozalka, reci katero, za hudičal« je zavpil.

Rozalka se je okrenila in dvignila pesti nad glavo, kakor da hoče planiti nanj in ga pobiti.

»Pusti me!« je zakričala, da je šlo skozi ušesa. »Pusti me, zlodej!« Lukeža je obšla groza pred njo.

»Moj Bog!« je zaječal, ko se je okrenila in zopet šla dalje. »Moj Bog, oče nebeški!«

STANKO VUK

PRVA PESEM

O noč

Bezeg diši. Noč
je fazanov rep.
Mrzla voda ziblje
zvezde.

Ene pesmi nisva že dolgo
pela: o ljubezen, ko preganjana
divjačina si v naju.
Nosiva te skozi noč
brez ognjev, kam naj te položiva?
Vonj zemlje je silen, grmi
rasto, obstala sva tiho na robu
lovišča.

Zemlja se mi meša
v kri, čutim
krike petelinov,
vse me teži.

Zvezde v jati gasno.

UBOGI ZLODEJ

16.

(Konec)

Molče, zatopljena vsak v svoje misli in občutke, sta prišla domov. Rozalka se je skoraj opotekla v izbo in se z vzdihom sesedla na klop ob peči. Lukež je obstal za vrati. Bil je upehan. Nekaj časa sta bila v temi, slišati je bilo le njuno sapo.

Prvi se je zganil Lukež. Odšepal je po izbi in prižgal brlevko. Plamenček je trepetal, se bojeval s sapo, od stenja se je kadilo. Na stenah so plahutale svetlobne lise in sence.

Pečar se je ozrl po ženi, ki je sključena sedela na klopi in nekaj trudno mislila predse. Bil je izmučen, da bi bil najrajši legel in zaspal, le pogled na ženo ga je še držal pokonci. Ko jo je v medli svetlobi videl pred seboj, so se mu trpki občutki postoterili. Jalovo prizadevanje, da bi jo poučil, njen krik na gmajni, vse — porajala se mu je jeza. Poleg tega je občutil tako lakoto, da ga je žgalo v drobovju.

»Pojdi in pripravi večerjo!« je rekel trdo.

Rozalka je dvignila obraz. Do tistega trenutka se je čutila do konca izčrpano. Še misli in občutki so ji bili omamljeni. Vse, kar se je zgodilo, ji je zamolklo počivalo nekje na dnu zavesti. Najrajši bi bila zaspala. Še več. Umrta bi bila rada od žalosti, da bi namah vse palo raz nje, tudi razočaranje. Čutila je eno samo željo, da bi jo pustili v miru. Morda bi tako prečepela do jutra in bi se ne zganila.

Možev glas jo je zdramil. Vpraševala ga je s pogledom, kaj ji hoče. Da, res, to je on, ki jo je preganjal vso pot ko senca. Sedaj se je spomnila vsega; občutek sovraštva ji je živo vznemiril kri. Strmela mu je v obraz in v oči, o mehkobi, ki jo je prej čutila iz njegovih besed, ni bilo več sledu. Nekaj drugega, trdega, odločnega mu je sijalo iz zenic. Bojazen, ki se ji je prej le podmolklo oglašala iz zavesti, se ji je prebudila z vso silo.

Lukež je mislil, da ga ni razumela.

»Pojdi in skuhaj večerjo!« je ponovil.

Rozalka se je dvignila s klopi, a ni odšla v vežo. Da, razumela je, a hkrati je bila polna nečesa drugega. Gledala je okoli sebe, kakor da se je iznenada nečesa domislila ali da je nečesa pogrešila. Oči so ji begale po vseh kotih.

»Kje je Pavlinca?« je vzkliknila.

Saj ji ni bilo toliko do Pavlince. Lahko si je mislila, da je bil mož medtem že doma in da se hči ni izgubila. Bala se je moža. Mučil jo je občutek grozne osamljenosti. Iskala je hčer, da bi se oprla nanjo, da bi se z njo zaščitila pred možem, utešila svojo bridko osamljenost.

»Pavlinca je pri Košanki.«

»Ponjo pojdi!« je zahtevala.

»Kako, da ti je zdaj nenadoma toliko do nje?« se je Pečar razjezil. »Prej pa si jo samo pustila v hiši. Če bi ne bil prišel domov, bi bila umrla od strahu.«

Rozalka ga je gledala, kakor da ga ne razume. »Sama... umrla...« Saj ga res ni razumela. Ni se zavedala, da je s tem kaj storila. V dušo ji je sedla misel, da hoče imeti otroka in se je je krčevito oprijela. Otroka, otroka!

»Pojdi po Pavlinco!« je rekla z jokajočim glasom. »Pojdi po Pavlinco!« je ponovila.

»Nocoj ne!«

Lukeža je minevala vsa potrpežljivost.

Rozalka ni več obvladala samo sebe. Če bi ji bilo to prišlo na misel, bi bila z isto trdovratnostjo silila v ogenj ali v prepad. Okrenila se je in molče stopila proti vratom, kakor da je namenjena zdoma.

Mož ji je prestregel pot.

»Kam?«

»H Košanu.«

»Ne! Tudi ti ne pojdeš. Nocoj nikamor.«

Stala sta drug proti drugemu, Lukež odločen, a Rozalka tresoča se, dasi je kazalo, da ne bo odnehala. V zavesti svoje nemoči, je moža še huje zasovražila. To sovraštvo je bilo močnejše od njene bojazni.

»Pavlinca!« je zakričala. »Pavlinca!«

Bilo je, kakor da hoče vso svojo bolečino in ves svoj gnev izliti v zahtevo po otroku. Njen krik se je raztegnil ostro, predirajoče, kakor da stoji pred morilci.

Pečarja je oblivala groznica, dušil ga je občutek sramote. Kaj poreko sosede, ako slišijo? In bilo je nemogoče, da bi ne slišali. To ga je spravljalo iz ravnotežja. »Predober sem bil z njo«, je pomislil. Trše bi moral nastopiti. Ta misel mu je napolnila možgane. Same od sebe so se mu stiskale čeljusti in pesti.

»Tiho!« je vzrožil. »Nocoj nihče ne bo hodil iz hiše. Jutri. Pojdi in pripravi večerjo! Takoj!«

»Ne bom ti kuhala večerje!« je žena gorela v lica, oči so ji divje sršele. »Pojdem. Ne maram te več videti. Povedala bom, da si kradel... drva in železo... nato te bodo zaprli.... Povedala bom... naj te zaprejo...«

Bila je strahotna na pogled. Kazalo je, da je izgubila ves razum. Prevladovala jo je mržnja do moža, ki ji je prekipela do vrha. Od razburjenja ji je jemalo besedo.

Pečar je strmel kakor brez sape. Godilo se je nekaj, česar bi si niti hudič ne bil mogel izmisliti. Šele v tistem trenutku mu je bilo očitno ženino sovraštvo. To je prišlo tako nepričakovano, da mu je vzelo glas.

»Kaj govoriš!« je z muko pognal iz sebe. »Tiho!« je dvignil pesti, kakor da jo hoče udariti.

»Ti tiho!« je žena vreščala. »Tat! Domenisu bom povedala... Zaprejo naj te... Le naj te zaprejo...«

Uganila je, s čim bo moža najhuje zadela. Lukežu je bilo, kakor da se mu ruši strop nad glavo. In vendar je še vedno strmel, kakor da ne more verjeti. To je Rozalka, njegova žena? Pred oči so mu stopila vsa ponižanja zadnjih dni, kar mu jih je bila storila. In posebno tistega dne. V tistem hipu mu je vse postoterjeno raslo v zavest... Tat, ako je prinesel kos lesa za novo oje ali za toporišče? Vzel je nekaj zarjavelih spon, a saj je Močilar delal isto. Prej je verjel, da je žena le kratke pameti, a ne zlobna. Ni je več gledal s sočutjem in prizanašanjem, bil ji je strog sodnik. Spomnil se je Košan-kinih besed, hotel je nekaj reči, a je samo zarenčal in z dvignjeno pestjo planil proti ženi...

Rozalka je začutila udarec po glavi, zakrilila je z rokami in se opotekla. Oči so se ji razprle v začudenju; kazalo je, da bo pobesnela, zajokala, a nič tega. Kakor da jo je zlomilo dušno in telesno. Le gluho ji je zahlipalo v prsih. Iz brezmejnega strahu, ki jo je obšel, je zatrla občutke. Vsa tresoča se je odšla v vežo.

Pečar je stal sredi izbe, pest mu je še vedno stisnjena visela ob telesu. Gledal je za ženo, kakor da ne more pojmiti, kako se je to zgodilo. Sramoval se je, toda kesal se je le napol. Hkrati se je bal nečesa, kar ima šele priti. Iz veže so prihajali vzdih. Žena je lomila treske in kurila na ognjišču. Morda jo je to zmodrilo, je pomislil. Bilo mu je vendar grenko. S strahom pomešana tesnoba mu ni šla iz srca.

Sedel je na klop, ki mu je zacvrkutala pod težo. O, ti moj Bog! Čutil se je tako izmučenega, izpraznjenega, da so mu udje lezli na kup. Legel je po klopi. Tedaj ni več čutil lakote. Žejalo ga je po nekom, po komurkoli, ki bi mu rekel toplo besedo in mu pomiril dušo. V tistem trenutku bi mu ne bilo nič težko umreti. Da bi vsaj zaspal! Da bi vsaj... zaspal...

Rozalka je bila zakurila na ognjišču, k ognju je pristavila dva lonca. Vse to je delala, ne da bi se prav zavedala, kaj počenja. Od udarca jo je bolela glava. Bolečina ni bila zamolkla, ampak ostra, žgoča; zdelo se ji je, da se ji je zamotala v klobec, ki jo tišči v možganih. S to bolečino se je stopilo vse, kar je zadnje čase težkega nosila v svoji duši. Ostala sta ji samo strah in sovraštvo.

Bilo ji je, kakor da jo vso zagrinja tema in se le skozi ozke špranje zavesti ozira po svojem možu. Kaj dela? Slišala je, da je sedel na klop. In nato je bilo vse tiho. Vzdihnil je in legel. Zopet je bilo vse tiho... dolgo vse tiho. Tudi ona je tiha stala ob ognjišču. Nato je boječe pokukala v izbo. Res, mož je ležal na klopi in spal. Videla je dvigajoče se prsi, odprta usta v poraslem obrazu. Bil ji je grozen in tuj... Ko ga je tako gledala, je pod vtisom strahu in mržnje vse postoterjeno zaživelo v nji in ji ugašalo razum...

Naglo, drhteče, zmedeno je poiskala v burkljah okovani pihalnik in planila v izbo...

Ko ga je prvič zadela po glavi, so se mu prestrašeno, začudeno razprle oči. Po drugem udarcu se je hotel pognati kvišku, toda iz rane na čelu se mu je pocedil gost curek krvi in ga oslepil.

Tolkla ga je ko modrasa in vreščala.

Sedel je, posrečilo se mu je, da je sedel, in z rokami ko slepec lovil predse, da bi zadržal udarec. »Rozalka! Jezus, Marija — Rozalka!« Hotel jo je poklicati k zavesti. Padel je s klopi in nezavesten obležal na tleh...

Zavedel se je, skozi skorjo strjene krvi je pogledal okoli sebe. Glava mu je bila vsa razbita, zatekla; če se je le zganil, mu je od grozne bolečine jemalo zavest. Zagledal je izbo, brlevko, v oknih noč... Spomnil se je, kaj se je zgodilo. Z vsem naporom je nečesa iskal. Da, tam... V kotu ob peči je čepela Rozalka, z rokami objemala kolena in se zibala. Oči so ji ko mrtva okenca ugaslega duha brezizrazno strmele v pod. Smehljala se je. Zdaj pa zdaj se je zdrznila, kakor da hoče planiti kvišku, in se plašna ozrla v sence, ki so trepetale na stenah.

»Ljudje, pomagajte!« je Lukež s silo pognal iz sebe. »Ljudje...«

Hotel se je pobrati na noge, a se je znova onesvestil.

Brlevka se je kadila, po stenah so se plazile sence, skozi okna je gledala marčna noč.

Ob prvi zori, ko še niso ugasnile vse zvezde, je Matevž srečal Rozalko na klancu. Hodila je kakor mesečnica, blodne oči je upirala nekam v daljavo. Ko ga je zagledala, se je zdrznila; Matevž je zaslutil po izrazu njenih oči, kako je z njo. Obstal je na mestu, bil je tiho, da se je pomirila, odšla dalje po poti in izginila med drevjem.

Čez nekaj minut je ves prepaden vstopil pri Mejaču.

»Kaj se je zgodilo pri Pečarju?«

Mejač in Mejačevka sta prejšnji večer od soseda sem slišala krik, ki je bil kmalu nato utihnil.

Pečarjeva hiša je stala na stežaj odprta. Na mizi se je še vedno kadila brlevka. V prvem jutranjem svitu je ležal Lukež v mlaki krvi, ki se je bila že sesirila v črno liso na podu. Bil je ves krvav po licih, po lasih in po bradi, komaj še podoben človeku. Eno oko mu je bilo zateklo, drugo se je upiralo, kakor da se je pravkar prebudil iz zavesti in ves tonil v bolečini in v vročici. Iz prsi mu je prihajalo rahlo ječanje.

»Moj Bog nebeški!« je zavpila Mejačevka. »Lukež, kaj se je zgodilo?«

»Nič krika! Vode! Položimo ga na klop!«

»Po ljudi! Pokličite ljudi!«

Mejačevka je tekla na klanec, moža sta zgrabila ranjenca in ga prenesla na široko klop ob peči.

»Glava!« je stokal Pečar. »Hvala Bogu, vendar...« mu je vzelo besedo. Kazno je bilo, da je težko čakal pomoči sosedov, četudi jih je

prej mrzil. »Pomagajte mi, če morete!« se je znova oglasil, oko se mu je z muko obračalo po izbi. »Kje je Rozalka?«

Še je mislil nanjo. Povedali so mu, da so jo srečali na klancu. Nato je bil tiho, kakor da počiva po dolgem trudu. Obraza mu niso umili, prehudo je bil ranjen. Le v usta, ki so ga pekla od vročice, so mu vlili nekaj kapljic vode. Znova se je izgubljal v nezavest.

Medtem so prihajali ljudje. Delavci, ki so bili na poti v gozd, sosedje z ženami in odraslimi otroki. Drenjali so se v izbi, stali v veži in pred hišo; med poslednjimi tudi Košan in Močilar, ki se nista upala pred Pečarja. Košanka je bila prinesla Pavlinco. Ko je dekletce zagledalo očeta, je zajokalo in klicalo mater.

»Zakaj si prinesla otroka?« ji je očital Matevž, ki je opazil, da se je bolnik vznemiril. »Nesi ga proč!«

»Kam naj bi ga bila dela?«

Ženska je užaljena odšla iz izbe.

Lukež se ni več zavedal, kaj se godi okrog njega. Le po rahli sapi je bilo spoznati, da še živi. Klančar je hitel po duhovnika. Mejačevka je čepela ob ranjenčevih nogah in poltiho molila molitve za umirajoče.

Medtem se je že docela zdanilo. Vzšlo je solnce, a ni moglo predreti oblakov, ki so ležali nizko, kakor da slonijo na grebenih gora. Dan je bil mračen, po klancih so se lesketale luže, od severa je vel hlad.

Ljudje, ki so stali pred hišo, so govorili šepetaje kot ob mrliču, se spogledovali s pomenljivimi, preplašenimi pogledi. Želeli so, da bi bilo to že mimo; mračno jim je palo na duše in jih obteževalo s krivdo.

»Po zdravnika bi moral kdo teči,« je menil nekdo. »V mesto bi ga morali spraviti, v bolnišnico.«

»Njemu ne pomore več noben zdravnik. Umrl bo, preveč krvi je izgubil. Ne bi ga donesli iz vasi. Saj se že zdaj več ne zave.«

»Da bi vsaj dohiteli s svetim oljem!«

Prisluhnili so. Iz izbe so prihajali zamolkli glasovi molitve.

»Saj sem že sinoči slutil, da se bo nekaj zgodilo,« je rekel Tratar skoraj tiho. »Po tistem v krčmi... Še rekel sem svoji ženi... Ne, Mreta?«

Tratarica mu je molče pritrdila.

»Kdo pojde po orožnike?« je vprašal Močilar.

»Zakaj pa orožnike?« se je razburil Mejač, ki mu je stvar šla do srca. »Kaj bi orožniki z žensko, ki je nora? Matevž jo je videl na klancu. Saj drugače bi kaj takega ne bila storila.«

»Tudi jaz sem jo videla, ko je šla mimo naše hiše,« se je oglasila Grivarica. »Poklicala bi jo bila, a sem se je bala, taka je bila v oči.«

»Kam neki je šla?«

»Da bi le kje ne zažgala.«

Zdrznili so se in se ozrli po pobočjih, na katerih so v sivem dnevu stale raztresene hiše. Tiha mržnja in strah pred Lukežem, ki je zdaj umiral in se jim je smilil, se je obrnila na Rozalko, četudi je bila norica.

»Poiskati jo moramo in zvezati.«

Toda nihče se ni ganil. Stali so ko otrpli od groze pred žensko, ki hodi kdovekod in kuje blazne naklepe.

Tedaj so jo zagledali na spodnjem klancu. Prišla je iz vasi; zdelo se je, da bo krenila navzgor, proti hiši, a je samo za hip okrenila glavo v tisto smer, nato je zavila proti gmajni.

»Kdo gre z menoj?« se je oglasil Močilar.

»Pustite jo!« je rekla Košanka. »Pustite to meni! Kdo vzame otroka?«

Tekla je po stezi skozi Mejačev vrt, preplezala zid, naredila ovinek, da je prišla Rozalki naproti.

Norica se je ustavila pred njo. Ko jo je spoznala, se ji je trudno nasmehnila.

»Kam?« jo je vprašala Košanka.

»Po fanta,« je rekla. »Skrili so mi ga,« se je nevarno pomračila, »a jaz ga bom kljub temu našla,« se je hkrati zasmejala.

Košanki se je milo storilo pri srcu.

»V grapi ga ne išči,« je težko spravila čez tresočče se ustnice, »v grapi ga ni. Jaz sem ga videla. Proti trgu je šel. Pojdi z menoj, pa ga bova našli.«

Rozalka jo je gledala nekaj trenotkov, kakor da ji ne zaupa. Nato se je zasmejala in krenila v klanec, ki je vodil proti trgu. Hodila je tako naglo, da jo je Košanka s težavo dohitevala.

»Ne bo me več tepel,« je med potjo zamrmrala predse.

»Kdo te ne bo več tepel?«

»Lukež. Ubila sem ga...«

Košanka se je pokrižala in začela tiho moliti. Od groze in od žalosti so ji vrele solze po licih.

FRANCE STELE

SLIKAR FRANC KAVČIČ

Spridobitvijo za svoj klasicizem značilne slike »Fokion in žena« in večjega števila risb za Narodno galerijo v Ljubljani (oboje po zaslugi in darežljivosti predsednika g. dr. Fr. Windischerja) je postal končno dobrih sto let po smrti slikar Franc Kavčič (Caucig) za rojake umetnostno in življenjsko razumljiv pojav. S tem je bil tudi končno uvrščen v galerijo slovenskih slikarjev, čeprav ga doslej smatrajo za svojega razen Slovencev tako avstrijski Nemci kakor Italijani in Furlani, in čeprav se je tudi med Slovenci slišalo mnenje, da ga prav za prav ne moremo prištevati svojim. Vendar prav nič ne dvomimo, da si ga lastimo z večjo pravico kakor Furlani in Italijani, ker je dokazano, da izhaja njegov rod iz čisto slovenske